

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI İÇİN TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI BÜTÇELEME REHBERİ

Sivil Toplum Kuruluşları için
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme

REHBERİ

Yazarlar

Dr. Elisabeth Klatzer

Yrd. Doç. Dr. Özgün Akduran

Metehan Gültaşlı

Bilimsel Değerlendirme ve Editoryal İnceleme

Prof. Dr. Gülay Günlük-Şenesen

Katkıda Bulunanlar

Ebru Özberk Anlı

Dr. Öykü Uluçay

Rana Kotan

Ülkem Önal

Merve Mısra Özkuş

Haziran 2015

İçindekiler

	Kısaltmalar	6
1	Giriş	7
2	Rehberin Genel Yapısı ve İçeriği	8
3	Bütçenin Gizeminin Kaldırılması	11
4	Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Tanımı	14
5	Ulusal ve Uluslararası Deneyimlerden Örnekler	18
6	TCDB'nin Savunulması: TCDB'nin Yararları ve Avantajları	44
7	STK'ların TCDB çalışmalarındaki önemli rolü	52
8	TCDB ve savunuculuk çalışmaları	53
9	Bütçe ve Politikaların Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakımından İzlenmesi	57
10	Bütçe ve Politikaların Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Analiz Edilmesi	60
11	STK Çalışmalarının TCDB'yi Planlama ve Bütçelemenin Farklı Aşamalarında Desteklemesi için Olanaklar	68
12	Planlama ve Bütçelemede Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Katılımcı Yaklaşımların Güçlendirilmesi	72
13	TCDB ile İlgili STK Girişimlerinin Planlanması	78
14	Kaynakça	82
15	Ekler:	90
Ek 1:	Türkiye'de TCDB'nin Yasal Altyapısı.....	90
Ek 2:	Bütçe Okuma.....	98
Ek 3:	Terimler Sözlüğü.....	106
Ek 4:	TBMM'nin TCDB Raporunda Yer Alan Tespit ve Öneriler.....	112

Kısaltmalar

ABS	Analitik Bütçe Sistemi
BM	Birleşmiş Milletler
BM Kadın Birimi	BM Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi
BMOP	BM Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı
CEDAW	Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
KÇM	Kadın Çalışmaları Merkezi
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
PEB	Performans Esaslı Bütçeleme
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TBB	Türkiye Belediyeler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDB	Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

1 Giriş

Bu rehber, Sabancı Vakfı tarafından finanse edilen “Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı” (BMOP) kapsamında hazırlanmıştır. Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlenmesi Birimi (BM Kadın Birimi), programın Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) bileşenini yürütmektedir. BMOP’un genel amacı, yerel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerinin yerine getirilmesini hızlandırmak, sürdürülebilir kapasite gelişimine destek olmak ve aynı zamanda kadın haklarının geliştirilmesini, korunmasını ve kullanılmasını sağlayarak hayatın farklı alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmaktadır. BMOP tarafından düzenlenen faaliyetler farklı uygulayıcı ortaklar tarafından yürütülen ve birbiri ile bağlantılı olan üç farklı bölümden oluşmaktadır. TCDB bileşenine ek olarak, Sabancı Vakfı Hibe Programı, Sabancı Vakfı işbirliğiyle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından; Mor Sertifika Programı ise Sabancı Üniversitesi tarafından yürütülmektedir.

BM Kadın Birimi, TCDB bileşeni kapsamında seçilen 11 pilot ilde yerel yönetimlerin kapasitelerini geliştirme görevini üstlenmiştir. Kapasite geliştirme faaliyetleri, kent konseyleri ve kadın meclisleri dahil olmak üzere yereldeki kadın STK’ları ve üniversitelerdeki Kadın Çalışmaları Merkezlerinde (KÇM) faaliyet gösteren akademisyenleri de kapsamaktadır. BM Kadın Birimi, tüm pilot illerdeki belediyelerin TCDB uygulama kapasitelerinin artırılmasını destekleyecek; ve seçilen bazı belediyelerde, TCDB ilkelerinin belediye bütçesine entegre edilmesini sağlayacaktır. Böylelikle, pilot belediyelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme becerileri, bilgisi ve araçlarını kullanarak yerel kalkınma planlarını analiz etme, geliştirme ve izleme kapasitesi artırılabilecektir.

Bu rehber sivil toplum aktörlerine TCDB çalışmaları için belediye yönetimi aktörleri dışında belirtilen seçenekleri ve fikirleri içeren okunması kolay bir TCDB’ye giriş metni sunmayı amaçlamaktadır.

Bu rehberin ana hedef grubu STK’larda aktif rol alan ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadının güçlenmesinin desteklenmesi üzerine yerel düzeyde çalışmalar gerçekleştiren kişilerdir. Bu hedef grubun haricinde, bu rehber kamu planlaması ve bütçelemesinin daha toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi için çalışmak isteyen herkes için yararlı materyal ve bilgiler de sunmaktadır.

2- Rehberin Genel Yapısı ve İçeriği

Bu rehber TCDB konusunu devlet kurumları haricindeki paydaşlar açısından uygulamalı bir yaklaşımla sunmaktadır. TCDB hakkında bilgi edinmek isteyen, TCDB alanında çalışmalara dahil olma veya yeni çalışmalar başlatma konularında bilgi ve fikir edinmek isteyen devlet kurumu bünyesinde bulunmayan herkes bu rehberde kendileri için yararlı bilgiler bulacaktır.

Bu rehberin amacı STK'lar için TCDB konusunda ayrıntılı bir şablon sunmak değildir, zira böyle bir şablon bulunmamaktadır. Rehberde belirtildiği üzere, STK'ların kamu bütçeleri konusunda daha aktif hale gelebilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi konularına destek verebilmesi için belediye bütçeleri ve kamu paralarının tahsisi hakkındaki karar verme süreçlerine odaklanma yoluyla gerçekleştirebilecekleri pek çok faaliyet bulunmaktadır. Bu rehberin amacı TCDB eğitimleri ve çalıştaylarında gerçekleştirilen TCDB çalışmaları için stratejiler ve fikirler geliştirilmesi için tamamlayıcı bir destek sunmaktır. Ancak, bu rehber aynı zamanda eğitim faaliyetleri dışında da yararlı bilgiler sunmaktadır.

Rehberin yapısı bir sisteme göre hazırlanmış olmasına rağmen, bölümler okuyucunun ilgi alanına göre ayrı ayrı okunabilir. Gereken hallerde, diğer bölümlere atıf yapılmıştır.

Aşağıda okuyucunun farklı bölümlerde neler bulabileceğinin kısa bir özeti verilmiştir.

Bütçelerin gizeminin kaldırılması

Vatandaşların kamu bütçelerine ulaşması genellikle zor olduğu için, bu rehber bütçelerin gizeminin kaldırılması ile ilgili bölümle başlamaktadır (Bölüm 3). Bu bölüm bütçelerin sadece uzmanlar için hazırlanan araçlar olmadığını, aslında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadının güçlenmesinin desteklenmesi için büyük önem arz ettiğini ortaya koymaktadır. Bütçeleri okumak ve anlamak az sayıdaki bütçe uzmanının sahip olduğu nadir bir özellik değildir. Siyasi bir belge olarak, bütçeler farklı aktörler ve ilgili gruplar arasındaki mücadele, pazarlık ve müzakere süreçlerini yansıtır. Bütçeleri kullanabilme becerisi, STK'ların bütçe süreçlerine dahil olmaları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi konularındaki iyileştirmeler ile ilgili önemli konularda daha iyi kaynak tahsisini savunabilmeleri için önemli bir araçtır. Rehberin ek kısmında okuyucuların belediye bütçelerine daha kolay ulaşabilmeleri konusunda temel bilgiler ortaya konulmuştur. (Ek 2: Bütçelerin Okunması)

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme tanımı

Bölüm 4, TCDB konusuna bir giriş yaparken TCDB'nin anlaşılabilirliği için gereken temel ilkeleri ve kavramları da ortaya koymaktadır. Bu bölüm, STK'ların TCDB'yi toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi konularının iyileştirilmesi için kendi amaçları doğrultusunda nasıl kullanabileceklerini açıklamaktadır. Bu bölüm aynı zamanda yerel düzeydeki TCDB çalışmaları ile ilgili farklı yaklaşımları ve TCDB çalışmalarında STK'ların üstlendikleri çeşitli rolleri de ortaya koymaktadır.

Uygulamada TCDB çalışmaları örnekleri

Bölüm 5, TCDB çalışmalarının uluslararası düzeyde ve Türkiye’de gerçekleştirilen örneklerini ve deneyimlerini sunmaktadır. STK’lar tarafından uluslararası düzeyde gerçekleştirilen TCDB çalışmaları ilgililere önemli bir ilham kaynağı sunmaktadır ve gerçekleştirilebilecek faaliyetler yelpazesi hakkında fikir vermektedir.

TCDB’nin savunulması: TCDB’nin yararları ve avantajları

Her şeyden önce, TCDB toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesinin desteklenmesi ve kadın hakları için bütçe ayrılmasının sağlanması amaçlarıyla tasarlanmıştır. Ancak, TCDB’nin sunduğu geniş çaplı avantajların ve yararların da fark edilmesi önemlidir. Bu konular Bölüm 6’da sunulmuştur. Bu bölüm aynı zamanda TCDB’nin neden belediye bağlamında gerçekleştirilemeyeceğine ilişkin sunulan yaygın argümanların bir listesini ve STK’ların karşı argüman geliştirmesine yardımcı olabilmek için bu argümanlara karşı hazırlanan belirli cevapları sunmaktadır.

TCDB konusunda STK’ların üstlendiği çeşitli roller

STK’ların toplumla üstlendiği pek çok rol bulunmaktadır: Savunuculuk, hizmet sunma, belediyelerle işbirliği yapma ve belediyelere önemli bilgiler sunma, yönetimleri izleme ve sorumlu tutma bunlardan sadece bir kısmıdır. Bu bağlamda, STK’ların TCDB çalışmalarında üstlenebilecekleri çeşitli rollere de ışık tutmak önemlidir. Bu konu, Bölüm 7’de sunulacaktır.

STK’lar için stratejiler: Savunuculuk, bütçelerin izlenmesi ve bütçe analizi

Rehberin devamındaki bölümler STK’lar için TCDB çalışmaları hakkında olası temel stratejileri daha ayrıntılı olarak açıklamaktadır. TCDB için savunuculuk Bölüm 8’de, bütçelerin izlenmesi Bölüm 9’da, bütçelerin ve politikaların toplumsal cinsiyet açısından analizi Bölüm 10’da işlenmiştir. Bütün bu bölümler genel bağlamda STK’ların kamu bütçeleriyle nasıl ilişki kurabileceği konusunda ve daha ayrıntılı olarak TCDB konusunda birer temel sunmaktadır.

Planlama ve bütçeleme döngüsünün farklı aşamalarında TCDB

Bölüm 11’de STK’ların TCDB’nin desteklenmesi için belediye bütçesi sürecinde gerçekleştirebilecekleri çalışmalar sunulmuştur. Bu konu, belediye bütçesi döngüsünün temel aşamaları hakkında yapılacak kısa bir giriş üzerinden işlenecektir.

Katılımcı bütçeleme ve planlamanın güçlendirilmesi

Katılımcı bütçeleme yaklaşımlarının TCDB alanında temel konular olmasından dolayı, Bölüm 12, bütçeleme ve planlama alanındaki katılımcı yaklaşımların güçlendirilmesi için neler yapılabileceğini ortaya koymaktadır.

TCDB alanında STK girişimlerinin stratejik planlaması

Son olarak, Bölüm 13 TCDB alanında gerçekleştirilen STK girişimlerinin planlaması konusunda oldukça uygulamalı bir yaklaşım sunmaktadır. TCDB girişimlerinin planlaması sırasında göz önünde bulundurulması gereken uygulamalı kılavuz ilkeler bu bölümde ortaya konulmuştur. Bu bölüm STK'ların TCDB konusunda neler yapabilecekleri hakkında hem bir "kontrol listesi" hem de rehber niteliğindedir.

Altyapı materyali

Bu rehber tamamlayıcı ek olarak şunları içermektedir: Yararlı kaynaklar ve bağlantıların bir listesi (Bölüm 14), Türkiye'de TCDB için hukuki ve stratejik temelleri ve Türkiye'de şimdiye kadar gerçekleştirilmiş TCDB faaliyetlerini içeren bir ek (Ek 1), belediye bütçelerinin nasıl okunacağı ile ilgili açıklama (Ek 2) ve Türkiye'de belediyeler düzeyinde planlama ve bütçeleme süreçleri hakkında genel bir bakış (Ek 3).

Teknik terimlerin kolay bulunabilmesi açısından ekler kısmı aynı zamanda bir de temel kavramlar ile ilgili terimler ve tanımlardan oluşan bir sözlük içermektedir (Ek 4).

3- Bütçenin Gizeminin Kaldırılması

Bütçelerin gizeminin kaldırılması – bütçelerin ulaşılabilir hale getirilmesi

Türkiye’de merkezi veya yerel yönetim bütçesi 2000’li yılların ortasında kullanılmaya başlayan performans esaslı bütçelemeye dayanır. Performans esaslı bütçeleme sistemini savunmak üzere, kamu politikası uygulayıcıları şeffaflık, hesap verebilirlik, kamu kaynaklarının etkin kullanımı, israftan kaçınma, katılım özellikleri gibi hususların altını çizmektedir. Sadece bu özellikler nedeniyle bile, bütçelerin uygulayıcılar ve yararlanıcılar ya da diğer bir deyişle vatandaşlar tarafından okunabilir olması gerekir.

Bu noktada, ilk olarak bütçe üzerindeki gizemin kaldırılmasıyla başlanmalıdır. Bütçeler alt alta listelenmiş olan yüzlerce gelir ve gider kalemlerini içeren teknik ve sayısal belgelerdir. Bu özellikleri nedeniyle korkutucu gelebilirler. Ancak bütçeleri okuyabilmek için bütçe uzmanı olunması gerektiği ve bütçelerin her şeyin üzerinde siyasi belgeler oldukları unutulmamalıdır. Bunun anlamı şudur; geçerli oldukları süre boyunca, bütçeler belirli bir bölgede, ilde veya ülkede yaşayan bireylerin, toplulukların ve kurumların (siyasi örgütler, meslek örgütleri, topluluklar, çıkar grupları, meslek odaları, sendikalar, sivil toplum kuruluşları vb.) birbiriyle uyuşmayan taleplerinin çatıştığı politika sahasıdır. Dolayısıyla bu kişiler ve kurumlar arasında pazarlık, uzlaşma ve mücadelenin gözlenebileceği bir sahne gibidir.

Türkiye’de belediye bütçelerinin kamu işlevlerine göre mevcut yüzdeler dağılımına baktığımız zaman, kentsel altyapı, inşaat gibi barınma hizmetlerine yönelik giderlerin bütçenin neredeyse yarısını oluşturduğunu ve sosyal yardım, eğitim, sağlık ve kültür hizmetlerine yönelik giderlerin toplamının ise ancak bütçenin %10’luk kısmına karşılık geldiğini görürüz. Bu durumda şu soruları sormak anlamlı olacaktır: Bu dağılım gerçek ihtiyaçların bir sonucu mudur? Altyapı ve inşaat giderlerinin dağılımı ve içeriği nasıldır? Sosyal yardım, eğitim ve sağlık giderlerinin içeriği nedir? Bu gider kalemleri ihtiyacı olan ve faydalanacak tüm insanların gereksinimlerini karşılayarak mı bütçenin %10’unu oluşturur? Yoksa bütçede kapsamamayan hali hazırda belirlenememiş, ortaya çıkmamış ihtiyaçlar ve faydalanıcılar bulunmakta mıdır? Verilen cevaplara göre, belediye meclislerindeki uzlaşma ve pazarlık görüşmelerinde toplumun hangi kesimlerinin ihtiyaçlarının ve önceliklerinin göz önünde bulundurulduğunu anlayabiliriz.

Bu süreçte bütçe giderlerinin ve kaynak dağılımının kadın erkek eşitliğini sağlamak üzere şekillendirilmesi bekleniyorsa, öncelikle belediye meclisinde daha fazla kadın üye ve yönetici yer almalıdır. Aynı zamanda kararların verildiği mekanizmalardaki karar makamları da kadın olabilir. Ancak, kadın erkek eşitliği karar mekanizmalarında sağlanana dek yapılması gereken farklı şeyler vardır.

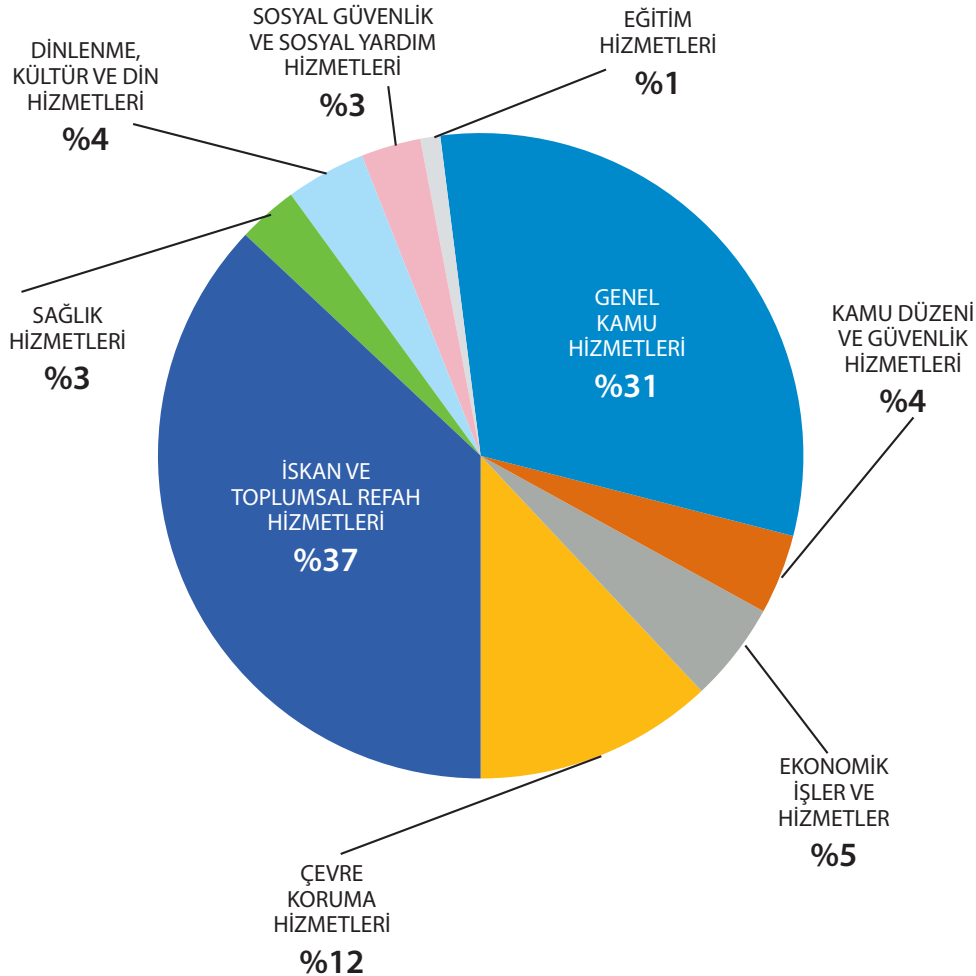
2003 yılından itibaren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile yeni bir bütçeleme sistemi uygulamaya konulmuştur. Bu kanunun hazırlanma amacı devlet istatistiklerinin daha düzenli, güvenilir, tutarlı ve ölçüm ve analize uygun hale getirilmesidir. Bu yeni sınıflandırma sistemi Analitik Bütçe Sistemi (ABS) olarak tanımlanmaktadır. Sistem geliştirilirken kamu mali istatistikleri dayanak olarak alınmıştır. Kamu mali istatistikleri devletin tahsilatlarının ve ödemelerinin (işlemlerinin) mali analiz amacıyla kayıt altına alındığı uluslararası düzeyde tanınan bir sistemdir (BUMKO, 2007).

Türkiye'deki ABS'ye göre, TCDB'ye ilişkin farklı bütçe gösterimleri arasında en etkin model veya sınıflandırma "Fonksiyonel Sınıflandırma" olarak belirlenmiştir. Fonksiyonel sınıflandırmayı kullanmanın avantajları aşağıdaki şekilde listelenebilir:

- Giderlerin hangi hizmet alanlarına ait olduğunu belirtmek adına, her hizmet alanının toplam bütçe içerisindeki oransal dağılımı, alana ayrılan miktar toplam bütçeye bölünmek suretiyle hesaplanarak, belediyenin en fazla finansal kaynağı ayırdığı hizmet alanını (Genel, Ekonomik, Sağlık, İskan, İnşaat, Çevre, Kamu Düzeni, vb.) belirlemek için fırsat sunar.
- Belediye bütçesinin fonksiyonel dağılımını ve hangi hizmetlerin daha ağır bastığını ortaya koyduktan sonra, öne çıkan bu hizmet alanları kapsamında yapılan harcamaların içeriğinin ayrı ayrı neler olduğunun sorgulaması yapılabilir.
- Gider kalemlerinin kapsamı içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik spesifik kalemler olup olmadığı irdelenebilir.

Örneğin; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne ait gider bütçesinin fonksiyonel dağılımını gösteren Grafik-1'den takip edilebileceği üzere; inşaat ve altyapı giderlerinin idare edildiği iskan ve toplum refahı hizmetleri %37'lik bir orana sahipken, sosyal yardım hizmetlerinin %3'lük bir orana sahip olmasının nedeni sorgulanabilir. Burada ele alınması gereken sorunlar bağlamında, bu kaynak dağılımının hangi ihtiyaç ve önceliklerden kaynaklandığı, ne tür bir ihtiyaç analizi yapıldığı ve bu ihtiyaç analizinin toplumsal cinsiyet boyutunun olup olmadığı incelenmelidir.

Grafik 1. Kocaeli BB 2013 gider bütçesi, fonksiyonel sınıflandırma

Bu aşamada vurgulanması gereken farklı bir konu da bütçe gider fişleridir. Bu fişler daha ayrıntılı bir bütçe analizi gerçekleştirilmesi gerekiyorsa başvurulabilecek belgelerdir. Yıllık bütçe hazırlanırken, belediye birimleri gider kalemlerinin ayrıntılarını gösterir. Diğer bir deyişle, hangi ödeneğin hangi amaçla ve ne için harcadığı fişlerde gösterilmektedir. Vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları bilgi edinme hakkı kapsamında belediye birimleri tarafından doldurulan "Bütçe Gider Fişleri"ni talep ederek ayrıntılı bilgi edinebilirler. Böylece bütçe üzerinde kamu denetimi gerçekleştirirler. Örneğin arazi araçlarının satın alınması için ödenek tahsis eden Eskişehir Belediyesi, Çevre Koruma ve Kontrolü Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan aşağıdaki bütçe fişine bakarak ayrıntılı gider bilgilerine erişmek mümkündür.

Bütçe gider fişi örneği

Kurum Adı: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi

Birim Adı: Çevre Koruma ve Kontrolü

Kurumsal				Fonksiyonel	Finansman Tipi			Ekonomik				Beyan	Bütçe Teklifi			
					Bütçe Yılı	Takip Eden Yıllar							Bütçe Yılı	Takip Eden Yıllar		
					2013	2014	2015						2013	2014	2014	
I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	I	II	III	IV				
46	26	01	30	05	1	0	00	5	06	1	4	01	Arazi aracı alımı	150.000	160.000	170.000
Beyan ve Hesaplamalar:																
1. Kaldırım yıkama aracı, 3																
2. Çöp konteyneri yıkama ve dezenfekte aracı, 1																
3. Sokak süpürme ve yıkama aracı, 3																
4. Çöp kamyonu, 3																

Özet olarak, bütçeleri okuyabilme becerisi kamu dışı kurumlar ve kişiler için bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla analiz edilebilmesi açısından önemli bir araçtır. Fonksiyonel bütçe sınıflandırması TCDB uygulamalarına ilişkin en kullanışlı sınıflandırmadır. Bütçelerin incelenmesi sırasında giderlerin oransal dağılımını incelemek iyi bir başlangıç noktası olacaktır. Bu noktadan başlayarak, doğru sorular sorularak ilerlenirse bütçenin toplumsal cinsiyete duyarlı bir perspektifle daha derin bir analizinin gerçekleştirilmesi daha mümkün olacaktır.

4- Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Tanımı

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme genellikle birbirinden çok ayrı olan iki dünyayı bir araya getirir: Bir tarafta kadın ve erkek eşitliği, kadının güçlenmesi ve kadın hakları konularının iyileştirilmesi dururken, diğer tarafta kamu gelirleri ve giderleri ile ilgilenen kamu maliyesi durmaktadır.

Kamu bütçeleri her seviyedeki yönetimler için en önemli politika araçlarıdır. Hangi amaçlar doğrultusunda ne kadar kaynak ayrıldığı her tür politikaların başarılı uygulaması için önem arz etmektedir. Dolayısıyla, kadın ve erkek eşitliği alanındaki çalışmalarınızda etkili olabilmek istiyorsanız bütçelemeyi göz önünde bulundurmanız ve muhtemelen bütçelemeyle nasıl ilişkilendireceğiniz konusunda stratejiler geliştirmeniz gerekmektedir.

TCDB toplumsal cinsiyet eşitliği konularını özellikle bütçeleme ve stratejik planlama açısından kamu politikalarının belirlenmesi sürecinin temelini oturtmayı planlayan bir stratejidir.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme girişimleri planlama ve bütçeleme süreçlerini kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik çabaları anaakımlaştırmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek için bir başlangıç noktası olarak kullanılmaktadır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ne kadınlar veya erkekler için farklı bütçelerin hazırlanması ne de bütçenin %50 kadınlar ve %50 erkekler şeklinde bölünmesi anlamına gelmektedir. TCDB harcamalarda bir artış olması gerektiğini de belirtmemektedir, sadece bütçenin farklı ve daha etkili bir biçimde kullanılması ile ilgilidir.

TCDB'nin tanımı

Avrupa Konseyi'nin ortaya koyduğu TCDB tanımı yaygın olarak kullanılmaktadır:

"Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasının bütçeleme süreçlerine uygulanmasını ifade eder. Bütçelerin toplumsal cinsiyeti esas olarak değerlendirilmesi, bütçeleme süreçlerinin tüm aşamalarında toplumsal cinsiyet perspektifinin getirilmesi ve gelirlerin ve giderlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılması anlamına gelir."

Avrupa Konseyi tarafından yapılan tanım, toplumsal eşitlik konularının bütçeleme süreçleri ve bütçe dokümanlarına tam anlamıyla dahil edilmesi gerekliliğinin altını çizer. Bütçelerin toplumsal cinsiyete dayanılarak analiz edilmesi, bu dosyada anıldığı şekliyle toplumsal cinsiyet esaslı değerlendirme, temel bir başlangıç noktası olarak tanımlanmıştır. Amaç toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek, yaklaşım da mevcut süreçleri ve bütçeleri bu doğrultuda değiştirmek üzerine kuruludur.

Bununla beraber, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusundaki en büyük sorumluluğun yönetimlerin, yani belediye yönetimleri ve merkez yönetimlerin üzerinde olduğunun altı çizilmektedir. Toplumsal cinsiyet perspektifi kazandırılması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadın haklarının hayata geçirilmesi konularını kapsayan bir değişim sürecinin başlatılması için harekete geçmesi beklenen kişiler hükümetin ve yerel yönetimlerin her zamanki aktörleri, politikacılar ve yerel yöneticilerdir.

TCDB uygulaması ile ilişkili sorumluluklar

Sivil toplum kuruluşları ya da kamu dışı diğer aktörler TCDB uygulamasında devletin sahip olduğu rolü üstlenemezler. Ancak, STK'lar ve diğer aktörler bu konuda çok önemli katkılarda bulunabilirler ve bunu özellikle belediye dahilinde yaşayan kadınların ve erkeklerin hayat kalitelerini yükseltecek şekilde gerçekleştirebilirler.

Bütçenin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisi

Kadının ve erkeğin toplumda üstlendikleri farklı roller, farklı mevkileri ve ekonomik ve sosyal durumları nedeniyle kamu politikaları ve bütçeleri cinsiyet ve yaş grubuna bağlı olarak farklı etkiler gösterebilir. Dolayısıyla, kamu giderleri ve gelir kazanımlarının kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri dikkatlice incelenmelidir. Toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizi bu alanda kullanılabilecek çeşitli araçlar sunar.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçe kadınların, kız çocuklarının ve aynı zamanda erkeklerin ve oğlan çocuklarının ihtiyaçlarının ve çıkarlarının planlama ve bütçeleme süreçlerinde eşit olarak ele alınmasını sağlar. Kadınların ve erkeklerin ayrı ayrı incelenmesi ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli olmayacaktır. Önemli olan daha yakından bakarak yaş, sınıf, etnisite, konum vb. gibi özellikler dolayısıyla farklı sosyal konumlara sahip kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarının ve çıkarlarının politika belirleme aşamasında gerektiği şekilde ele alınmasını sağlamaktır. Fark yaratmak ve TCDB uygulamalarının toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunmasını sağlamak istiyorsak, kadınların ve erkeklerin ve farklı kadın ve erkek gruplarının hayatın çeşitli noktalarındaki durumlarını iyi anlamak önemli bir başlangıç noktası olacaktır.

Ekonominin toplumsal cinsiyet perspektifinden anlaşılması: Ücretsiz çalışanlar

Geleneksel iktisat yalnız ücretli ekonomiyi dikkate alıyor olsa da, toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında ekonomik faaliyetlere ücretli ve ücretsiz işleri de içeren daha geniş bir perspektiften bakmak gereklidir. Toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla, toplumumuzda ücretsiz çalışanlar genellikle kadınlardır. Bu şekilde ücretsiz çalışmanın örnekleri olarak çocuk, yaşlı ve hasta akrabaların bakımı sayılabilir. Kamu giderlerinin ve kamu hizmetlerinin ücretsiz çalışanlar üzerindeki etkisinin dikkate alınması ve kamu bütçeleri ve politikalarının ücretsiz çalışmanın kadınların üzerindeki yükünü azaltacak şekilde ve geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini güçlendirmeyecek şekilde hazırlanması özellikle önemlidir.

Toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, ücretsiz bakım işlerinin sadece bakıma muhtaç olan kişilerin hayatı ve refahı açısından önemli olmadığı görülür. Aynı zamanda ücretsiz çalışan kişilerin ekonominin işleyişine olan katkıları da göz önünde bulundurulmalıdır. Hane ve toplum içerisinde kadınların (ve erkeklerin) bakıma yönelik "yeniden üretim" faaliyetleri dolayısıyla elde edilen katkılar olmadan ekonomi çökecektir. Mevcut sistemde ekonomi, hane içerisinde çalışanlara bakılması, çocukların yetiştirilmesi ve eğitilmesi, hasta kişilerin işe gitmeleri sağlanana kadar bakımlarının yapılması, toplumsal istikrar ve uyum için önemli olan sosyal ağlara katılınması gibi ücretsiz ekonomi kapsamındaki üretim faaliyetleri sayesinde ayakta durmaktadır.

Bu bakış açısından sadece insanların refahını değil aynı zamanda ekonominin iyi işlemesini de göz önünde bulundurmanın önemini öğrenmekteyiz.

Ücretsiz (ve ücretli) işbölümü geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinden etkilenmektedir. TCDB çalışmaları, kamu bütçeleri ve politikalarının geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini ve işbölümünü nasıl etkilediğini göz önünde bulundurmalıdır. Örneğin, kamu bütçeleri bu geleneksel rolleri güçlendiriyor mu? Ya da, örneğin çocuklar ve yaşlılar için kamu bakım hizmetleri sağlamak suretiyle, bu rollerin aşılmasına ve hanede ve toplumda ücretsiz çalışma yükünün azaltılmasına katkıda bulunuyor mu?

Kamu bütçeleri ve özellikle kamu giderlerine yönelik kararların ücretsiz çalışanlar üzerindeki etkilerini dikkate almak özellikle ekonomik açıdan anlamlıdır. TCDB uygulamalarına yönelik kapsamlı bir yaklaşım, bu şekilde ücretsiz çalışmaya ilişkin bakış açısını da göz önünde bulundurmalıdır.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin temel hedefleri genelde aşağıdakileri içerir:

- Planlama ve bütçelemede toplumsal cinsiyet konularına yönelik farkındalık yaratmak
- Bütçe ve politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak değişiklikler yapmak
- Hükümetlerin hesap verebilirliğini artırmak.

TCDB, toplumsal cinsiyet analizlerini, politikalarda, bütçelerde ve süreçlerde değişiklikleri ve aynı zamanda bu değişikliklerin etkilerinin izlenmesini içerir. TCDB uygulamaları kamu giderlerinin ve gelirlerin toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz edilmesine yönelik çeşitli araçları, yaklaşımları ve stratejileri kullanır. TCDB stratejilerinin ve faaliyetlerinin somut hali girişimin içeriğine, girişimin hedeflerine, içerisinde görev alan aktörlere ve girişimin kapsamına bağlı olarak değişir. TCDB, değişimi teşvik eden uzun süreli bir süreci kapsar. Bu şekilde politikaların, süreçlerin ve kurumların toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmeleri ve daha kapsayıcı olmaları hedeflenir.

TCDB uygulamalarında kilit aktörler ve rolleri

Birçok hizmetin ve kaynağın yerel yönetimler tarafından sunulması ve kadınların ekonomik hakları ile katılımlarına yönelik yerel yönetimler tarafından yürütülen çalışmaların kadınların ve tüm toplumun hayatında doğrudan etkiye sahip olması nedeniyle, yerel yönetimler toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kilit aktör konumundadır. Yerel düzeyde planlama ve bütçeleme süreçlerinde kadınların eşit söz hakkına sahip olmasını sağlayan katılımcı yaklaşımlar özellikle yararlı ve etkilidir.

Uluslararası deneyimler, hem kamu aktörlerini hem de STK'lar veya araştırmacılar gibi kamu dışı aktörleri kapsayan TCDB girişimlerinin en etkili ve sürdürülebilir girişimler olduğuna işaret etmektedir.

Farklı aktörlerin katılımını sağlamak ve bu aktörlerin farklı rollerini ve nasıl katkıda bulunabileceklerini açıkça ortaya koymak önem taşımaktadır. Yerel düzeyde bu aktörlerin başında belediye başkanı, farklı birimlerin üst düzey yetkilileri ve belediye meclisi üyeleri gelir. Bir yanda belediye başkanı TCDB'nin uygulanması ve çalışmalara siyasi rehberlik sağlanması bakımından siyasi iradeyi temsil ederken, farklı birimlerdeki kamu görevlileri ve onların bütçeleme,

stratejik planlama, toplumsal cinsiyet konusunda teknik uzmanlıkları veya sektörel politika uzmanlıkları, toplumsal cinsiyeti gözeten bütçe analizi yapılması ve toplumsal cinsiyet perspektifinin bütçeleme ve planlama süreçlerine dahil edilmesinde önemli rol oynar. Belediye meclisi ve komisyonları, bütçe görüşmeleri sırasında toplumsal cinsiyet konularının ortaya konulması ve aynı zamanda teklif edilen bütçe tahsisinde değişiklikler yapılmasında rol oynar. Muhtar ve ihtiyar heyetleri de kendi mahallelerindeki kadınların ve erkeklerin ihtiyaçları ve önceliklerine yönelik bilgi vermeleri açısından önemli role sahiptir.

Kent konseyleri, kadın meclisleri ve STK'lar gibi sivil toplum aktörleri, somut politikaların ve değişikliklerin hayata geçirilmesi için savunuculuk, bütçe izleme mekanizmaları oluşturma veya toplumsal cinsiyet eşitliği için planlama ve bütçeleme önemi konusunda duyarlılık yaratma gibi çeşitli rollere sahiptir. STK'ların TCDB girişimleri birçok biçimde olabilir. STK'ların kadınların yaşamını iyileştirme ve toplumsal cinsiyet eşitliğini artırmaya yönelik hedefleri ve çalışmaları, somut iyileştirmeler sağlayacak şekilde bütçe savunuculuğu ile ilişkilendirilebilir. STK'lar, bütçe izleme mekanizmalarının kurulması veya planlama ve bütçeleme toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hale getirilmesinde de önemli rol oynayabilir.

Genellikle STK'lar toplumsal cinsiyet konuları veya toplumsal cinsiyete duyarlı planlama ve bütçeleme konularında ileri derecede bilgiye sahiptir. Dolayısıyla kamu yönetimi için önemli bilgi kaynağı oluştururlar. Araştırmacılar ve üniversitelerde bulunan Kadın Çalışmaları Merkezleri uzmanlık sağlayabilirler. Aynı zamanda kadın odaklı çalışmalarda toplumsal cinsiyetin etkileri hakkında bilgi veren ve STK savunuculuk çalışmalarında altyapı oluşturabilecek toplumsal cinsiyeti gözetken bütçe analizleri yürütebilirler. Bu şekilde odaklanmış analizler, belirli toplumsal cinsiyet eşitliği sorunlarına ilişkin STK savunuculuğuna temel teşkil edebilir.

5- Ulusal ve Uluslararası Deneyimlerden Örnekler

Bu bölümde, Türkiye de dahil olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde gerçekleştirilen TCDB faaliyetlerinden alınan örnek olay incelemeleri sunulmuştur. Bu örnekler başta STK'lar olmak üzere, kamu yöneticileri dışındaki aktörler tarafından gerçekleştirilen TCDB girişimleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Verilen örnekler ülkeler, yaklaşımlar ve aktörler bakımından geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Örnekler aşağıdaki gibidir:

- Örnek olay incelemesi 1: "Toplumsal Cinsiyet ve Kamu Maliyesi Gözlem Grubu" ve "Femme Fiscale", Avusturya
- Örnek olay incelemesi 2: "Berlin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Girişimi", Almanya
- Örnek olay incelemesi 3: "Kadın Bütçe Grubu", Birleşik Krallık
- Örnek olay incelemesi 4: "Kadın Bütçe Grubu", İskoçya
- Örnek olay incelemesi 5: Kamu harcamalarının takibi, Brezilya
- Örnek olay incelemesi 6: Kadın projelerine ayrılan kamu kaynaklarının izlenmesi, Münster/Almanya
- Örnek olay incelemesi 7: Kadınların ücretsiz çalışmalarının göz önüne serilmesi, Villa El Salvador/Peru
- Örnek olay incelemesi 8: Kadınların katılımcı bütçe süreçlerine dahil olmaları, Elbasan Belediyesi/Arnavutluk
- Örnek olay incelemesi 9: Saraybosna Üniversitesi'nde verilen TCDB dersleri aracılığıyla TCDB uzmanlarının yetiştirilmesinin desteklenmesi, Bosna-Hersek
- Örnek olay incelemesi 10: Kadınlara özgü faaliyetlere tahsis edilen paranın takibi, Bursa
- Örnek olay incelemesi 11: "TCDB Öncü Grubu", Edirne
- Örnek olay incelemesi 12: "Eskişehir Eşitlik Platformu", Eskişehir

5.1 Örnek olay incelemesi 1: “Toplumsal Cinsiyet ve Kamu Maliyesi Gözlem Grubu” ve “Femme Fiscale”¹, Avusturya

Toplumsal Cinsiyet ve Kamu Maliyesi Gözlem Grubu'nun kökenleri 2000/2001 yıllarına dayanmaktadır. Bu grup STK'lardan, kamu kurumlarından ve üniversitelerden gelen kadınların bir araya gelerek bir çalışma grubu oluşturmasıyla meydana gelmiştir.

Grubun kuruluş amacı TCDB kavramı ile ilgili bilgilerin Avusturya'da yaygınlaşmasını sağlamak, hükümeti, muhalefet partilerini ve STK'ları Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunda çalışmalar yapmaları için harekete geçirmek ve bunun sonucunda TCDB vasıtasıyla Avusturya'da yaşayan kadınların durumunun ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin iyileştirilmesine katkıda bulunmaktır.

Bu doğrultuda, grup 2002 yılında “Frauen Macht Budgets, Staatsfinanzen aus Geschlechterperspektive” (Kadın Gücü Bütçeleri, Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Kamu Maliyesi, sadece Almanca sürümü mevcuttur.) isimli bir kitap yayınlamıştır. Bu kitap toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramını, imkânları ve sınırlarıyla birlikte açıklamış, temel uluslararası girişimleri incelemiş ve Avusturya federal bütçesinin nasıl toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirileceğine ilişkin yaklaşımlar sunmuştur. İşlenen konular şunlardır: Makroekonomik durumun kadınlar üzerindeki etkileri, devlet gelirlerinin toplumsal cinsiyet ile ilişkili özellikleri (özellikle vergiler, sosyal güvenlik ve kullanıcı ücretleri) ve kamu giderlerinin seçilen alanları (eğitim ve araştırma, işgücü piyasası politikası ve kadın kuruluşlarının finansmanı). Kitapta sunulan analiz kapsamlı olmamakla birlikte toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizinin nasıl uygulamaya geçirilebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Gözlem Grubu TCDB kavramının tüm yönetim seviyelerindeki (federal, bölgesel ve yerel) devlet politikasına anlamlı bir şekilde katılması için talepleri hazırlamış ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha iyi hale getirilebilmesi için seçilen politikaların nasıl değiştirileceği hakkında öneriler sunmuştur.

Gözlem Grubu, en baştan beri TCDB'nin devlet gelir ve giderlerinin toplumsal cinsiyet açısından bir analizinden ibaret olmadığını vurgulamıştır: Tüm bütçeleme sürecinin şeffaflığı, analiz sonuçlarının alternatif politikalara çevrilmesi ve genel makroekonomik stratejinin analize dahil edilmesi konuları da aynı düzeyde öneme sahiptir.

Gözlem Grubu'nun yayınladığı kitap ve gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda başta kadın aktivistler, STK'lar ve muhalefet partileri (o sırada özellikle Yeşiller ve Sosyal Demokratlar) olmak üzere pek çok kişinin dikkati konuya çekilmiştir. Yerel politikada aktif olarak rol alan kadınların pek çoğu TCDB fikrini kendi politik çalışmalarında nasıl uygulamaya koyabileceklerini düşünmeye başlamışlardır. Bu aşamada toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin nasıl uygulanacağı hakkında hazır formlere gösterilen büyük talep TCDB'nin bir sabır işi olduğunun öğrenilmesiyle yerini hayal kırıklığına bırakmıştır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin yerel düzeyde daha pratik bir biçimde uygulanabilmesi konusundaki yardım talepleri üzerine Gözlem Grubu'ndan bazı kadınlar yeni bir projeye başlamışlardır: Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin bölgesel ve yerel düzeyde nasıl daha pratik bir biçimde uygulanabileceği konusunda yol gösteren bir el kitabı geliştirilmesi. Bunun yanı sıra, WIDE Avusturya ile işbirliği içerisinde, Ekonomi Bilgisi çalıştaylarında elde edilen deneyimlere ek olarak siyasi aktivistlerin ve ilgili grupların eğitimini teşvik etmek için bir çalıştay tasarımı geliştirilmiştir.

¹ Yaklaşık bir anlam olarak “Kadın Maliyesi” denilebilir.

Aynı zamanda, her seviyedeki yönetimlerin konuya olan ilgisi gitgide artmış ve bu konuda kamu yönetimi bünyesinde pilot projelere (Viyana'da olduğu üzere) veya yetkilendirilmiş dış projelere (Yukarı Avusturya İli'nin veya federal hükümetin yaptığı üzere) imza atmışlardır.

2004 yılında Avusturya Federal Hükümeti TCDB'yi uygulamaya koyma kararı almıştır. Bir TCDB Çalışma Grubu, kamu yönetimi bünyesinde kurulmuş ancak yeterli siyasi güce, açık ve net bir kılavuza veya ek kaynaklara sahip olamamıştır. 2005 ve 2006 yıllarında bütçe materyaline alelacele bir biçimde "Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme" kısmı eklenmiştir. Yetersiz hazırlık ve koordinasyon sonucu, ilk aşamada hazırlanan materyal temelinde sadece politikaların açıklanması üzerinde durmuş, analizlere yer vermemiş ve bütçe dağılımlarından çok kısıtlı bir şekilde bahsetmiştir. Bu konu ile ilgilenen kamu çalışanları bu ek işten biraz bıkmışlardır. Hükümette bu şekilde kısıtlı bir performansla karşılaşan bazı Gözlem Grubu üyelerinin stratejisi kamu çalışanlarıyla işbirliği yapmak ve onlara uzman görüşü sunmak olmuştur. Bu çabanın amacı, uygulamaların kapsamını etkileme umudu ve bu konunun daha geniş bir uygulama alanı bulması ve kurumsallaşmasını sağlamaktır.

Gözlem Grubu'nun yönetimlere uygulama konusunda araçlar, yöntemler ve stratejiler geliştirmeleri için yardım ve danışmanlık sunma konusunda aktif rol alan pek çok üyesi bir süre sonra yeniden odaklanma ihtiyacı duymuştur. Bunun yanı sıra Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin ve eşitlik esaslı politikaların daha anlamlı şekilde uygulanabilmesi, gelişmelerin dışarıdan izlenebilmesi ve bağımsız araştırmaların yürütülebilmesi açısından dış lobiciliğe odaklanmak gerektiğini de fark etmişlerdir. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin bütçe politikalarının demokratikleştirilmesini desteklemek amacıyla kullanılması ayrı bir araştırma konusu olarak ortaya çıkmıştır.

Gözlem Grubu'nun en büyük kısıtlamalarından birisi hem para hem de zaman açısından kaynak eksikliğidir. Üyelerin çoğu çocuk sahibi, tam zamanlı çalışan ve/veya başka sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına katılan kişilerdir. Aynı zamanda, Avusturya'da bu tür faaliyetler için finansman bulmak oldukça zordur. Grubun toplamayı başardığı para ancak materyalin basımına yetmiştir ve proje için çalışan kadınların emeklerinin karşılığında ödeme yapılmamıştır.

Fikirlerin diğer STK'lar arasında yayılması ve böylelikle yönetimlerin harekete geçmesi için sivil toplum baskını oluşturma girişimlerinde bulunulmuştur. Ancak, bu faaliyet düzeyinin sürdürülmesinin oldukça zor olduğu fark edilmiştir. Belirtildiği üzere, bu durum temelde zaman ve para yetersizliğinden kaynaklanmıştır.

Bu sırada, Avrupa genelindeki STK'lar ve araştırmacılar pek çok Avrupa ülkesinde TCDB çalışmalarını başlatmışlardır ve Gözlem Grubu Avrupa genelinde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunda gerçekleştirilen bu sivil toplum girişimleri üyelerini ve araştırmacıları Viyana'ya davet etmeye karar vermiştir. Bunun sonucunda 2006 yılında Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunda önde gelen pek çok Avrupalı uzman Avusturya'da buluşmuştur. Deneyimlerin paylaşımı ve ağ kurma açısından bu buluşma büyük ilgi görmüştür. Organizasyon, katılımcılarına yüz yüze gelme olanağı, bilimsel bilgi paylaşımı ve hararetli tartışmalar içeren bir ortam sunmuştur. Bu ortam TCDB'nin Avrupa'daki durumunun değerlendirilmesi açısından da bir olanak sunmuştur. Bu konferansta Avrupa Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Ağı da (EGBN) kurulmuştur. Çok değerli üyelerin oluşturduğu bu ağ, günümüzde hala çalışmalarına devam etmektedir.

Avusturya hükümetinin, kamu mali yönetimi konusunda büyük çaplı bir reformu da kapsayan Anayasal reformlar için müzakerelere başlaması ile birlikte, Gözlem Grubu TCDB'nin yeni bütçe kanununa dahil edilmesini sağlamak amacıyla yoğun lobicilik ve savunuculuk faaliyetlerine girişmiştir. Bu çalışmanın hedefindeki kişiler özellikle müzakerelere dahil olan Maliye Bakanlığı bünyesindeki kamu çalışanları ve hükümetten ve muhalefet partilerinden politikacıdır. Yeşil Parti, Gözlem Grubu'ndan bir kişiyi bütçe reformu müzakerelerini gerçekleştiren grup için uzman olarak aday göstermiştir. Gözlem Grubu, TCDB'nin Anayasa'ya ve bütçe kanununa nasıl dahil edilebileceği konusunda somut hukuki metinler sunmuştur. Muhalefet partilerine mensup politikacılar ile kurulan ittifak ve Maliye Bakanlığı Bütçe Genel Müdürü'nün de desteğiyle sonunda TCDB, Avusturya Anayasası'na ve bütçe kanununa sağlam bir şekilde dahil edilmiştir.

Şu anda, Gözlem Grubu STK'lar ve Sendikalar ile ittifak içinde bir "Gelecek için Alternatif Bütçe" hazırlanması konusunda çalışmaktadır. Bu alternatif bütçe, mevcut bütçe politikalarının nasıl değiştirilebileceği ve adil dağılım, ekolojik sürdürülebilirlik, toplumsal cinsiyet adaleti ve demokrasi ilkeleri üzerine kurulabileceği hakkında teklifler sunarak yıllık alternatifler hazırlamaktadır. Bu alternatif bütçe, Maliye Bakanı'nın Parlamento'da gerçekleştirdiği bütçe konuşması sırasında sunulmaktadır.

Bunlara ek olarak, bu Gözlem Grubu'nun içinden, 2015 yılında "Femme Fiscale" adıyla, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanlarında faaliyet gösteren çeşitli gruplar arasında yeni bir ağ doğmuştur. Kanada'da yapılmış çalışmalardan ilham alan Femme Fiscale, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve bütçe politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliğine etkileri konusunda daha fazla kamusal ve siyasi ilgi yaratmak üzere mevcut kaynakları birleştirme amacını güden bir süper-kadın imajı ve geniş kapsamlı kadın ağıdır. Çalışmalarında ilk hedef olarak Avusturya'da düşünülen büyük vergi reformunu etkilemek ve vergi indirimlerinde kadınlara ve erkeklere eşit yararlar sağlamak amacıyla medya alanında çalışmayı seçmiştir.

5.2 Örnek olay incelemesi 2: "Berlin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Girişimi", Almanya

"Berlin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Girişimi" 2001 yılının Mayıs ayında STK Kadın Forumu tarafından düzenlenen Cinsiyet Esaslı Bütçeleme ile ilgili bir çalıştay sonrasında kurulmuştur. Girişim'in bütün üyeleri gönüllülük esasına göre çalışmaktadır. Bu grubun katılımcıları STK'lardan, vakıflardan, bilim insanlarından, partilerden ve sendikalardan gelen kadınlardır.

Girişimin amaçları Berlin'deki politikaların toplumsal cinsiyet etkisini değerlendirmek amacıyla TCDB'nin yüksek kalitede uygulanması için lobicilik yapmak ve Berlin'de uygulamalar başladıktan sonra çalışmalar üzerinde eleştirel fikirler sunmaktır.

TCDB'nin daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi ve bu konuda farkındalık yaratılması amacıyla Girişim, seçimlerde aktif rol almıştır. Örneğin, 2001 Berlin seçimlerinde Girişim, bu **konuyu seçim kampanyasında tanıtmıştır**. Bu konuda atılan ilk adım Berlin'deki tüm partilere ve yerel yönetim temsilcilerine açık bir mektup gönderilmesi olmuştur. Bu mektup 104 kişi ve 26 kurum tarafından imzalanmıştır.

Farklı partilerden kadınlarla kurulan ittifak neticesinde, Girişim TCDB'nin kabul edilmesi konusunda başarı sağlamıştır: 2001 yılı yerel seçimi sonrasında, TCDB, koalisyon anlaşmasına dahil edilmiştir. Bir yıl sonra, 2002'de, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme başarılı bir şekilde Toplumsal Cinsiyetin Anaakımlaştırılması stratejisine siyasi bir kılavuz ilke olarak dahil edilmiştir. Berlin Senatosu 2002 yılında TCDB'yi uygulama kararı almıştır.

Seçimlerden sonra, Girişim, uygulamanın hızlı bir şekilde başlamasını sağlamak amacıyla **lobicilik çalışmalarına devam etmiştir**. Politikacılarla ve Berlin yönetiminin seçkin üyeleriyle görüşerek TCDB'nin hızla uygulanması için çabalamışlardır.

Girişim, Berlin'deki **yönlendirme komitesine katılması için davet almıştır**. Resmi devlet girişiminin ana yönlendirme komitesinde yer sahibidir. Bu görevde, girişimin nasıl kurulacağı konusundaki tartışmalara TCDB hakkında önemli uzman görüşleri ve dışarıdan bir perspektif sunmaktadırlar. Girişim, yönetim ve politikacılar arasındaki diyalogların geliştirilmesi açısından iletişim stratejisinin önemi, dış uzmanlar kullanılarak toplumsal cinsiyet yetkinliğinin geliştirilmesi ve üniversiteler ile bir ağ oluşturulması gibi konular için çabalamaktadır.

Girişimin bazı üyeleri uygulama sürecinde dış uzman olarak çalışmaktadır ve aynı zamanda TCDB'nin ulusal düzeyde uygulanması için gerçekleştirilen ön-fizibilite çalışmalarında da rol almaktadırlar.

Berlin TCDB yönlendirme grubundaki temsilin yanı sıra, bütçe sürecine etki edebilmek için temel strateji, **savunuculuk çalışmalarıdır**: Resmi raporlar üzerinde yorum yapabilmek için gölge raporların hazırlanması, TCDB hakkında bilgi broşürleri, diğer sivil gruplarla ağ kurma, politikacıların eleştirel bir biçimde sorgulanması ve TCDB ile ilgili kamuya açık organizasyonlar düzenlenmesi bu çalışmalardan bazılarıdır. Örneğin, 2005 yılında Girişim, Toplumsal Cinsiyetin Anaakımlaştırılması ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme süreci ile ilgili ikinci rapor hakkında yerel yönetime öneriler sunmuştur.

Girişim'in TCDB'nin bütçelemede tam anlamıyla uygulanması konusundaki ana talepleri şunlardır:

- Şeffaf bütçelerin desteklenmesi ve vatandaşların, özellikle de kadınların, kızların ve göçmen grupların katılımının desteklenmesi
- Daha ayrıntılı bir çalışma elde edilebilmesi için bağımsız bir kuruluştan toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için dış analizlerin alınması
- TCDB analizi sonuçlarının ve görüşmelerin kamuya açık oturumda paylaşılması
- Kamu fonlarının toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde dağılımı için açık ve net bir zaman çizelgesi ve hedeflere sahip bir uygulama planının hayata geçirilmesi
- Uygulama sürecinin izlenmesi ve düzenli olarak değerlendirilmesi
- Analiz sonuçlarına göre siyasi kararlar alınması.

Almanya genelinde bir TCDB sitesi kurulmuştur (www.gender-budgeting.de), bu site faaliyetler ve raporlarla ilgili bilgiler içermektedir. Girişim Almanya'daki diğer TCDB girişimleri ve grupları ile ağ toplantılarına başlamış ve TCDB'nin diğer belediyelerde de hayata geçirilmesi için lobicilik faaliyetlerine daha koordineli bir yaklaşım getirmiştir (örneğin Münih).

Berlin’de kamu yönetiminde ilk TCDB çalışması

2004 yılında Berlin Parlamentosu, Toplumsal Cinsiyetin Anaakımlaştırılması/Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konularının baştan sona incelenmesini sağlamak ve de TCDB ile ilgili ilerleme raporlarının 2004/2005 bütçe dönemine yönetim seviyesinde katılması için bir usul kanunu uygulanmasına karar vermiştir.

Bölgesel düzeyde bir kontrol kurumu kurulmuştur. Kurum bünyesindeki tüm yöneticiler dışarıdan gelen toplumsal cinsiyet uzmanları tarafından desteklenmiştir; tüm üst kademe yöneticiler de Toplumsal Cinsiyet Eğitimlerine katılmıştır.

Başlangıçta dört TCDB projesi geliştirilmiştir: Üç proje bölge düzeyinde, bir proje ise yerel bakanlık düzeyindedir. Projenin usulü yönetimdeki tüm sektörlerin TCDB’yi 2006 yılına kadar adım adım uygulamasını gerektirmektedir.

TCDB analizinin yöntemi konusunda, Berlin Senatosu başlangıçta yoğun bir biçimde nicel verilere dayanan kamu harcama etki analizine odaklanmıştır. Bu yaklaşım temel olarak kadınların ve erkeklerin kamu hizmetlerini kullanma oranlarını belirleme ve bu oranı kamu giderlerine bağlama üzerine kuruludur. Berlin’deki Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Girişimi bu analiz için daha nitel hale getirilmesi ve böylece analizin derinleştirilmesi için uğraşmaktadır.

Bölgesel düzeyde, toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizinin ilk pilot bölgeleri kütüphaneler, spor, sağlık, çocuklar ve gençlik gibi alanlardır. Bölgesel düzeyde, TCDB çalışmaları destekleyici bütçe girişimlerine bağlıdır. İller düzeyinde ise, öncelikle ekonomik gelişme için bütçe pozisyonu analiz edilmektedir.

Yönetim aynı zamanda Berlin’deki cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler üzerine de bir değerlendirme gerçekleştirmiştir, zira bu iyi bir toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme analizi için önemli bir koşuldur.

5.3 Örnek olay incelemesi 3: “Kadın Bütçe Grubu”, Birleşik Krallık

Birleşik Krallık Kadın Bütçe Grubu (KBG) 1989 yılında kurulmuştur. Bu grup araştırmacıları, politika uzmanlarını ve aktivistleri bir araya getiren bağımsız ve gönüllü bir organizasyondur. Üyeleri arasında akademisyenler, işçi sendikası üyeleri ve sivil toplum kuruluşları için çalışan kişiler bulunmaktadır.

Grup başlangıçta bütçenin Parlamento’da masaya yatırıldığı sırada bütçe üzerine ayrıntılı yorumlar yayınlarak çalışmalarına başlamıştır.

Şu anda Kadın Bütçe Grubu devlet vergilendirmeleri ve giderlerinin kadınların gündelik hayatı üzerindeki etkisini, paraya, iş imkânları ve kamu hizmetlerine ulaşabilme açısından göstermek için düzenli olarak Birleşik Krallık ekonomik ve siyasi politikası üzerinde değerlendirmeler hazırlamaktadır. Grup kanıt esaslı savunuculuk çalışmaları açısından oldukça değerli analizler sunmaktadır.

KBG basit bir koordinasyon yapısına ve çalışmalarını belgelemek için bir web sitesine sahiptir (bkz. www.wbg.org.uk).

İktidardaki hükümete bağlı olarak, KBG devletle, özellikle de Hazine (Maliye Bakanlığı) ve toplumsal cinsiyet birimleri ile yakın ilişkiler kurabilmek için tüm imkânlardan yararlanmaktadır.

KBG başlangıçta gerçekleştirdiği çalışmalarının çoğunu giderlerden çok vergiler ve yardımlar üzerine yoğunlaştırmıştır. Vergiler ve yardımlara odaklanmanın bazı avantajları bulunmaktadır. Öncelikle, harcama programlarıyla karşılaştırıldığında daha az vergi ve yardım bulunmaktadır. Dolayısıyla yapılacak daha az iş vardır. İkinci olarak, vergilerin ve yardımların büyük bir çoğunluğu bireylere uygulanmaktadır. Bu da toplumsal cinsiyet analizini kolaylaştırmaktadır. Ancak vergiler ve yardımlarla ilgili çalışmalar gerçekleştirmenin dezavantajları da bulunmaktadır. Vergilerin ve yardımların çoğu kadınların ve erkeklerin rolleri hakkında yapılan varsayımlara dayanmaktadır. Örneğin, politikaları belirleyen kişiler genellikle parayı kimin kazandığına bakmaksızın kazanılan paranın evde eşit şekilde paylaşıldığını varsaymaktadır. Dolayısıyla, belirli vergileri kimin aldığı ya da verdiğinin bir önemi olmadığını varsaymaktadırlar. Politikaları belirleyen kişiler çoğunlukla bunların aslında (yanlış) varsayımlar olduğunu ve “gerçekler” olmadığını bile fark etmezler. Bu kişiler, bu varsayımları sorgulamak veya toplumda görmek istedikleri biçimi değiştirmek istemeyebilirler.

KBG bünyesinde devlet çalışanları ile onların anlayabileceği dilden konuşan profesyonel ekonomistler ve politika analistleri de bulunmaktadır. KBG'nin araştırma esaslı yaklaşımı, devletin “kanıt esaslı” politika analizine verdiği değerle örtüşmektedir. Grup toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar için devlet tarafından beyan edilen amaçları kullanmaktadır. Devletin çalışan verimliliğini artırma ve çocuk yoksulluğunu azaltma amacına yaptıkları atıf bunun bir örneğidir. Grup, kadınlara yapılacak ekonomik yardımın bu amaçların gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağını, çünkü bir kadının “çantasındaki” paranın bir erkeğin “cüzdanındaki” paraya oranla evin refahı için kullanılma ihtimalinin daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Politikaları belirleyen kişilerin çoğu bu tür ekonomik verimlilik üzerine kurulu argümanlarla eşitlik ve adalet konulu argümanlara göre daha kolay bir şekilde ikna edilebilmektedirler. KBG'nin argümanları neticesinde 2003 yılından itibaren çocuk vergi indirimleri, parayı kazanan kişi (genellikle erkek) yerine ilgilenen kişiye (genellikle kadın) ödenmeye başlanmıştır. KBG bu politika belirleme sürecini en çok üst düzey devlet çalışanları ve bakanlar aracılığıyla etkilemeyi başarmıştır. Grup, parlamento üyeleriyle pek fazla çalışma gerçekleştirmemiştir. Aynı şekilde tabanda kadınlarla da pek çalışma gerçekleştirilmemiştir. Ancak KBG bu kadınların bir kısmına üyelerinin geldiği organizasyonlar aracılığıyla ulaşabilmektedir.

Birleşik Krallık'ta gerçekleştirilen New Deal adı verilen programların toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme analizi göstermiştir ki bu programlar için ayrılan fonların sadece %8'lik bir oranı %95'ini kadınların oluşturduğu tek ebeveynlere ayrılmıştır. Aynı şekilde fonların %57'si gençlere verilmiştir ancak bu grubun da sadece %27'si kadınlardan oluşmaktadır. Bütçe analizi yoluyla elde edilen veriler KBG'nin devlet politikasını etkilemesine olanak sağlamıştır. Sonuç olarak, KBG üyeleri yıl boyunca düzenli olarak buluşarak önemli çalışma alanlarını ve Birleşik Krallık Hükümeti'ni her yıl Kasım ayında bir ön-bütçe beyanı hazırlaması ve yayınlaması için etkilemek amacıyla Bütçe'ye verilebilecek karşılıkları tartışmaktadırlar.

Ayrıntılı toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme analizi sonucunda şu politika değişiklikleri gerçekleştirilmiştir: Çiftlere Çalışan Aile Vergi İndirimi (WFTC) alıcısı olma seçeneği sunulması, tam zamanlı çalışma saatlerini ve ilgilenme sorumluluklarını paylaşan çiftlere Çalışan Vergi İndirimi (WTC) için tam zamanlı prim talep etme seçeneği sunulması, Çocuk Vergi İndiriminin ilgilenen kişiye verilmesi ve

bunun yeni WTC'deki ikincil para kazananlar üzerindeki etkilerinin WFTC ile karşılaştırılarak göz önünde bulundurulması. TCDB girişimlerinin çoğu ücretsiz çalışanlar konusunu kapsayacak çalışmalar gerçekleştirilemezken, Birleşik Krallık KBG, bakım ekonomisi üzerinde yoğunlaşmıştır. Örneğin, grup bakım ekonomisindeki vergi indirimlerinden kaynaklanan işgücü piyasası teşviklerinin uzun dönemdeki etkileri üzerine odaklanmıştır.

Birleşik Krallık TCDB girişiminin yararları oldukça çeşitlidir. Hazine için, sağlanan temel yararlar bütçelerin toplumsal cinsiyet perspektifiyle analiz edilmesinin önemi hakkında artırılmış kamu sektörü farkındalığı ve girişimin politikaya bilgi sağlama potansiyelidir. Proje aynı zamanda devletin giderler için toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gerçekleştirme kapasitesinin artırılmasına da yardımcı olmuş ve bu alanda gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalar için bir referans sağlamıştır.

Ancak bunların çok daha ötesinde, KBG dünya çapında pek çok TCDB girişimi için önemli bir ilham kaynağı olmuştur. Grup, devletin bütçe tasarıları ve politika teklifleri üzerinde gerçekleştirdiği düzenli çalışmalarla toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tekrar tekrar altını çizmiş ve bu konularda değişim için somut teklifler sunmuştur. Bu çalışmalar sadece KBG için değil, diğer STK'lar ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve kadın haklarının geliştirilmesi konusunda çalışan diğer aktörler için de savunuculuk çalışmaları açısından önemli bir temel oluşturmuştur.

Şu anda KBG kemer sıkma önlemlerinin kadınlar üzerindeki etkilerini inceleyen analizler üzerinde çalışmaktadır. KBG'nin endişelerinden birisi devlet planlarının düşük vasıflı işgücüne dayalı, yükselme veya güvenli iş olanakları sınırlı olan ve kadınlar açısından ağır sonuçlar doğuracak bir ekonomi oluşturmalarıdır. "İnsanlar, özellikle de kadın çalışanlar, düşük maaşlar kazanıyorlar, ve çok çalışıyorlar ancak geçinmiyorlar". Düşük maaşlı, güvencesiz işlerde sıkışıp kalmış durumdadır.

5.4 Örnek olay incelemesi 4: "Kadın Bütçe Grubu", İskoçya

Arka plan ve amaçlar

İskoç Kadın Bütçe Grubu (İKBG) toplumsal cinsiyet eşitliğinin İskoç bütçe sürecindeki yerinin desteklenmesi amacıyla kurulmuştur. Yeni İskoç Parlamentosu'nun kurulması ve Birleşik Krallık hükümeti yetkilerinin İskoç Parlamentosu'na devredilmesiyle beraber, toplumsal cinsiyet eşitliğinin savunulması ve politika ile ilişkili yeni olanaklar ortaya çıkmıştır. Ulusal ve uluslararası düzeydeki değişim isteği ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında artan farkındalık, yeni başlangıç noktaları ve olumlu dinamikler sağlamıştır. Bu durum İskoçya'da Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunda duyarlı bir çevre yaratmıştır.

İKBG 2000 yılında kurulmuştur. İKBG İskoçya'daki bütçe sürecini etkileyerek ve değiştirerek toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemeyi amaç edinmiş 20 aktivistten oluşan gönüllü bir gruptur. İKBG üyeleri farklı arka planlara sahiptir: akademi, işçi sendikaları, gönüllü organizasyonlar ve yerel topluluklar. Grup çalışmaları için hiçbir devlet kaynağından yararlanmamaktadır. İKBG'nin amacı kamu politikası süreçlerinde ve sonuçlarında toplumsal cinsiyet eşitliği açısından daha geniş açılı bir değişim sağlayacak bir perspektif ile bütçe sürecinde değişiklik yapılmasını desteklemektir. Grup, İskoç Parlamentosu'nu ve İskoç Hükümeti'ni kamu paralarının nasıl harcandığı konusunda verdikleri kararlarda değişiklikler yapmaları konusunda teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, grubun amacı İskoçya'daki devlet harcamalarını izlemek ve bu harcamaların kadınları ve erkekleri nasıl etkilediğini incelemektir.

İskoçya'da neler yapıldı?

İKBG'nin en büyük odak noktalarından biri politikacılar ve kamu çalışanları ile etkili iş ilişkileri kurabilmektir. İKBG çeşitli kamu kuruluşlarının planlarını etkileyebilmek için çalışmalar gerçekleştirmiştir. İKBG'nin en güçlü yanlarından biri istikrarlı olarak devlet harcama planları ve bütçelerinin toplumsal cinsiyet esaslı analizini sunmuş olmasıdır. Bunu da hem bütçeler ve politikalar üzerinde resmi danışma süreçleri gerçekleştirerek hem de kurumlara, özellikle de İskoç Parlamentosu'na kanıt ve yorumlar sunarak gerçekleştirmiştir.

İKBG, görüşlerini ve analizini sunmak için bütçe döngüsünü yakından takip eder. İKBG, eşitlik ve toplumsal cinsiyet konularının bütçe sürecine ve ilgili bütçe dokümanlarına ne kadar dahil edildiğini izler. İKBG, bütçenin ve politikaların toplumsal cinsiyete daha duyarlı hale getirilmesi için çalışan dış bir baskı grubu olarak önemli bir rol üstlenmiştir.

Politika süreçlerini etkilemenin temeli olarak sağlam ortaklıklar kurulması

İKBG hem Parlamento hem de devletle yakın ortaklıklar kurmuştur. Parlamento Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun denetimi ve katılımı, İskoç hükümetini sorumlu tutmak ve hükümet üzerinde baskı oluşturmak açısından büyük katkı sağlamıştır. Devlet ve Maliye Bakanlığı'ndaki kamu çalışanlarıyla sürdürülen ilişkiler de toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin bütçe analizine dahil edilmesinin önemi hakkındaki farkındalığı artırmıştır.

Pilot toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizinde kamu görevlileriyle doğrudan çalışmak

Grup TCDB alanında sundukları eğitimler aracılığıyla devamlı olarak uzman görüşü sağlamaktadır. Daha önce grup üyelerinin İskoç hükümeti tarafından gerçekleştirilen projelere katılmaları da olmuştur. Aynı durum, örneğin belirli pilot çalışmaların – örneğin spor ve sigarayı bırakmayürütülmesi için kamu çalışanlarıyla işbirliği yapıldığı zamanlar için de geçerlidir. Bu çalışmaların amacı genel politika üzerinden toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizi üzerinde çalışarak kamu yönetimlerinin toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizini nasıl uygulayacakları konusunda bilgi ve güvenlerini artırmaktır.

Devlet bütçe dokümanları için cevaplar yayınlamak

İskoç Kadın Bütçe Grubu düzenli olarak devlet bütçe dokümanlarına cevaplar yayınlamaktadır. İKBG arka arkaya gelen Harcama İncelemeleri ve Bütçelere cevap vermiş ve istikrarlı olarak etkili toplumsal cinsiyet esaslı analizin politikaların belirlenmesindeki önemini desteklemiştir. Bu cevaplar devletin sırasıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini ve ilgili kavramları, stratejik amaçlar ve sonuçlar dahilindeki belirli teklifleri ve Harcama Planları ve Bütçe Tasarısında belirtilen belirli politika alanlarını anlaması konusunda eleştirel bir inceleme sunmaktadır. Ek olarak, İKBG'nin oluşturduğu öneriler de sunulmaktadır.

Belirli politika alanları üzerinde yorum yapmak (Portföyler)

İKBG farklı politika alanları üzerinde belirli yorumlar yapar. Bu alanlardan biri de çocuk bakımındır. Yapılan yorum çocuk bakımının aileler, özellikle de çalışmayı sürdürmek ya da işine geri dönmek isteyen kadınlar için çok önemli bir hizmet olduğunu ortaya koymaktadır. Çocuk bakımı olmaksızın işe geri dönmek tek ebeveynler için olanaksız olabilmektedir. Ancak, İskoçya'da sağlanan çocuk bakımı olanakları baştan savma ve bazı düşük gelirli aileler için çok pahalı olabilmektedir. İKBG bu konuda gerçekleştirilen bir çalışmanın 6-9 yaş aralığında çocuk sahibi olan kişilerin %41'inin daha iyi bir iş bulma olanaklarının çocuk bakımı tarafından kısıtlandığını belirttiğine değinmektedir. Grup, bütçe dokümanlarında çocuk bakımı konusunda sadece 2 genel referans bulunduğunu ortaya koymaktadır. İskoçya genelinde çalışan kadınların işlerini sürdürebilmesi için çocuk bakımının yerel makamlar tarafından sağlanmasına ya da finanse edilmesine ihtiyaç vardır. İKBG, yeterli çocuk bakımı olanaklarının sağlanmasının kadınların çalışmasının ve işe dönmelerinin desteklenmesi açısından bir gösterge olarak kabul edilebileceğine işaret etmektedir. İKBG çocuk bakımı hizmeti talebinin karşılanmasında herhangi bir aksama olmayacağına ilişkin güvence verilmesini istemektedir. İKBG aynı zamanda kadınların yoğun olarak çalıştığı çocuk bakımı sektöründe maaşların ve çalışma şartlarının da önemli sorunlar olduğu kaygılarını da dile getirmektedir. Bu düşük maaşlar erkeklere cazip görünmemekte ve bu durum bu hayati öneme sahip hizmet için gereken becerileri ve sorumlulukları yansıtan hizmetlerin geliştirilmesi konusunda göz önünde bulundurulmalıdır.

Başarılan sonuçlar

İKBG'nin gerçekleştirdiği çalışmalar toplumsal cinsiyet konularının bütçe sürecinde ve bütçelerin ve politikaların tasarımı aşamasındaki önemi hakkında farkındalık yaratmıştır. Grup bu konularda itibarlı ve saygı uyandıran bir kurum olarak kabul edilmektedir.

Yaşanan tüm iniş ve çıkışlara rağmen, geçtiğimiz yıllarda somut gelişmeler kaydedilmiştir. İskoç hükümeti bütçe dokümanlarında eşitlik etkisi ve değerlendirme beyanları ile ilgili taleplerin bir kısmına politikaların belirlenmesinin erken aşamaları sırasında cevap vermiştir. Özellikle Devlet tarafından yayınlanan İskoç bütçe tasarılarındaki Eşitlik Beyanları büyük bir başarı örneğidir ve toplumsal cinsiyet konularının bütçe görüşmelerine dahil edilmesi konusunda bir odak noktası sunmaktadır. Yine de, toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki artan bu ilginin sürdürülen politika değişikliklerine dönüştürülmesi konusunda kaygılar bulunmaktadır.

Bugüne dek gerçekleştirilen gelişmelerden biri de "Bütçede Eşitlik Beyanı"nın ortaya çıkmasıdır. Bu beyan teklif edilen politika önlemleri ve ilgili harcama planlarının etkilerinin tam bir toplumsal cinsiyet analizi olmamakla birlikte, eşitlik analizinin bütçe sürecine ve devlet politikalarının belirlenmesine nasıl dahil edilmeye başlandığını gösteren devam etmekte olan bir çalışmadır.

İskoç deneyimi Maliye Bakanlığı'nın konuya dahil olmasının önemini altını çizmektedir. İlerleme yavaş sürmekte ve zaman zaman aksaklıklar yaşanmaktadır. Parlamento ile kurulan ilişki, özellikle bütçeye özel bir danışmanın atanmasını sağladığı için hayati önem taşımaktadır. Bu kişi İKBG üyesidir ve aynı zamanda önde gelen bir akademisyendir, dolayısıyla bütçede ve politika görüşmelerinde toplumsal cinsiyet konularının altının çizilmesi konusunda Parlamento'yu destekleyebilmektedir.

5.5 Örnek olay incelemesi 5: Kamu harcamalarının takibi, Brezilya

Arka plan ve amaçlar

Brezilya'da 90'lı yıllardan bu yana, ulusal ve toplumsal seviyedeki kadın organizasyonları gitgide politika savunuculuklarını ve analizlerini mevcut kaynak tahsisine bağlama eğilimi göstermişlerdir. Neden uğruna savaştıkları programlar yeterince, bazen de hiç finanse edilmemiş, ve edildikleri zaman da bu kaynaklar neden harcanmamıştır? Ve, bu kaynaklar harcandığı zaman, neden projeler beklenen sosyal etkiyi yaratmamıştır?

Feminist STK *Centro Feminista de Estudos e Assessoria*, CFEMEA, kadın haklarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin savunulması konusunda 20 yıldan fazla süredir aktif rol almaktadır. CFEMEA (www.cfemea.org.br/) kendini kadın hareketlerinin siyasi ifadesi olarak gören bir organizasyondur. 1995 yılından bu yana savunuculuk çalışmalarının verimliliğini artırmak amacıyla kamu politikaları ve bütçeleriyle gitgide daha çok uğraşmaya başlamışlardır. 2003 yılından itibaren de "Kadın Bütçesi"ni geliştirmeye başlamışlardır. Bu bütçe, eşit hakların kamu kaynaklarının eşit tahsisi sağlanmadığı sürece elde edilemeyeceği ve cinsiyet, etnik köken veya ırk kaynaklı eşitsizlikler tanınmadıkça kaynakların eşit tahsisinin de sağlanamayacağı görüşüne dayanmaktadır.

Bütçe çalışmalarına yaklaşım: Brezilya'da neler yapıldı?

Bütçe çalışmalarının temel odağı kaynak tahsisinin izlenmesi ve özellikle kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili programlar için kaynak artırımını sağlamak için gerçekleştirilen lobicilik çalışmalarıdır.

Öncelikle sağlık sektörü ve kadına şiddete karşı programlar dizisi üzerine yoğunlaşma kararı alınmıştır. Bu seçilen programların giderleri izlendiğinde, uygulama ve ödeme oranlarının düşük ve sosyal etkilerinin az olduğu görülmüştür. Analiz bulgularının yayınlanmasını kadın organizasyonları ve devlet makamları arasındaki bütçe tahsisleri, program uygulamaları ve izleme mekanizmaları ile ilgili müzakereler takip etmiştir.

Tablo 1: Kadına şiddetin önlenmesi ve durdurulması programı için ayrılan kaynaklar (1.000 Brezilya Reali olarak): hükümet teklifi ve parlamento onayı

Yıl	Bütçe Kanun Tasarısı	Yasa tarafından yetki verilen	Yasada fonların artışı (yüzdese)
2004	7.200	10.528	46,22
2005	8.222	10.135	23,26
2006	5.675	14.115	148,74
2007	8.109	23.545	190,36
2008	28.500	28.833	1,17
2009	28.844	40.909	41,83

Kaynak: CFEMEA 2009

Tablo 1, bir çalışma örneğini ve sonuçlarını göstermektedir. Tabloda 2004-2009 yılları arasında gerçekleştirilen kadına şiddetin önlenmesi ve durdurulması ile ilgili bir program için ayrılan fonların gelişimi ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. İlk sütun devletin her sene program için ayırmaya karar verdiği miktarları göstermektedir. Fonların çok az olduğunun görülmesi üzerine CFEMEA yasadaki fonların artırılmasını sağlamak için Parlamento üyeleri ile lobicilik faaliyetlerine girişmiştir. Görüldüğü üzere faaliyetler başarı sağlamıştır. Her yıl Parlamento tarafından kabul edilen bütçede dağıtılan fonların devlet tarafından bütçe tasarısında öngörülen fonlardan fazla olması sağlanmıştır. En sağdaki sütun bu artışların yıllara göre değiştiğini göstermektedir ancak genele bakıldığında yılların çoğunda önemli artışlar sağlanmıştır.

Parlamento'da bütçe artırımları için lobicilik faaliyetleri gösteren tek organizasyon CFEMEA değildir. STK'lar da bütçe kanunu için değişiklikler geliştirmekte ve bunları milletvekillerinin dikkatine sunmaktadırlar. Gerçekleştirilen savunuculuk çalışmaları kadın organizasyonları tarafından teklif edilen çok sayıda değişikliğin Yıllık Bütçe Kanunları'na kabul edilmesini sağlamıştır. Bu konudaki en kayda değer örnek 2003 yılında kamu planlamasından çıkarılan Kadın Sağlığı Programı'nın yeniden devlet öncelikleri ve bütçe tahsislerine dahil edilmesi olabilir.

Bütçe uygulamasının izlenmesi

Pek çok ülkede olduğu üzere Brezilya'da da, bütçedeki gider dağıtımı o paranın o bütçe yılı içinde mutlaka harcandığı anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla, özellikle kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili programlar için gerçekten harcanan para miktarının izlenmesi önemlidir. CFEMEA farklı programlar için harcanan parayı takip etme konusuna yatırım yapmıştır ve elde ettiği sonuçları bilgilendirme ve lobicilik faaliyetlerinde kullanmaktadır. Aşağıdaki tablo göstermektedir ki, kadına şiddetin önlenmesi ve durdurulması programı için Parlamento'da sağlanan fon artırımı başarısına rağmen, bu programa harcanan para bütçenin verdiği miktarın çok daha altında kalmıştır. Bazı yıllarda bütçenin sağladığı paranın sadece yarısı gerçekten harcanmıştır.

Tablo 2: Kadına yönelik şiddetle mücadele programı için ayrılan kaynaklar (1.000 Brezilya Reali olarak): Hükümet teklifi ve Parlamento onayı

Yıl	Parlamento tarafından kabul edilen bütçedeki fonlar	Kullanılan Bütçe Ödenen Miktarlar	Kullanılan(ödenen) (yüzde)
2004	10.528	5.690	54,05
2005	10.135	7.894	77,89
2006	14.115	6.483	45,93
2007	23.545	12.279	52,15
2008	28.833	16.909	58,65

Kaynak: CFEMEA 2009

Başarılan sonuçlar

Örneklerde de açıkça görüldüğü üzere, Brezilya'da gerçekleştirilen izleme çalışmaları kadınlar için önemli olan programlara bütçe tahsisinde somut artırımlar gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Brezilya'nın yüksek enflasyona sahip bir ülke olduğunu ve dolayısıyla zaman içinde gerçekleştirilen analizlerin fiyat değişimlerini de göz önünde bulundurması gerektiğini unutmayın; çünkü nominal değerlerdeki (para değeri) artış gerçek anlamda bir artış anlamına gelmeyebilir. STK'ların belirli programlara odaklanması CFEMEA'nın kısıtlı kaynaklara sahip olmasından dolayıdır ve bu durum gösterilen çabaların somut sonuçlar elde etme üzerine yoğunlaşmasını sağlamıştır. CFEMEA'nın gerçekleştirdiği faaliyetler bütçe şeffaflığı konusunda önemli katkılar sağlamıştır.

5.6 Örnek olay incelemesi 6: Kadın projelerine ayrılan kamu kaynaklarının izlenmesi, Münster/Almanya

Münster'de kullanılan yaklaşım, kadın projelerine ayrılan kamu kaynakları odaklı bir izleme ve lobicilik girişimi örneğidir. Yaklaşımın temel amacı kamunun dikkatini kamu bütçelerine çekmek, daha geniş bir kitlenin ilgisini artırmak ve kadın girişimleri için fonların artırımını sağlamaktır. Bu yaklaşım nispeten daha az kaynakla gerçekleştirilebilecek bir yaklaşımdır.

Arka plan ve amaçlar

Münster yaklaşık 280.000 kişilik nüfusa sahip bir Alman şehridir. Münster'deki kadın grupları bütçelerle ilgili çalışmalarına, kadın girişimlerine ayrılan bütçenin oldukça düşük olduğu ve mali ihtiyaçların gitgide arttığı bir ortamda başlamışlardır. 90'lı yılların başlarında Münster şehri yönetiminin muhafazakar olmasından dolayı kadın gruplarının çalışmaları için finansman bulmaları oldukça zor olmuştur. Kadın ve aile danışma hizmetleri için kadın sığınakları, kadın merkezleri, kadınlar için kendini koruma ve spor girişimleri gibi projeler belediyeden finansman alabilme konusunda büyük zorluklar yaşamışlardır. 1994 yılında kadın projelerine (aile hizmetleri de dahil olmak üzere) ayrılan fonlar bütün belediye bütçesinin sadece % 0,0138'lik kısmını oluşturmuştur. Fonların uygulaması zor olmuştur ve nadiren başarıya ulaşmıştır.

Bütçe girişimi Münster'deki müstakil kadın gruplarının oluşturduğu bir ağ sonucu meydana gelmiştir. Proje, belediye bütçesinin izleme analizi ve bu analizin sonuçlarının bir konferans aracılığıyla daha geniş bir kitleye sunulması ile başlamıştır.

Kadın projelerine ve girişimlerine oldukça az ve gitgide de azalan bütçelerin ayrıldığı bu dönemde, amaç belediye bütçesinde kadın girişimlerine ayrılan bu düşük fonların görünmesini sağlamak ve mali politikalarda kadınlara özel ihtiyaçlar hakkında farkındalık yaratmaktır. Bu amaç belediye bütçelemesinin şeffaflığını artırma ve kadın projelerinin desteklenmesi için ayrılan belediye fonlarının payını artırma amaçlarıyla tamamlanmaktadır.

Münster’de neler yapıldı?

İlk aşamada, yapı, temel gelir ve gider kategorileri ve bütçe politikaları hakkında bilgi edinme amacıyla belediye bütçesi hakkında bilgiler toplanmıştır. Bütçe uzmanları ile kurulan ağlar sonucunda önemli içgörüler elde edilmiştir. Kadın girişimleri için ayrılan fonların diğer belediye bütçesi unsurlarıyla karşılaştırılması görece önemleri hakkında içgörü sağlamıştır.

Belediye bütçesinde kadın projelerine ayrılan fonların düşük payının hesaplanması

İlk çalışmanın temel sonuçları şu şekildedir: Kadın projeleri için ayrılan bütçe fonu bütün bütçenin %0,0138’lik kısmını oluşturmaktadır. Ayrıntılı olarak incelendiğinde, bu payın kadınlar için ayrılan kısmının daha da düşük olduğu görülmüştür; çünkü aile danışma hizmetleri bu paydan çıkarıldığında kadın projeleri için kalan yüzde sadece %0,005’tir. Buna ek olarak, analiz göstermiştir ki, bütçenin genelinde artış görüldüğü zamanlarda da, kadın girişimlerine ayrılan fonlarda artış gözlenmemiştir, dolayısıyla bütün belediye bütçesindeki yüzdesine bakıldığında, kadın projelerine ayrılan fonların payı zamanla düşüş göstermiştir.

Kadınların ihtiyaçlarına ayrılan fonların nispeten düşük miktarını göstermek için karşılaştırmalar yapma ve belediye öncelikleri ile ilgili konuları ortaya koyma

Üst düzey bir memurun maaşı ile kadın projelerine ayrılan fonlar arasında yapılan bir karşılaştırma göstermiştir ki, belediyedeki bir amirin aldığı maaş bütün kadın projelerine ayrılan bir yıllık fondan altı kat daha fazladır. Bu durum şu soruyu da beraberinde getirmektedir: Kimin değeri ne kadardır?

Bir diğer karşılaştırma da yerel hayvanat bahçesinin giderlerini esas almaktadır: Yerel bir hayvanat bahçesinin yıllık bütçesi 2,5 milyon Alman Markı’dır (örneğin 1990 yılına yani Euro’nun kullanılmaya başlanmasından önceki döneme ait olduğunu göz önünde bulundurun). Bu da şu soruyu akıllara getirmektedir: “Pandalar ve zebralar kadınlardan daha mı kıymetlidir?”

Karnavalların Münster için önemli ve yüksek oranda mali destek alan şenlikler olduğu düşünüldüğünde, bu alanda yapılan kamu harcamaları ile ilgili karşılaştırmalar yapmak kamunun ve medyanın ilgisini çekmek için kullanılabilir bir yöntemdir. Bu çalışma göstermiştir ki geleneksel karnaval geçit töreni için ayrılan kamu ödeneği – bir günlük bir etkinlik- neredeyse kadın projelerine ayrılan bir yıllık bütçeye denk gelmektedir. Girişim, bunun devamında kadın projelerinin karnaval geçit töreninin aldığı “günlük oran” kadar ödenek almaları durumunda bir yılda ne kadar fon alacağını hesaplamıştır. Bir diğer kışkırtıcı mesaj da karnavalın özelleştirilmesi ve fonların kadınların ihtiyaçları için kullanılması olmuştur. Bunlar yerel basının ilgisini çekmek için yeterince skandal yaratılmasını sağlamıştır.

Kadın projelerinin fon ihtiyaçları hakkında bilgi edinme amacıyla anket gerçekleştirme

Girişimin bir diğer temel faaliyeti olarak, kadın projeleri ve diğer sivil projeler arasında bu projelerin çalışmalarını sürdürebilmek için ne kadar fona ihtiyaç duyduklarına ilişkin bilgi toplamak amacıyla bir anket gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar kadın projeleri açısından bazı zayıflıkları ortaya koymuştur: Kadınlar parayı zaten alamayacaklarını ve işlerin çoğunun gönüllü olarak yapılacağını varsayarak oldukça mütevazı bütçe taleplerinde bulunmuşlardır. Anket sırasında anlaşılmıştır ki girişimlerin çoğu belediye fonlarına başvurmak için gereken ve oldukça karmaşık olan yönetsel prosedürden bıkmış durumdadırlar. Fon başvuruları çoğunlukla reddedilmekte ve kadınların sorunları yönetim kadrosu tarafından ciddiye alınmamaktadır. Bir diğer sorun da belediye fonu alma prosedürü hakkındaki bilgi eksikliğidir. Sonuç olarak, kadın projeleri arasında gerçekleştirilen anket ve devamındaki tahminler yaklaşık olarak 16 milyon Alman Markı kadar bir finansman ihtiyacını ortaya koymuştur; ancak bütçede bu projelere sadece 50.000 Alman Markı ayrılmıştır.

Belediyeye yapılan siyasi istekler ve talepler

Bütçe çalışması belediye yönetimi için hazırlanan bir talepler listesinin geliştirilmesini sağlamıştır. Bu talepler listesi kadınların ve göçmenlerin sorunlarındaki önceliklerin yanı sıra kadın projelerinin ve sivil toplum projelerinin finansmanı ile ilgili taleplere de yer vermiştir. Örneğin:

- Tüm kadın projeleri için finansal ihtiyaçlar anketinin belirlediği miktarda temel finansman
- Sivil toplum finansmanı ile ilgili karar verme süreci için bir yuvarlak masa toplantısı
- Bir kadın komitesinin kurulması
- Belediyenin yatırım, hizmet ve iş destek bütçelerinin bir kısmının kadınların ihtiyaçları için bir kenara ayrılması.

Başarılan sonuçlar

Münster'deki girişim, kadın faaliyetlerinin belediyede merkeze yerleşmesini sağlamıştır. Bu durum açıkça belirlenen amaçlar ve talepler ve de belediye yönetiminden gelen destek ile mümkün olmuştur. Gerçekleştirilen çalışmalar duyarlılaştırmaya katkı sağlamış ve kadın projeleri için yapılan bütçe taleplerinin kolaylaştırılmasını sağlamıştır. Kadın projelerine ayrılan fon payı böylelikle belediye bütçesinin %1'i olacak şekilde gözle görülür şekilde artmıştır.

Girişimin düşük seviyedeki siyasi etkisi göz önüne alındığında, yerel medyanın dikkatinin bütçe çalışmaları ve sonuçlarına çekilmesi yoluyla kamuda farkındalık yaratılması kadın girişiminin belirli taleplerinin desteklenmesine büyük katkıda bulunmuştur. Taleplerin açıkça ifade edilmesi, konuların oldukça görülür ve çekici bir biçimde kamuya sunulması ve de halka açık protestolar ve sembolik faaliyetler – medya için resim olanakları ile beraber- ve de medya bağlantıları ve ittifakları kurulması medyanın ve politikacıların dikkatini çekmede büyük yarar sağlamıştır. Bu durum da belediye ile diyaloglar kurulması için kapıları aralamıştır.

5.7 Örnek olay incelemesi 7: Kadınların ücretsiz çalışmalarının göz önüne serilmesi, Villa El Salvador/Peru

Kamu bütçeleri çoğunlukla ücretsiz çalışmalarla desteklenir. Bu çalışmaların çoğu kadınlar tarafından gerçekleştirilir ve genellikle göz ardı edilir. Bu analizin amacı kamu bütçesinin toplumun ücretsiz çalışmalarıyla ne kadar desteklendiğinin bir örneğini sunmaktır. Bütçelerin ücretsiz çalışmalarla desteklenmesinin pek çok yolu bulunmaktadır. Örneğin, sağlık hizmetlerine ayrılan kamu harcamalarında kesintiye gidildiği zamanlarda, bu durum genellikle kadınların hastalara evlerinde ücret almadan bakmak için harcadıkları zamanı artırmaktadır. Ücretsiz çalışmalarla ilgili bilgi eksikliğinden dolayı bu tür açık ve net biçimde görülen etkileri gözlemlemek genellikle zordur. Bütçelerin ücretsiz çalışmalarla desteklenmesinin bir diğer yolu da sosyal programların uygulanmasının genellikle toplumun, özellikle de kadınların ücretsiz çalışmalarına dayanmasıdır. Bu durumda, ücretsiz işlerin ilgili programa ayrılan kamu harcaması ile ilişkili olarak hesaplanması daha yararlı olacaktır. Verilen örnek Peru'da gerçekleştirilen önemli bir belediye programı olan Bir Bardak Süt programından alınmıştır.

Arka plan ve amaçlar

Bir Bardak Süt programı sosyal bir program olarak 1983 yılında Villa El Salvador'da başlamıştır. Program devlet bütçesinden destek almamış, yiyecek ihtiyaçları Kadın Halk Federasyonu tarafından organize edilmiştir. 1984 yılında, program ihtiyaç sahiplerine ücretsiz olarak günlük ¼ litre süt veya eşit değerde yiyecek sağlamak amacıyla ülke çapında tüm illerin belediyelerinde kurulmuştur. Hizmetten yararlananlar hamile ve emziren kadınlar ile 13 yaşına kadar çocukları da kapsamak üzere anneler ve çocuklardır.

İlçe belediyeleri, programın halk organizasyonlarıyla koordinasyon içerisinde yürütülmesinden sorumludurlar. Villa El Salvador'da Belediye, program için ihtiyaç duyulan malzemeleri ve hizmetleri halk organizasyonları ile koordinasyon içinde ve bu organizasyonların gözetimi altında idare etme ve yönetme sorumluluğu altındadır.

Villa El Salvador'da neler yapıldı?

Burada raporlanan analiz Villa El Salvador'da gerçekleştirilen ve farklı politika alanlarının analizini kapsayan daha büyük çaplı bir TCDB projesinin bir parçasıdır.

Programa ayrılan zamanın hesaplanması

Kadınların projeye ayırdıkları zamanın hesaplanması amacıyla programın yönetim komitesinde yer alan halk organizasyonlarının liderleri, taban örgütlerinin liderleri, komitelerin liderleri ve üyeleri ile görüşme yapılmıştır. Daha sonra da bu kişilerin programı yürütmek için düzenli olarak gerçekleştirdikleri faaliyetler ve bu faaliyetlere ayırdıkları zaman hesaplanmıştır. Bu faaliyetler programın farklı seviyelerinin organize edilmesini ve süt dağıtım faaliyetlerini içermektedir. Sonuç olarak, Villa El Salvador'daki kadınlar bir yılda toplam 733.432 saatlerini programın yürütülmesine harcamışlardır.

Programın uygulanması için harcanan zamana parasal bir değer biçilmesi

Bir sonraki aşamada, programın uygulanması için harcanan ücretsiz zaman için parasal bir değer hesaplanmıştır. Bu hesaplamada hangi maaş düzeyinin esas alınacağı konusunda çeşitli seçenekler bulunmaktadır (bu seçeneklerden bazıları asgari ücret, ortalama ücret, erkeklerin veya kadınların ortalama ücreti veya piyasada benzer faaliyetlere verilen ücrettir). Villa El Salvador için, hesaplamada asgari ücret esas alınmıştır (Asgari ücret aylık 410 Yeni Sol veya saatlik yaklaşık 2,7 Yeni Sol'dür). Hesaplamaların sonucuna göre bu kadınlar tarafından verilen emeğin parasal karşılığı 1.969.776 Yeni Sol'dür.

Kadınların katkısının program giderleriyle karşılaştırılması

Kadınların ücretsiz çalışmalarının parasal değerinin Belediye'den programın uygulanması için alınan finansmanla (8.582.900 Yeni Sol) karşılaştırılması sonucu, kadınların işgücü katkısının bütün program bütçesinin %22,95'ine denk geldiği görülmüştür.

Başarılan sonuçlar

Bu çalışma kadınların Bir Bardak Süt programının başarısına yaptıkları katkıyı ortaya koymaktadır. Kayda değer bir miktar olmasının yanı sıra, ayrılan zamanın parasal değeri ölçüldüğünde, kadınların ücretsiz çalışmaları programın işlevini sürdürmesi için hayati önem taşımaktadır. Bu program, devletin andığı şekliyle "kendini yöneten" bir program değil, tüm halkın yararı için kadınlar tarafından yönetilen bir programdır.

5.8 Örnek olay incelemesi 8: Kadınların katılımcı bütçe süreçlerine dahil olmaları, Elbasan Belediyesi/Arnavutluk

Arka plan ve amaçlar

Elbasan, coğrafi olarak orta Arnavutluk'ta bulunan bir belediyedir. Elbasan Belediyesi ayrıca Arnavutluk'ta katılımcı bütçeleme uygulayan birkaç belediyeden de biridir. Katılımcı bütçeleme süreci çerçevesinde belediye yerel olarak elde ettiği gelirlerin yaklaşık %30'luk kısmını belediye sınırları içerisinde yaşamakta olan vatandaşlar tarafından belirlenen projelere ayırmayı taahhüt etmektedir.

Düzenlenen belediye toplantılarında, vatandaşlar mahallelerinin önceliklerine yönelik görüş alışverişinde bulunurlar ve belediyenin bütçesinin karşılayabileceği yeterlikte olan ve dolayısıyla yerel bütçe bünyesinde finanse edilebilecek projeleri görüşürler. Belediye düzeyindeki görev tanımları diğerlerinin yanı sıra aşağıda belirtilen görevleri de içermektedir

- Şehrin ve yolların temizlenmesi,
- Yerel okullara ve hastanelere yatırım yapılması,
- Şehirde bulunan yeşil alanlara yatırım yapılması,
- Su şebekesi sisteminin ve atık yönetiminin iyileştirilmesi.

Elbasan'da gerçekleştirilen yıllık katılım süreci yaklaşık iki üç ay arasında sürmektedir. Süreç belediye çalışanları tarafından yürütülür. Şehir 23 farklı mahalleye bölünmüştür. Her mahallede vatandaşların katılabileceği ve görüşmelerin yapıldığı belediye toplantıları düzenlenmektedir. Vatandaşlar tarafından önerilen finanse edilecek projelerin listesi hazırlanır. Her toplantıda, vatandaşlar kendilerini temsil edecek bir kişiyi seçerler ve bu kişi vatandaşları geçici bir "merkezi komisyonda" temsil eder. Komisyonun görevi vatandaşlar tarafından önerilen tüm projeleri değerlendirmek, bunların arasından daha önceden belirlenen kriterlere uyanları seçmek ve seçilen bu projeleri nihai onay için Belediye Meclisi'ne sunmaktır. Belediye Meclisi, sunulan projeleri genellikle pek değişiklik yapmadan onaylar. Projeler onaylandıktan sonra yerel yönetimlerin öncülüğünde uygulanmaya başlar.

Belediye bu süreci izler ve kaydeder; katılımcı bütçeleme sürecinde neler başarıldığını bir sonraki yıl içerisinde vatandaşlar ile yapılacak danışma toplantılarında ortaya koyar.

Katılımcı sürece toplumsal cinsiyet perspektifi getirmek

BM Kadın Birimi (eski adı ile UNIFEM) tarafından desteklenen ve Elbasan'da gerçekleştirilen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme pilot projesi çerçevesinde, TCDB çalışmalarının hedeflerinden biri kadınlar için daha kapsayıcı bir katılım sürecini güvence altına almaktır. Belediyenin kendisi de katılımcı bütçeleme sürecinin kadınların sesini duyurup duyurmadığını, kadınların ihtiyaçlarını giderip gidermediğini ve bunları nasıl gerçekleştirdiğini öğrenmek istemiştir.

Bu bağlamda atılacak birinci adım devam eden bütçeleme süreçlerinin değerlendirmesini yapmaktır. Bu adımın hedefi yukarıda tanımlanan farklı adımlara kadınların katılıp katılmadıklarının ve ne şekillerde katıldıklarının belirlenmesidir. Akran danışmanlığı yoluyla, yerelde faaliyet gösteren bir STK uzmanı, aşağıdaki sorulara cevap aramak üzere, katılımcı bütçeleme süreçlerine yönelik mahalle toplantılarını izlemiştir:

- Kaç kadın katılmıştır ve tartışmalarda ne derece aktif olmuştur?
- Kadınların katkısı erkeklerin katkısından farklı mıdır? Evetse, nasıl farklıdır?
- Belediye bu sesleri dikkate alacak mı? Evetse, nasıl?

İzleme sonucunda elde edilen bulgular

İzleme süreci genel olarak belediye toplantılarına katılan kadın sayısının erkeklerden az olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, izlenen toplantılara katılan tüm katılımcıların yaklaşık %32'sinin kadın olduğu belirlenmiştir. Bu şekilde düşük katılım oranının nedeni olarak belediye toplantılarının saati (17:30) gösterilebilir, çünkü toplantıların çoğunda elektrikler kesilmiş ve yollar karanlıklaşmıştır. Ayrıca bunlara ek olarak günün bu saatinde kadınların çoğu eve yönelik sorumluluklarını yerine getiriyor ve çocuklarının bakımını sağlıyor olmaları nedeniyle meşguldürler.

Kadınların düşük oranda temsil edilmeleri, aileyi kamusal alanlarda ve karar vermeyi gerektiren konularda temsil etmeye erkeklerin yöneldiğini bir kez daha gözler önüne sermiştir; ayrıca bu durum genç kadınların evlerinde üstlendikleri sorumluluklar dolayısıyla hareket özgürlüklerinin hala sınırlı olduğunu göstermiştir; ve ayrıca genel olarak kadınların yerel politikaları ve

bütçeleri etkileme konusunda nasıl bir rol oynayabileceklerine ve oynamaları gerektiğine ilişkin anlayış eksikliği olduğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Şaşırtıcı biçimde, toplantılara katılan kadınların ortalama yaşı yaklaşık olarak 40 ve 55 yaşları arasında olmuştur.

Toplantılara aktif katılım açısından değerlendirildiğinde, kadınlar ve erkekler arasındaki fark daha da belirginleşmiştir. Örneğin toplantılara katılan 200 kadın arasından yalnızca 30 kadın aktif katılım göstermiştir. Bazı toplantılarda kadınlar odanın bir tarafında beraber oturmuşlar ve erkekler de odanın diğer tarafında kadınlardan ayrı oturmuştur. Bu toplantılarda kolaylaştırıcı görevini yürüten kişi erkeklerden oluşan aktif gruba odaklanmış ve kadınları görüşlerini dile getirmeleri için teşvik etmemiştir. Kadın katılımcılardan bazıları oylama sonuçlarını görmek için toplantının sonuna kadar bile kalmamışlardır.

Kadınların konuştuğunda dile getirilen öncelikler, erkeklerin dile getirdiği önceliklerden farklılık göstermiş ve kadınların aile ve toplum içerisindeki rollerini yansıtmıştır. Kadınlar tarafından tipik olarak dile getirilen öncelikler arasında okullardaki ısıtma sistemlerinin iyileştirilmesi, çocuklar için daha iyi eğitim standartları ve oyun alanları, artırılmış/iyileştirilmiş sokak temizliği, ve sosyal hizmetlerin muhtaç kadınlara, çocuklara ve yaşlılara tahsis edilmesi vardır. Erkekler ise yerel tesislerin geliştirilmesi ve ulaşım konularına odaklanmışlardır.

Elbasan'da kadınlar ve erkeklerin katılımı açısından gözlemlenen dengesizliği ortadan kaldırmak üzere bir strateji geliştirilmiştir. Bu stratejinin hedefi, kadınların katılımcı bütçeleme sürecine nitel ve nicel katılımlarının artırılmasıdır.

Strateji

Katılımcı bütçeleme süreci hakkında bir medya kampanyası başlatılmış; bu kampanyada yetişkin tüm kadın ve erkeklerin eşit derecede katılmasının önemli olduğu belediye tarafından vurgulanmıştır. Yerel televizyonlar, gazeteler, afişler ve broşürler aracılığıyla vatandaşlar belediye toplantıları hakkında bilgilendirilmiş; aynı zamanda sürece ve katılımın önemine yönelik farkındalık artırılmıştır.

UNIFEM ve belediye tarafından desteklenen yerel bir STK, yereldeki kadınlar arasında katılımcı bütçeleme süreci, bu sürecin kadınların hayatı üzerindeki etkisi, katılımın önemi ve bütçeleme süreçlerine nasıl katılabileceklerine yönelik farkındalık yaratılmasını sağlamıştır. Bu konulara ilişkin bilgiler STK tarafından kadınların genellikle gittikleri yerlerde, örneğin kreşler, okullar ve parkların çevresinde ve aynı zamanda neredeyse tüm mahallelerde kapı kapı dolaşarak broşür dağıtmak suretiyle sağlanmıştır. Televizyon reklamları yayınlanmıştır. STK ayrıca kadınlar ile belediye toplantılarından önce ayrı toplantılar düzenlemiş ve bu toplantılarda belediyenin görevlerini açıklamış ve kadınlar ortaya atmak istedikleri konular üzerine fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Belediye toplantılarından önce gerçekleştirilen bu toplantılar sırasında, kadınlar grubun içerisinde mahalle toplantılarına katılacak ve sorunlarını dile getirecek bir temsilci seçmişlerdir.

Belediye toplantılarını yönetecek belediye çalışanları için eğitim düzenlenmiş; kadınların toplantıda daha aktif olarak katılmasının nasıl teşvik edileceğine yönelik bilgiler verilmiştir. Eğitimin amacı, toplantıyı yönetenlerin katılımcılardan daha iyi geri bildirim almalarını sağlayacak ve özellikle kadınların ve daha az temsil edilen veya ötekileştirilmiş diğer grupların da katılımına odaklanmalarını sağlayacak genel toplantı yönetme becerileri geliştirmektir. Ayrıca özellikle kadın ve erkeklerin geçici olarak oluşturulan merkezi komisyonlara eşit katılımlarını teşvik etmeye odaklanılmıştır.

Başarılan sonuçlar

Yukarıda belirtilen faaliyetlerin sonucunda, 2009 yılında gerçekleştirilen belediye toplantılarına katılanların yaklaşık %30 ila %50'lik bir kısmını kadınlar oluşturmuştur; önceki yıllarda bu oran %10 ila %30 arasındaydı. Ayrıca, vatandaşlar tarafından seçilen ve belediye bütçesinden finanse edilecek olarak projeler konusunda nihai kararı verecek merkezi komisyonda da kadınların katılımına yönelik önemli bir artış gözlemlenmiştir. 2008 yılında merkezi komisyonun 22 üyesinden sadece üçü kadın idi. 2009 yılına gelindiğinde ise, toplam 23 mahalle temsilcisinin 11'i kadın olmuştur. Belediye toplantılarına katılan kadınlar ve erkekler tarafından dile getirilen öncelikler arasındaki farklar açıkça görülmektedir. Örneğin, birçok erkek belediye sınırları içerisindeki eğlence mekanlarına (futbol stadyumu gibi) giden yolların ve sokak ışıklarının düzeltilmesi ve ilçede bulunan başlıca çöp kutularının merkezden uzağa ve evlerin yakınlarına yerleştirilmesinin (çoğunlukla çöp çıkarma görevinin erkeklere ait olması dolayısıyla) önemini vurgulamışlardır. Buna karşılık kadınlar, okullarda düzgün ısıtma sistemlerinin oluşturulmasına yönelik ihtiyaçları, okullarda rampaların inşa edilmesini böylece girişlerin bebek arabaları için daha uygun hale getirilmesini ve çevrenin daha temiz ve hijyenik olması amacıyla çöp kutularının hanelerden uzağa yerleştirilmesini dile getirmişlerdir.

Elbasan'da gerçekleştirilen faaliyetler, belediyede katılımcı süreçlerin kendiliğinden toplumsal cinsiyete duyarlı olmadığı konusunda farkındalık yaratmıştır. Daha kadın dostu katılımcı bütçeleme sürecinin sağlanabilmesi için, özel olarak kadınların bilgi düzeylerinin artırılmasına yönelik önlemlere ve kadınların katılımının teşvik edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlara ek olarak, süreç açıkça göstermiştir ki erkeklerin ve kadınların öncelikleri farklıdır ve dolayısıyla kadınların süreç içerisinde eşit biçimde seslerini duyurmaları yararlı olacaktır.

Bu çalışmada katılımcı bütçeleme süreçlerinin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile birleştirilmesine yönelik sonuçlar, Brezilya veya Almanya gibi diğer ülkelerde elde edilen sonuçlar ile benzerlik göstermektedir.

5.9 Örnek olay incelemesi 9: Saraybosna Üniversitesi'nde verilen TCDB dersleri aracılığıyla TCDB uzmanlarının yetiştirilmesinin desteklenmesi, Bosna-Hersek

Bosna-Hersek'te, BM Kadın Birimi desteği ile TCDB ile ilgili üniversite dersleri uygulaması akademisyenler tarafından desteklenmiştir. Bu örnek olay incelemesi Bosna-Hersek'te TCDB alanında akademik düzeyde yürütülen çalışmalarda elde edilen temel başarıları ortaya koymaktadır:

TCDB konusunda uzmanlar yetiştirme hedefiyle başlatılan çalışma aynı zamanda da Bosna-Hersek ve bulunduğu bölge için TCDB uygulaması açısından önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Saraybosna Üniversitesi bünyesindeki Disiplinler Arası Çalışmalar Merkezi (CIPS) TCDB'nin akademik eğitime katılması için çalışmalar gerçekleştirmiştir. Merkez, bu çalışmalarını BM Kadın Birimi ile ortaklık kurarak gerçekleştirmiştir. Bir proje, üniversite bünyesindeki Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Grubu'nun Master çalışmaları ile özellikle ayrıntılı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Proje üç kısımdan oluşmaktadır:

1. Bosna-Hersek'te ilk kez hem TCDB kavramlarının lisansüstü öğrencilere tanıtılması hem de öğrencilerin konuya gösterdikleri ilginin ölçülmesi amacıyla üniversite düzeyinde bir TCDB dersi geliştirilmiştir.

- 20 kişi (öğrenciler ve CIPS çalışanları) 3-10 Eylül 2011 tarihleri arasında Saraybosna Üniversitesi CIPS’de gerçekleştirilen 5 günlük eğitime katılmıştır. Derslerde şu konular işlenmiştir: Toplumsal cinsiyet eşitliğine giriş, toplumsal cinsiyet ve gelişme, program bütçelemesi, toplumsal cinsiyet esaslı analiz ve göstergeleri ve TCDB uygulamaları. Dersler katılım esaslı gerçekleştirilmiştir ve uygulamalı örnekler ve diğer ülkelerin karşılaştırmalı örnek olay incelemeleri üzerinde yoğunlaşmıştır.
  - Eğitimin sonucunda, farklı eğitimsel ve profesyonel geçmişlere sahip 20 katılımcının TCDB kavramları ile ilgili bilgisi belirgin bir biçimde artmış ve bu durum Bosna-Hersek’te oldukça ihtiyaç duyulan TCDB uzmanları havuzunun genişletilmesine katkı sağlamıştır.
2. Saraybosna Üniversitesi CIPS bir TCDB araştırması gerçekleştirmiştir (BM Kadın Birimi desteğiyle). Bu araştırma temelinde üniversite projelerinin finansmanının uygulanma biçimi, araştırma ekiplerinin liderlerine ilişkin cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin toplanması da dahil olmak üzere araştırma için seçilen konular ve üniversite projelerinden yararlanacak kişiler üzerine yoğunlaşmıştır.
- Bu yenilikçi araştırma yöntemi toplumsal cinsiyet ile ilgili ekonomi alanlarında gelecekte gerçekleştirilecek araştırmaların da kapsamını genişletecektir.
  - Akademik projelerin finansmanı ile ilgili mevcut bütçeleme uygulamaları araştırma sırasında incelenmiş ve bu sürecin toplumsal cinsiyet konuları açısından geliştirilmesi için öneriler hazırlanmıştır.
3. TCDB derslerinin ders programları tanınmış makroekonomi profesörü, Prof. Azra Hadziahmetovic tarafından geliştirilmiştir.
- Saraybosna Üniversitesi Senatosu ders programını 2012 yılında kabul etmiştir. Böylelikle TCDB resmi olarak Saraybosna Üniversitesi bünyesindeki yüksek lisans düzeyindeki çalışmalara dahil edilmiştir (başlangıçta seçmeli ders olarak).

Bir sonraki aşamada, Üniversiteler için TCDB Ders Kitabı yazılmıştır. Kitap Arnavutluk, Makedonya, Avusturya ve Bosna-Hersek’ten dört tanınmış profesör tarafından hazırlanmıştır.

- BM Kadın Birimi bu ders kitabının hazırlanmasını desteklemiştir.
- Kitabın akran değerlendirmesi Prof. Rhonda Sharp tarafından yapılmıştır. Kitap İngilizce’ye çevrilmiştir.
- Kitabın bölgede kullanılmasının ve TCDB’nin bir ders konusu olarak bölgedeki diğer ülkelerde de resmen kabul edilmesinin desteklenmesi için planlar bulunmaktadır.

Bosna-Hersek’in bir parçası olan Sırp Cumhuriyeti’nde Banja Luka şehrinde, Sırp Cumhuriyeti Toplumsal Cinsiyet Merkezi, Banja Luka Üniversitesi bünyesinde Toplumsal Cinsiyet Kış Okulu organize etmiştir. Bu çalışmanın sonuçları bir kitap halinde yayınlanmıştır.

Başarılan sonuçlar

Oldukça ihtiyaç duyulan TCDB uzmanları havuzunun yaratılması ve TCDB müdahalelerinin sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından, toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması ve TCDB kavramlarının akademik düzeyde uygulanması bütün bölge açısından çığır açan bir gelişmedir.

5.10 Örnek olay incelemesi 10: Kadınlara özgü faaliyetlere tahsis edilen paranın takibi, Bursa

Bursa Kent Konseyi Kadın Meclisi, Bursa Büyükşehir Belediyesi bütçesinde kadın odaklı faaliyetlerin harcamalarına ilişkin bir rapor hazırlamıştır. Bunun için ilk olarak, Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin 2010–2014 Stratejik Planı incelenerek, plandaki kadın odaklı stratejik hedefler belirlenmiştir. İkinci olarak, bu hedefler ile ilgili faaliyetler ve bütçe tahsisleri listelenmiştir (bkz. Tablo 1). Bütçe tahsisinin değerlendirilmesi için, sadece parasal açıdan (TL) değil, aynı zamanda belediye genel bütçesindeki payı da incelenmiştir: Tablo 1'de kadın odaklı faaliyetler için ayrılan bütçenin genel bütçede küçük bir orana sahip olduğu görülmektedir (son sütuna bakınız). Sanatsal ve mesleki beceri eğitimi haricinde bütün bütçe kalemleri yüzdenin onda birinden daha az miktara denk gelmektedir. Kadın odaklı faaliyetler için ayrılan toplam miktar, genel belediye bütçesi ile kıyaslandığında oldukça azdır; Bursa Büyükşehir Belediyesi bütçesinin %0,562'sine eşittir.

Tablo 1: 2011'de Bursa Büyükşehir Belediyesi'nde kadın odaklı faaliyetler için fonlar

Bursa Büyükşehir Belediyesinde Kadın odaklı faaliyetler 2011 yılı Performans Programı			
Performans Hedefleri	Faaliyetler	BÜTÇE	
		TL	Oran (%)
1.1.11	1.1.11.1 Bursa şehrindeki bütün karar verme süreçlerinde Kent Konseyi'nin yer almasını desteklemek ve kolaylaştırmak	148.650	0,019
5.1.9	5.1.9.1 Temel tesislerini kullanmaları için dezavantajlı gruplara harici fon bulmak	34.727	0,004
7.1.8	7.1.8.1 Sanatsal ve mesleki beceri eğitimi vermek	3.290.677	0,412
7.1.9	7.1.9.2 Kent Konseyi kadın faaliyetlerini desteklemek	158.525	0,020
	7.1.9.3 Kadın Sığınma Evini desteklemek	280.215	0,035
	7.1.9.4 Kadın Bilgi Merkezini desteklemek	130.215	0,016
	7.1.9.5 Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili faaliyetleri desteklemek	132.215	0,017
	7.1.9.6 Kadın farkındalığı ile ilgili toplantıları desteklemek	132.215	0,017
	7.1.9.7 Kadın Sığınma Evi ve Kadın Bilgi Merkezinde çalışan kişileri eğitmek	132.215	0,017
7.1.11	7.1.11.1 Aile içi şiddet, çocuk istismarı ve ihmali ve madde istismarı ile ilgili eğitim ve danışma hizmeti vermek	18.040	0,002
	7.1.11.2 Aile planlaması, doğum ve çocuk sağlığı ve çocuk gelişimi hakkında eğitim vermek	18.040	0,002
	7.1.11.3 Okuryazarlık, meslek edinimi, sosyal yardımlar ve beceri geliştirme konularında kadınları eğitmek	18.040	0,002
Kadın odaklı faaliyetlerin Toplam Maliyeti (doğrudan)		4.493.773	0,562
Bütün faaliyetler için Toplam Maliyet (yedek ödenek hariç)		799.300.000	100
Genel Yönetim Masrafları			
Diğer İdari Transferlerin Toplam Maliyeti			
TOPLAM MALİYET		799.300.000	100

Bu Tablo, 2011 yılı Bursa Büyükşehir Belediyesi Performans Programına göre hazırlanmıştır.

Kaynak: Bursa Büyükşehir Kadın Meclisi

Bursa Kent Konseyi Kadın Meclisi'nden alınan bu örnek, belediye bütçesini kadınların ihtiyaçlarına yönelik finansman perspektifinden izlemek için iyi birkaç başlangıç noktası oluşturmaktadır:

Kadın Meclisi'nden alınan bu örnek, belediye bütçesini kadınların ihtiyaçlarına yönelik finansman perspektifinden izlemek için iyi birkaç başlangıç noktası oluşturmaktadır:

- (1) Bu bilgiyi kullanmak için bir yaklaşım, kadın odaklı faaliyetlere ayrılan paranın zaman içinde artışını veya azalmasını gözlemlemek için yıl boyunca bütçe gelişimini izlemek olabilir.
- (2) Kadın odaklı faaliyetlerin miktarı, belediye bütçesindeki diğer masraflarla ilişkili olarak değerlendirilebilir ve bu şekilde öncelikler ve belediyedeki farklı ihtiyaçların değeri ile ilgili bir değerlendirme yapılabilir (ayrıca bkz. Münster örneği).
- (3) Bütçelenmiş faaliyetlerin yanı sıra, sivil topluma, kadınların ihtiyaçlarına ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine vurgu yapılması için ihtiyaç duyulan öncelikler hakkında bilgi toplanabilir ve bir sivil toplum bütçe teklifi hazırlanıp, belediyeden ne kadar fona ihtiyaç duyulacağı belirtebilir.

Bütün bu yaklaşımların etkili olabilmesi için, sunum tarihinin çok dikkatli seçilmesi gerekir. Örneğin; eğer belediye içi kararı etkilemek için oldukça zayıf bir kilit strateji tercih edildiyse, belediyede bütçe teklifi tartışılırken kilit konumdaki kamu görevlilerine yönelik lobi çalışması yapmak etkili olabilir. Belediye Meclisi'nde bütçe taslağının görüşmeleri esnasında, yerel medya bütçe hakkında ilave bilgilere daha fazla ilgi gösterebilir ya da Meclis üyeleri bütçe ile ilgili kendilerine sunulan ilave bilgileri bütçe görüşmeleri sırasında kullanabilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından atılan en yeni adımlar

Bursa Büyükşehir Belediyesi, tüm Belediye müdürlüklerinin bütün planlama ve uygulama süreçlerine toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesini entegre etmelerini zorunlu kılan bir genelge yayınladı. Avrupa Yerel Düzeyde Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nı imzalayan taraflardan olan Bursa Büyükşehir Belediyesi, bu genelgenin uygulandığından emin olmak için, Belediye Meclisi Eşitlik Komisyonu'na Belediye Meclisine sunulan tüm tekliflerin toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla incelemesi görevini verdi.

Bursa Büyükşehir Belediyesi bir başka önemli ve öncü adıma daha imza atarak, bütün kent-sel dönüşüm alanlarında, sosyal ve kültürel mekanlarda ve Belediye binalarında çocuk bakım odaları ve çocuk oyun alanlarının zorunlu inşası da dahil olmak üzere toplumsal cinsiyete duyarlı şehir planlamasının yasal zeminini oluşturmak amacıyla Belediye İmar Yönetmeliği'ni revize etti.

Kadın Dostu Kentler Projesi çerçevesinde hazırlanan Bursa Yerel Eşitlik Eylem Planının bir parçası olarak, Bursa Uludağ Üniversitesi, Üniversite'de "Kadın Çalışmaları" departmanını kurmak için Yükseköğretim Kurulu'na resmi talepte bulundu. Bu talep, onaylandı ve şu anda Üniversite idaresi yeni departmanın kurulması için gerekli adımlar üzerinde çalışıyor.

5.11 Örnek olay incelemesi 11: “TCDB Öncü Grubu”, Edirne

Edirne’de 2014 yılında yerel seçimlerin hemen ardından BM Kadın Birimi tarafından belediye personeli ile STK ve üniversitelerin KÇM temsilcilerine yönelik düzenlenen TCDB eğitimi esnasında, geniş yelpazede STK’ları kapsayan bir TCDB Öncü Grubu kurulmuştur. Sivil Toplum Öncü Grubunun üyeleri şunlardır:

- Edirne Kent Konseyi
- Türk Kadınlar Birliği Edirne Şubesi
- Cumhuriyetçi Kadınlar Derneği Edirne Şubesi
- Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Edirne Şubesi
- Edirne Bedensel Engellileri ve Ailelerini Koruma Derneği
- Trakya Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÜKSAM)
- Roman Derneği
- ETSO Kadın Girişimciler Kurulu
- Edirne Kadın Danışma Merkezi Derneği (EKAME-DER)
- Edirne Kültür ve El Sanatlarını Tanıtma Derneği (EKTADER)
- Dünyam Zihinsel Engellileri Yetiştirme ve Koruma Derneği

Aynı dönemde Edirne Kadın Merkezi Danışma Derneği (EKAME-DER), **BMOP kapsamında yürütülen Sabancı Vakfı Hibe programından “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğiyle Bütçelemeyi Öğreniyoruz” başlıklı proje için hibe desteği almıştır. Bu projenin amacı**, bütçe sürecinin tüm aşamalarının kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarını ve haklarını dikkate alarak yapılandırıldığı ve değerlendirildiği bir çalışma alanı olan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (TCDB) konusunda EKAMEDER öncülüğünde ve kadın STK’lardan oluşacak bir İzleme Grubu’nun Edirne Belediyesi stratejik plan ve bütçeleme toplantılarına dahil olmasıdır.

BM Kadın Birimi’nin TCDB eğitimi sırasında TCDB Öncü Grubu olarak kurulan platform, EKAME-DER’in öncülüğünde yürütülen bu projenin çalışmaları sırasında, amaçlarını, stratejilerini, görev dağılımını daha net bir şekilde belirledi ve adını TCDB İzleme Grubu olarak yeniden tanımladı. Ayrıca, bu gruba daha sonraki süreçte, Trakya Üniversitesi öğretim üyeleri, Trakya Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans ve Doktora öğrencileri, Kadın Meclisi, Edirne Belediyesi Aile Danışma Merkezi de katıldı.

Grubun ilk yaptığı çalışma, Edirne Belediyesi’nin 2015-2019 Stratejik Planı’na birebir kadınların taleplerinden hareketle ve yine kadın sivil toplum örgütlerince hazırlanmış hedeflerin girmesi için yürüttükleri çalışmalardır. Edirne Belediyesi’nin de bu süreçte sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapma konusunda gösterdikleri olumlu yaklaşım neticesinde, Grup tarafından talep edilen amaç/hedeflerin büyük bölümü Edirne Stratejik Planına girmesi sağlanmıştır.

Bunun ardından Grup, Stratejik Plan'a giren toplumsal cinsiyet eşitliğine dair hedeflerin gerçekten uygulanıp uygulanmadığını anlayabilmek için Edirne Belediyesi'nin bu alandaki faaliyetlerini izleme çalışmaları yürütmeye başladı. Aynı zamanda, TCDB İzleme Grubu, arama konferansları, eğitim çalışmaları, atölyeler ile kendi üyelerinin bu konuda güçlenmesi için faaliyetler yürüttü. Bunların neticesinde, Grup, neyi, nasıl izleyecekleri konusunda kararlar aldı ve TCDB İzleme Grubu üyeleri izleyecekleri konu alanları bazında iş bölümüne gitti.

TCDB İzleme Grubu'nun öncelik çalışma alanlarını şu şekilde belirledi:

- Yerel düzeydeki politika öncelikleri
- Stratejik Plan ve bütçe uyumu
- Faaliyet sonuçları
- Yatırımların nereye yapıldığı
- Harcanan kaynaklar
- Bütçe gelir ve gider büyüklükleri
- Bütçe uygulama sonucu

TCDB İzleme Grubu, Edirne Belediyesinin Stratejik Planında izlenecek olan amaç/hedefleri tespit etti ve bu hedef/amaçları hangi üyelerin izleyeceğine karar verdi. Yapılan toplantılar ile izleme sonuçları Grubun tüm üyeleri ile paylaşıldı ve bir sonraki adım için stratejiler geliştirildi.

Henüz başlangıç aşamasında olmasına rağmen Edirne STK TCDB Öncü Grubu, kapasite oluşturma ve geniş yelpazede STK'ları bir araya getirmeye odaklanan TCDB çalışmaları için temel oluşturmanın iyi bir örneğidir. Ayrıca, TCDB ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularının Stratejik Plana dahil edilmesine yönelik çalışmalar ile kamu politikalarının dönüşümüne katkı sağlamıştır.

5.12 Örnek olay incelemesi 12: “Eskişehir Eşitlik Platformu”, Eskişehir

Eskişehir'de, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin faaliyetlerin uygulanmasını izlemek amacıyla Eskişehir Eşitlik Platformu (ESEP), TCDB'nin izlenmesine yönelik bir sivil toplum hareketi olarak kurulmuştur. Kurucular kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve STK'lara mensup gönüllü katılımcılardır.

ESEP, farklı çalışma alanları ve disiplinlere mensup akademisyenler, kamu kurumları ve STK temsilcilerini içeren 21 üyeden oluşur. Akademisyenler iktisat, iletişim ve sosyoloji gibi alanlarda kadın istihdamı, toplumsal cinsiyet, TCDB ve feminist teoriler üzerinde çalışmaktadır. Diğer kuruluşlar ise kadın ve LGBTI sorunları üzerinde çalışan STK'lar, Emniyet Müdürlüğü, Baro Kadın Hukuk Komisyonu ve Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB)'yu içermektedir.

ESEP'in temel hedefleri şunlardır:

- Eskişehir'de yerel bütçelerin toplumsal cinsiyete duyarlılığını izlemek;
- Kadınların insan haklarını güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmak ve desteklemek;
- Eskişehir'de yerel yönetimlere TCDB konusunda izleme ziyaretleri yapmak stratejik planlar, performans programları, faaliyet raporları izlemek ve tavsiyeler hazırlamak, iyi uygulamaları toplum ile paylaşmak;
- Kadınların insan haklarını güçlendirmek amacıyla planlar, projeler, eğitim, raporlama, toplantı, konferans, farkındalık artırma faaliyetleri yürütmek ve toplumla paylaşmak;
- Kendi başına ve ayrıca üniversitelerin Kadın Çalışmaları Merkezleri, kamu kurumları, yerel yönetimler, STK'lar, meslek odaları ve diğer kişiler ile faaliyetler yürütmek ve çalışma grupları oluşturmak.

ESEP, yeni Stratejik Planın toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Büyükşehir Belediyesi'ne ek olarak ESEP, Odunpazarı ve Tepebaşı İlçe Belediyelerinin de stratejik planlarını incelemiş ve 2015 yılında TCDB'ye ilişkin bütçe kalemlerini nasıl uygulamayı planladıklarını izlemek üzere görüşmeler gerçekleştirmektedir.

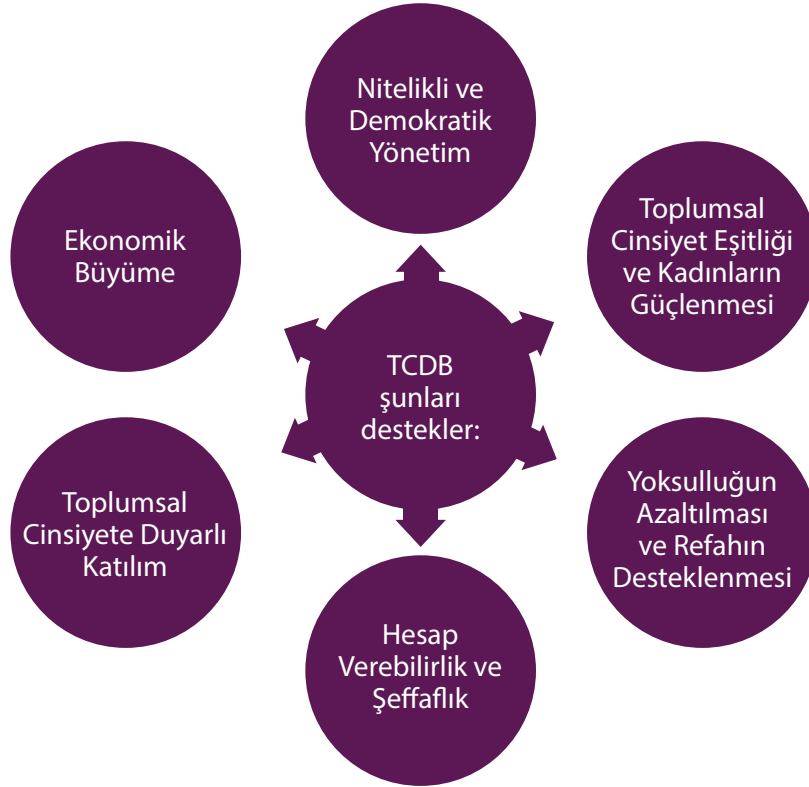
Kurumsallaşma çabaları kapsamında ESEP, amaç, faaliyetler, yeni üye katılımı, üyelerinin görevlerini de içermek üzere çalışma biçimini belirleyen "ESEP Rehberi" hazırlamıştır.

Geleceğe yönelik çalışmalar kapsamında ESEP, her 6 ayda bir belediyeye izleme ziyaretleri yapmayı planlamaktadır; ilk ziyaretini Eskişehir Büyükşehir Belediyesine Mart 2015'te yapmıştır. İkinci ziyaretini Odunpazarı Belediyesine Haziran 2015'te yapmıştır. Sonbaharda da Tepebaşı Belediyesine ziyaret yapılacaktır. ESEP ayrıca, her yılın bütçe planlarının yapıldığı Haziran ayında yerel yönetimlere ziyaretler gerçekleştirecek, bütçenin TCDB boyutuyla ilgili izleme yapacaktır.

6- TCDB'nin Yararları ve Avantajları

Bu alt bölüm, TCDB'nin önemli yararlarını ortaya koymaktadır. Ayrıca, TCDB'nin neden mümkün olmadığına ilişkin sıklıkla duyulan yaygın argümanları ve STK'ların TCDB'yi savunmalarını sağlamaya yönelik olası cevapları da içermektedir.

Şekil 1: Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin yararları ve avantajları

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması

TCDB, kamu maliyesi ve politikalarının toplumsal cinsiyete etkilerini tespit ederek, toplumsal cinsiyet sorunlarının anlaşılması ve farkındalık yaratılması, toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından daha iyi sonuçlar elde edecek siyasi kararlara zemin hazırlanması için ana stratejidir.

Kadın haklarının gerçekleştirilmesine yönelik ilerlemeler

İnsan haklarının ve kadın haklarının tanınması büyük ölçüde yeterli kaynak ayrılması ve bu hakların politika önceliğine dönüştürülmesine bağlıdır. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme insan haklarına yönelik politika taahhütleri ile kadın hakları araçları (Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ile 1995 yılında Pekin'de düzenlenen Dördüncü Dünya Kadın Konferansında kabul edilen Pekin Eylem Platformu, ve aynı zamanda ulusal politika belgeleri de dahil) arasındaki farkları, kaynak ayrımının yeterliliğini ve politika çıktılarını ölçmeyi hedefler.

Yoksulluğun daha etkin biçimde azaltılması

Toplumsal cinsiyet eşitliği, yoksulluk kalıplarının etkin biçimde azaltılmasında büyük öneme sahiptir. Kadınların ve erkeklerin yoksulluk deneyimleri farklılık göstermektedir (ve kadınların yoksulluğa ilişkin deneyimleri daha ağırdır); ve her ikisi de yoksulluğun üstesinden gelirken çeşitli kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Yoksulluğun zaman içerisinde kadınlar üzerindeki etkisi erkeklere göre daha fazladır. Kadınların ihtiyaçlarının eşit düzeyde ele alınmaması halinde, yoksulluğun giderilmesine yönelik politikaların başarısız olma riski vardır. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyeti gözetilen bütçe analizi, yoksulluğun daha etkin biçimde azaltılmasını hedefleyen politikalar için önemli bir zemin oluşturacaktır.

Ekonomik verimliliğin artırılması

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha düşük üretim, kaynakların ve bilginin yetersiz kullanımı, daha düşük üretkenlik düzeyi, kişilerin kapasite gelişiminin kısıtlanması ve genel refah düzeyinin azalması gibi yüksek ekonomik maliyetleri vardır. Araştırmalar, azalan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile yüksek büyüme oranları arasında pozitif bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Kadınların bilgiye, kredilere, yetişkin eğitimi hizmetlerine, girdilere ve pazarlara erişim olanakları iyileştirildikçe ve zaman yükleri azaltıldıkça üretkenlik düzeyleri katlanarak artmaktadır. Kadınların ekonomik olarak güçlenmesi sadece kadınların ekonomideki durumlarının iyileştirilmesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumun genel refahı da yükselir. Ekonomik etkinlik bağlamındaki "etkinlik" kavramının ücretli ve ücretsiz (katkıların çoğunluğunun kadınların ücretsiz işlerde çalışmasıyla gerçekleştirildiği) ekonomiyi göz önüne alacak ve tüm etkileri içerecek biçimde genişletilmesi önemlidir. Kadınlara ücretsiz bakım işlerini, ev işlerini ve toplumsal çalışmalarını yükleyerek zaman kapasitelerinin zorlanması genel ekonomik sonuçların azalmasına yol açabilir. Bu bağlamda, TCDB uygulamaları ekonomi ve bütçe politikalarının oluşturulması sırasında bütçe politikaları ve ücretsiz çalışma arasındaki karşılıklı ilişkilerin bütünleştirilmesine yardımcı olacaktır.

Hesap verebilirliğin ve şeffaflığın artırılması

TCDB, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik uluslararası, Avrupa Birliği ve ulusal taahhütler ile bu taahhütlerin yerine getirilmesi için tahsis edilen kamu fonlarının miktarı arasındaki dengesizliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği kistasları ve hedeflerinin gerçekleştirilmesinde eksiklikleri göz önüne seren güçlü bir araçtır. Ne kadar kaynak ayrıldığı ve ayrılan kaynakların nasıl harca edildiğinin takip edilmesi yoluyla, TCDB, hem hesap verebilirliği hem de şeffaflığı artırmaktadır. Dolayısıyla TCDB, toplumsal cinsiyet eşitliği taahhütlerinin bütçe taahhütlerine dönüştürülmesi yönünden hükümetleri sorumlu tutmayı sağlayan bir stratejidir. Aynı zamanda da bu taahhütlerin izlenmesini kolaylaştırır.

Politika hedeflerine ulaşma derecesinin izlenmesi

TCDB, toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığını ve aynı zamanda kalkınma hedefleri gibi genel politika hedeflerinin toplumsal cinsiyet farkındalığını izlemek için çeşitli araçlar sunar.

Toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı yaklaşımların geliştirilmesi

TCDB, bütçelerin hazırlanması ve kabul edilmesi sırasında sivil topluma danışılması ve aynı zamanda sonuçlarının ve etkilerinin izlenmesi açısından katkıda bulunabilir. TCDB özellikle, kadınların ve kadın bakış açılarının katılımcı süreçlere dahil edilmesini sağlar; böylece katılımcı süreçlerin kalitesini artırır.

TCDB'nin uygulanması, belediye düzeyinde bütçeleme ve planlama süreçlerine daha geniş bir paydaş grubunun katılımı için çeşitli olanaklar sunar. TCDB'nin hayata geçirilmesi yoluyla toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı mekanizmaların tesis edilmesi sağlanarak, ihtisas komisyonları, stratejik planlama ve performans esaslı program geliştirme, acil durum planlaması, kent konseyleri, ve belediye hizmetlerine katılım gibi yerel düzeyde çeşitli katılımcı mekanizmalar güçlenmiş olur. Özellikle kadın aktivistler ve toplumsal cinsiyet eşitliği savunucuları TCDB'yi planlama ve bütçeleme süreçlerine daha etkin katılmalarını sağlayacak bir fırsat olarak kullanabilirler.

Nitelikli ve demokratik yönetişimin sağlanması

Mal ve hizmetleri kadınlar, erkekler, kız çocukları ve oğlan çocuklarına adil, eşit ve sorumlu biçimde sunma sürecinin iyileştirilmesi, iyi yönetişimin ayrılmaz parçası olarak görülmelidir. Nitelikli ve demokratik yönetişim, politika belirleme süreçlerine yönelik katılımcı bir yaklaşımın geliştirilmesini gerektirir. Bu şekilde kadınlar dahil farklı vatandaş gruplarının bakış açıları da temsil edilmiş olacaktır. TCDB, geleneksel bütçe süreçlerini genişletmeyi hedefleyen bir yaklaşım ve strateji sunar. Bu yaklaşımda, özellikle kadınlar gibi daha önceleri dışlanan gruplar ile toplumsal cinsiyet eşitliği savunucularının bütçeleme ve planlama süreçlerine katılımı hedeflenmektedir. Bu anlamda, TCDB sadece iktisadi ve mali açıdan iyi yönetişimi güçlendirmeyi değil aynı zamanda nitelikli ve demokratik yönetişimi de güçlendirmeyi hedefleyen bir yaklaşımdır.

TCDB, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın sorunlarının desteklenmesi için yeni kanallar sağlarken aynı zamanda bu konulara yönelik kaygıların politika belirleme süreçlerinde daha öncelikli bir yere sahip olması hedeflenmektedir. Buradaki nihai hedef, bütçeleme ve planlama süreçlerini dönüştürerek, başta belediye başkanları, kamu görevlileri ve hizmet sağlayıcıları olmak üzere belediye bünyesindeki aktörlerin kendi sürekli faaliyetlerine toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerini dahil etmelerini ve yüksek öncelik vermelerini sağlamaktır.

TCDB, toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların güçlenmesini destekleyecek biçimde daha iyi politika ve bütçe sonuçları yaratmayı hedefleyen bir değişim süreci, önceliklerin değiştirilmesi, süreç ve organizasyonların yanı sıra politikaların değiştirilmesidir. TCDB'nin hem kadınlar hem erkekler hem de politika belirleyiciler ve belediye çalışanları için kısa ve uzun dönemli yararları göz önünde bulundurulduğunda, toplumsal cinsiyete duyarlı belediyeler yaratmaya yönelik bu yolculuğun değeri daha iyi anlaşılır.

6.1 TCDB'ye direnenleri ikna etmek için argümanlar

TCDB'ye yönelik savunuculuk çalışmaları genellikle TCDB'nin neden mümkün olmadığına veya neden spesifik bir bağlamda anlam ifade etmediğine ilişkin görünüşte ikna edici argümanlar ile karşılaşmaktadır. Burada önemli olan TCDB'nin neden mümkün olduğuna ilişkin ikna edici bir savunma oluşturabilmek ve bu şekilde itirazlara karşılık, TCDB'nin neden önemli olduğunu kanıtlamaktır. Bu nedenle bu bölüm, TCDB'yi eleştirenler tarafından ileri sürülen itirazlara ve bunlara nasıl cevap verileceğine yer vermektedir. Bu bölüm, TESEV (2011) çalışmasından yararlanarak hazırlanmıştır.

“Bütçemiz küçük ve harcamaların hepsi sabit, ilave politikalara ayıracak para yok”

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin bütçelerin küçük olduğu durumlarda mümkün hat-ta daha da önemli olduğuna ilişkin bazı görüşler:

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme mutlaka ek fon gerektirmez. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, elde bulunan paranın daha iyi şekilde harcanmasıyla ilgilidir. Çok sınırlı bir bütçe içinde dahi politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğini iyileştirmek üzere planlanıp planlanmadığı ve paranın mümkün olan en iyi şekilde harcanıp harcanmadığı sorusu önemli bir sorudur. Aynı şekilde, bütçe kesintilerinin söz konusu olduğu dönemlerde, azaltılan belediye ya da devlet bütçesinin yükünü kimin çektiğine daha yakından bakılması önemlidir. Uluslararası incelemelerin -örneğin federal düzeyde, vilayet ve belediye düzeyinde İsviçre’de yapılan bütçe kesintileri analizi- gösterdiğine göre, kimi zaman bütçe kesintilerinin yükünü orantısız şekilde kadınlar çekmektedir, ki bu durum da toplumsal cinsiyeti göz ardı eden politikaların çoğu kez istenmeyen bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kadınlara yönelik pek çok projemiz var zaten!”

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin yine de önemli olduğuna ilişkin bazı görüşler:

Kadınlara özel projelerin ve politikaların bulunması yerindedir. Kadınların özel ihtiyaçları ve karşı karşıya olduğu dezavantajlar bakımından bu önemlidir. Kadınlara özel projeler ve bütçe kalemleri, nitelikli politikaların parçası olmuştur ve bu tip politikalar varlıklarını sürdürmeli ve güçlenmelidir. Yine de, kadın ve erkek eşitliğine yönelik politikaları güçlendirmek için Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme yaklaşımını kullanma fırsatı bulunmaktadır. Özellikle kadınlara yönelik projeler ve bütçeler genelde toplam bütçenin az bir kısmını oluşturmaktadır. TCDB yaklaşımı, toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının politika yapma faaliyetinin merkezine yerleştirilmesine yardımcı olabilir.

Kadınlara özel projelere ek olarak, TCDB yaklaşımı genel bütçenin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisine vurgu yaparak toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını güçlendirebilir. Tüm ana politikalar ve bütçe kalemleri TCDB stratejisi dahilindedir ve bu alanların hepsinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin iyileştirilmesine sağladığı katkıyı arttırmak amaçlanmaktadır. Belirli bir politika alanında hedeflenen grupların, politikalardan yararlananların ya da karar vericilerin kimler olduğu sorusuna bakıldığında, toplumsal cinsiyete karşı tarafsız görünen bir politikanın toplumsal cinsiyetle ilgili önemli yönleri olabildiği görülebilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunun gündemde tutulması söz konusu olduğunda ise TCDB yaklaşımı, toplumsal cinsiyete karşı tarafsız görünenler de dahil olmak üzere tüm politika alanlarının toplumsal cinsiyet eşitliği stratejilerinin parçası haline getirilmesini temin etme amaçlıdır.

“Bizim birçok kadın çalışmamız var ve kamu hizmetinde kadınların bulunmasını teşvik ediyoruz!”

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin yine de önemli olduğuna ilişkin bazı görüşler:

Kadınların kamu hizmetinde bulunmasını teşvik etmek ve idare içinde özellikle üst düzey pozisyonlarda yetersiz temsil edildikleri kamu yönetimi alanlarında kadınların oranını arttırmak önemli olmakla birlikte, bu husus TCDB yaklaşımının yalnızca bir yönünü oluşturmaktadır. Personel harcamaları kamu bütçesinin önemli bir oranını oluşturduğundan, kamu çalışanlarına yönelik harcamaları TCDB faaliyetlerine dahil etmek çok ilginç bir yaklaşım olabilir. Bu yaklaşımın amacı, özellikle kadınların her alanda ve karar alma düzeylerinde eşit temsil edilmelerini ve cinsler arasındaki ücret farklarının kapanmasını sağlamaktır. Yine de bu yaklaşım TCDB yaklaşımının yalnızca (küçük bir) parçasıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kapsamında her politika alanında toplumsal cinsiyete duyarlı planlama ve bütçeleme yer almaktadır.

“Kadınlar dezavantajlı değil, hepimiz eşitiz!”

Bireysel düzeyde bir eşitlik algısı olmasına rağmen toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sürdüğüne ilişkin bazı görüşler:

Tek tek kimi kadınlar, özellikle üst düzey eğitilmiş kadınlar eşit derecede değer gördüklerini hissediyor ve kendilerini mesleki ve özel hayatta eşit olarak kabul ediyor olabilirler. Buna rağmen, tek tek kadınların ve erkeklerin yaşadıklarının ötesine geçmemiz ve toplumdaki toplumsal cinsiyet kalıplarını hesaba katmamız gerekir. Kadınların ve erkeklerin durumlarını gösteren verilere baktığımızda pek çok farkın olduğunu görmekteyiz. Kadınlar ve erkekler işgücü piyasasında eşit şekilde temsil edilmemektedir ve çoğu kez kadınların işgücü piyasasına girip iyi ücretli bir iş bulması daha zor olmaktadır. Kazanç açısından ise toplumsal cinsiyetler arasında hala büyük bir fark söz konudur; ortalamada kadınlar erkeklerden daha az kazanç elde etmektedir. Toplum içinde erkeklerin ve kadınların rollerine baktığımızda büyük farklar görmekteyiz. Kadınlar ev içinde daha fazla sorumluluk üstlenir, çocukların ve yaşlıların bakımıyla ve ücretsiz diğer faaliyetlerle meşgul olurken, erkekler ekonomik ve kamusal hayatta daha fazla temsil edilmektedir. Güvenlikle ilgili konuların dahi kadınlar ve erkekler açısından farklı yönleri bulunmaktadır. Kişisel güvenlik meselesi, örneğin kamusal alanlarda kendini güvende hissetmek ya da cinsel şiddetten korunabilmek kadınlar açısından çok önemli bir konu iken, erkeklerin güvenlik konusunda daha farklı sorunları vardır. İstihdam, sağlık, eğitim, ticari teşvik politikaları gibi farklı politika alanlarına toplumsal cinsiyet objektifinden baktığımızda kadınların ve erkeklerin durumlarındaki farklılıklardan dolayı bu politikalardan değişik şekillerde etkilendiklerini görmekteyiz. Bu ise, her zaman dezavantajların değil farklılıkların varlığını sürdürdüğü ve politikaların bu toplumsal cinsiyet farklarını dikkate alarak toplum içinde değişik gruplar içinde yer alan kadınların ve erkeklerin farklı olabilecek ihtiyaç ve tercihlerinin göz önünde bulundurulması gerektiği anlamına gelmektedir.

Bütün bu hususların kadınların ve erkeklerin yaşamları üzerinde önemli sonuçları bulunmaktadır. Dolayısıyla, tek tek kadınlar ya da erkekler herhangi bir dezavantajla karşı karşıya olmasa da toplum içinde kadınların ve erkeklerin yaşamları eşit olmaktan çok uzaktır. TCDB ve toplumsal cinsiyete duyarlı diğer politika yaklaşımları, kadınların ve erkeklerin gerçek durumuna, mevcut eşitsizliklere, farklı olabilecek ihtiyaçlara ve tercihlere yakından bakmakta ve bu farkların politikalar ve bütçeler belirlenirken dikkate alınmasını sağlamaktadır. Toplumdaki kadın-erkek eşitliğini bir bütün olarak iyileştirme amacı doğrultusunda TCDB, toplumsal cinsiyete duyarlı analiz, politika planlaması ve bütçeleme yapılmaması için spesifik yöntemler önerebilir.

“Sadece toplumsal cinsiyet meseleleriyle ilgileniyor değiliz, aynı zamanda diğer dezavantajlı kesimlerle de ilgileniyoruz!”

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin toplumsal cinsiyetin yanı sıra farklı sosyal ve dezavantajlı kesimleri hesaba katan çok boyutlu bir yaklaşım olduğuna ilişkin bazı görüşler:

Genellikle Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeden bahsederken konuyu basitleştirerek kadın-erkek eşitliğini sağlamaktan söz ediyoruz. Ancak daha açık olmak gerekirse TCDB kadınlara ve erkeklere homojen birer grup olarak bakmamaktadır. Kadınların ve erkeklerin yaş, etnik kimlik, kentsel ya da kırsal yaşam, özürülü olma ya da olmama, yoksul olup olmama gibi pek çok sosyal ve ekonomik unsura bağlı olarak farklı durumları, engelleri, öncelikleri ve ihtiyaçları olduğunu hesaba katmaktadır. Nitelikli bir toplumsal cinsiyet analizi, ele alınan politika alanı yahut mesele açısından önem taşıyorsa, kadınların ve erkeklerin yukarıda bahsedilen farklar bağlamındaki durumlarını da değerlendirir.

Aynı zamanda şunu da görmeliyiz ki, „diğer dezavantajlı kesimler” ya da sosyal gruplar da homojen değildir. Özürülü kadınların ya da özürülü erkeklerin durumu çok farklı olabileceği gibi, yoksul kadınların ve yoksul erkeklerin, yüksek ya da düşük düzeyde eğitilmiş kadınların ve erkeklerin işgücü piyasasındaki durumları ya da yaşlı kadın ve erkeklerin durumları da farklı olabilir. Sonuç olarak, spesifik herhangi bir grubu hedefleyen bir politikanın bu grup içindeki kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarını ve önceliklerini etkili şekilde karşılayabilmek için toplumsal cinsiyet perspektifinden uygulamaya konması gerekir. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme, toplumsal cinsiyetle ilgili konuların farklı grupları hedefleyen bu politikalara dahil edilmesini sağlayan ve böylelikle bu politikaların ve verilen hizmetlerin etkinliğini arttıran bir yaklaşımdır.

“Elimizde cinsiyete göre ayrıştırılmış veriler yok!”

Cinsiyete göre ayrıştırılmış veri bulunmasa da (ya da sınırlı ölçüde bulunsa da) TCDB girişimleri başlatılabileceğine ilişkin bazı görüşler:

Her türlü toplumsal cinsiyet analizi açısından, kadınların ve erkeklerin toplum içindeki durumlarını anlamak için cinsiyete göre ayrıştırılmış veri bulunması elbette çok yararlıdır. Bu veriler TCDB için muhakkak önemlidir ancak veri eksikliği girişimi başlatmama gerekçesi olmamalıdır.

Çoğu kez veri eksikliğiyle ilgili söylenenler abartılı niteliktedir. Genelde veri mevcuttur fakat insanlar verinin varlığından haberdar değildir. Veriler toplanmış ancak yayımlanmamış olabilir. Cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiklerin mevcut olmadığı bir durumda dahi, kadınların ve erkeklerin durumları hakkında bilgi alınabilecek birkaç kaynak bulunmaktadır. Belirli politika alanlarına

yönelik olarak hazırlanmış raporlar ya da çalışmalar olabilir, kamu idaresinin elinde hedefledikleri gruplar ve hizmetlerden yararlananlar hakkında sistemli şekilde toplanmamış da olsa veri bulunabilir. Özellikle kadın grupları ve sivil toplum kuruluşları gibi paydaşlar ya da araştırmacılar toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşılması için aşılması gereken engelleri iyi biliyor olabilir.

Dolayısıyla, elde resmi veri olmaksızın Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme girişimi başlatmanın bir yolu, seçilen politika alanlarındaki toplumsal cinsiyet farklarını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini farklı kaynaklardan bilgi ve veri toplayarak belirlemektir. Problemlerin anekdotlardan oluşan bilgiler aracılığıyla yahut belirli politikalar üzerinde çalışan kişilerin deneyimleri vasıtasıyla ve güvenilir veriler olmaksızın tespit edilmiş olması halinde ise TCDB girişimi ilgili verilerin sistemli şekilde toplanması çalışmasını başlatabilir ve teşvik edebilir. Ayrıca, farklı faaliyetler için ne şekilde vakit harcadığına ilişkin genel kalıplar hakkında veri toplanması (zaman kullanımı anketleri) için destek istenebilir. Kapsamlı ve düzenli zaman kullanımı anketleri genel olarak en verimli şekilde ülke düzeyinde yapılmaktadır. Yerel düzeyde, kamu hizmetlerinin sunumuna destek olan ücretsiz zaman kullanımı verisi toplanabilir.

Kadınların ve erkeklerin durumları hakkında yalnızca resmi istatistikler ve nicel veriler değil, nitel veriler de önemli olabilir.

Böylece, çok az veriyle ya da hiç veri olmaksızın da bir girişim başlatmak mümkündür ve TCDB girişimi, daha kesin bilgilerin nerelerde yararlı olabileceğini belirleyerek toplumsal cinsiyetle ilgili konularda daha fazla ve daha nitelikli istatistik tutulmasını sağlayabilir. Dolayısıyla TCDB, kadınların ve erkeklerin toplum içindeki durumları ve mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri hakkında daha nitelikli bilgi edinilmesine katkıda bulunabilir. Politika yapma faaliyetinin kalitesini arttırmak açısından bütün bunlar önem arz etmektedir.

“Yapacak daha önemli işlerimiz var!”

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin önemini vurgulayan bazı görüşler:

Toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların belediyede ne ölçüde öncelikli olduğu, kadın konularına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine verilen siyasi önceliklerle ilgili bir meseledir. Belediye içindeki karar vericiler TCDB yaklaşımına önem vermek konusunda tereddütte ise, toplumsal cinsiyeti göz önünde bulunduran politikaların yararları konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir. Kadın meclisleri ve diğer sivil toplum grupları, geniş kitleleri ve medyayı TCDB yaklaşımı ve yaklaşımın toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmedeki yararları konusunda bilgilendirici faaliyetler başlatabilir.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme beraberinde pek çok yarar getirmekte, ekonomik etkinliği ve verimliliği arttırmakta, nitelikli ve demokratik yönetişime katkıda bulunmakta ve toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmektedir. Ancak temelde TCDB sadece siyasal irade sorunu olmakla kalmayıp, aynı zamanda yasal bir zorunluluktur. Türkiye 1995 yılında gerçekleştirilen Pekin Dünya Kadın Konferansı vesilesiyle Pekin eylem platformunda taahhütte bulunmuştur. Ayrıca, genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve özel olarak da toplumsal cinsiyetin gündemde tutulması ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme faaliyeti, ilgili antlaşmaların bir gereği olarak Avrupa Birliğinde bir zorunluluk halindedir.

“Bizim bütçe sınıflandırma düzenimiz buna uygun değil!”

TCDB girişimlerinin belli bir bütçe sınıflandırma düzeni olmaksızın da yürütülebileceğine ilişkin görüşler:

Genel olarak, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemede belli bir bütçe sınıflandırma düzeyine ihtiyaç duyulmamaktadır. Sonuç bazlı ya da program bazlı bir bütçeleme yaklaşımı uygulandığında TCDB çalışmasını yürütmek daha kolay olmaktadır. Bunun sebebi, toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerinin sonuç bazlı bütçeleme yaklaşımına daha rahat entegre edilebilmesi ve program bazlı bütçelemenin belirli bir programın incelenmesi açısından bilgi sunumuna daha uygun olmasıdır. Yine de, bu da TCDB açısından bir gereklilik değildir. Pek çok TCDB girişi klasik, girdilere odaklanan bütçeleme sistemleri bağlamında yürütülmektedir.

Dahası, bütçe dahilinde TCDB için ayrı bir kalem veya başlık ayrılmasına da gerek yoktur. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ile, bütçelerin ve politikaların toplumsal cinsiyet açısından etkilerine işaret edilmektedir ve bu, bütçenin nasıl takdim ve tasnif edildiğinden bağımsız bir meseledir. Yine de, TCDB çalışmasının bir sonucu olarak bütçe bilgilerinin sunulma yönteminde kimi değişiklikler yapılabilir. Kadın projelerine ya da mevcut eşitsizliklerin dengelenmesine ve kadınların aradaki mesafeyi kapatmalarına yardımcı olmayı amaçlayan kadınların ihtiyaçlarına yönelik politikalara ayrılan fonlara ilişkin spesifik bütçe kalemleri tahsis edilmesi yerinde olsa da, bu Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin zorunlu bir özelliği değildir. Kadınlara yönelik belirli faaliyetler genellikle genel (anaakım) politikaları hedefleyen TCDB çalışmalarına ek olarak yürütülmektedir.

7- STK'ların TCDB Çalışmalarındaki Önemli Rolü

STK'ların kamu bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının iyileştirilmesi için hayati önem taşıdığını fark etmesi üzerine, STK'lar pek çok ülkede TCDB çalışmalarını yürüten önemli taraflar olmuşlardır.

STK'ların TCDB alanındaki rolleri çeşitlidir. Aşağıda sıralanan roller bunlardan bazılarıdır:

- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın haklarının geliştirilmesi için bütçelerin önemi ve bütçelerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda erkekler ve kadınlar üzerindeki etkileri hakkında farkındalık yaratılması;
- Şeffaf bütçeler ve daha destekleyici bütçe karar verme süreçleri için belediyelerde TCDB ile ilgili lobicilik ve savunuculuk çalışmaları;
- Belediyenin toplumsal cinsiyet eşitliği performansının artırılması ve yerel yönetimin hesap verebilirliğinin geliştirilmesi için gereken değişikliklerin yapılması amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından özel öneme sahip belirli politikalar için kamu fonları sağlanmasını amaçlayan lobicilik ve savunuculuk çalışmaları;
- Kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli konularda araştırmalar yapmak veya TCDB analizinin yararlarını göstermek için seçilen analizi yürütmek;
- TCDB çalışmalarında belediyelerle işbirliği yapmak;
- TCDB ve toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konularda uzman görüşü sunmak, kamu çalışanlarına eğitim ve danışma hizmetleri sağlamak;
- Bütçe harcamalarını ve politika uygulamalarını izlemek;
- Şeffaf, katılımcı ve toplumsal cinsiyete duyarlı belediye planlamaları ve bütçelerinin oluşturulması ve kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli konular için kaynakların harekete geçirilmesi amacıyla daha geniş çaplı ittifaklar kurmak;
- Kamu yönetimi içerisindeki çalışmaları teşvik etmek için belediye dışından baskı yapmak;
- Meclis üyelerini kapasitelerini güçlendirmeleri için desteklemek ve TCDB konularının meclis tartışmalarında yer almasını sağlamak için üyelere bilgi formları ve sorunları içeren belgeler sunmak;
- TCDB ile ilgili konularda daha geniş bir kitleyi bilgilendirmek için popüler ekonomi ve bütçe bilgisi faaliyetleri gerçekleştirmek.

Bu kapsamlı olmayan liste, STK'ların çeşitli rollere sahip olduğunu göstermektedir. Bu liste STK'lar için üstlendikleri rolleri ve TCDB kapsamında başka hangi rolleri üstlenmek istediklerini açıkça bilmeleri açısından önemlidir.

Bu rollerin bazıları birbirleriyle çelişebilir. Özellikle, STK'lar belediyelerdeki karar verme süreçlerini etkilemek amacıyla belediyelerle yakın işbirlikleri kurmayı tercih edebilirler, ve bu durum her iki taraf için de önemli yararlar sağlamaktadır. Ancak, belediyeye kurulan bu yakın ilişki STK'ların olası yönetimleri izleme görevleriyle çelişebilir.

Rehberin devamındaki bölümler STK'ların seçilmiş belirli rollerini ele alacak ve sırasıyla şu konularda yol gösterecektir: TCDB'nin savunulması (Bölüm 8), bütçelerin izlenmesi (Bölüm 9) ve toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizi (Bölüm 10).

8- TCDB ve Savunuculuk Çalışmaları

Savunuculuk çalışmaları pek çok TCDB girişiminin temel unsurudur. STK'lar TCDB'nin savunulması ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin ve politikaların hazırlanması için değişikliklerin desteklenmesi açısından önemli bir role sahiptir. Bu değişiklikler ile vatandaşların ve özellikle kadınların ve politikaları belirleyen kişilere ulaşmaları daha zor olan kişilerin önceliklerinin belediye ve meclis bünyesindeki kararları veren kişilere ulaştırılması amaçlanmaktadır.

STK aktivistleri olarak savunuculuk çalışmaları konusunda pek çok deneyiminiz olabilir. Bu bölüm savunuculuk çalışmalarında gözlemlenmesi gereken bazı temel konuları içermektedir.

Başlangıç olarak, TCDB'nin amacının alışlagelmiş bütçe sürecini ve bütçenin kendisini değiştirmek olduğunu unutmamak önemlidir. Dolayısıyla TCDB, temelinde siyasi süreçleri etkileyen güçlü bir yaklaşımdır. Savunuculuk çalışmaları da kararları veren kişileri etkilemeyi amaçlamaktadır.

Siyasi bir süreç olmasından dolayı, bu süreç menfaatlerin birbiriyle yarıştığı bir arenadır ve bu arenada farklı pozisyonlara ve karar verme süreçleri üzerinde farklı etkilere sahip pek çok paydaş bulunmaktadır. Siz de savunuculuk çalışmalarınızla bu arenaya giriş yapıyorsunuz ve kararları veren kişilerin dikkatini çekmek ve sizi desteklemelerini sağlamak için yarışmak zorundasınız.

TCDB ile ilişkili savunuculuk çalışmalarının farklı amaçları olabilir. Bazı TCDB girişimleri kararları veren kişiler ve halk üzerinde, kamu bütçelerinin kadınlar ve erkekler arasındaki eşitlik üzerinde etkisi olduğu ve yönetimlerin toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar ve bütçeleme ile ilgili çalışmalar yapmaları konusunda zorunluluklar bulunduğu ilişkin farkındalık yaratmakla başlamışlardır. Savunuculuk çalışmalarının amaçlarından bazıları şunlardır: Bütçe tahsislerinin önceliklerinin yeniden belirlenmesi, toplumsal cinsiyet için önemli konularda belirli faaliyetler için daha fazla finansman sağlanması ve planlama ve bütçeleme süreçleri ve prosedürlerinin değiştirilmesi. Ayrıca, planlama ve bütçeleme süreç ve usullerinin değiştirilmesi de amaçlanabilir.

TCDB'nin, STK'ların TCDB girişimleri tarafından hedefe yönelik olarak savunulması belediyelerde TCDB uygulaması için önemli bir başlangıç noktası olabilir.

Eğer belediyede daha önce gerçekleştirilmiş bir TCDB çalışması yoksa, yapılması gereken şey, önemli aktörlerin dikkatini TCDB'ye ve belediyeye sağlayacağı yararları çekmektir. Bunun sonucunda belediye yönetiminde TCDB uygulamalarının desteklenmesi hedeflenmektedir. Buradaki en zor kısım belediye başkanının ve belediye yönetiminin TCDB çalışmalarına başlanması konusunda ikna edilmesidir.

Eğer belediyede daha önceden başlatılan bir TCDB çalışması varsa, bu çalışmanın uygulamasının geliştirilmesi, planlama ve bütçeleme süreçlerinde kurumsallaştırılması veya kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliği konuları öncelikli olmak üzere bazı konularda yoğunlaşılması ile ilgili savunuculuk çalışmalarına hala ihtiyaç duyuluyor olabilir.

Savunuculuk çalışmalarının bir diğer amacı da özellikle kamu maliyesi ile ilgili karar alma süreçlerinde stratejik pozisyonlarda daha çok kadının bulunması için lobicilik çalışmaları gerçekleştirmektir.

Unutmayın, TCDB'yi başlatmak istediğinizde, tabii ki, STK'lar bir girişim başlatıp kendi TCDB analizlerini yapabilirler. Ancak, cinsiyete duyarlı bütçeleme ve planlamanın sistematik bir biçimde uygulanabilmesi için bu konudaki sorumluluğun ve görevin belediyeye düştüğünü açıkça belirtmeniz gerekmektedir. STK'lar ve diğer paydaşlar süreç dahilinde önemli olabilirler ve çok önemli girdiler sağlayarak anlamlı bir değişim süreci başlatıp bunun devamını da sağlayabilirler. Ancak, sonuçta TCDB uygulamasının belediye tarafından gerçekleştirilmesi mecburidir. Savunuculuk çalışmalarının bu kadar önem arz etmesinin nedeni de budur.

Ne istediğiniz konusunda açık ve net olun

Savunuculuk çalışmalarında ilk ve en önemli adım ne istediğinizi çok iyi bilmektir. Amaçlarınıza ulaşabilmek için, ne istediğiniz konusunda son derece açık olmalısınız. Bu, TCDB'nin uygulanması için savunuculuk sağlamak için yeterli olmayabilir. Rehberin çeşitli kısımlarında gördüğümüz üzere, TCDB uygulamaları pek çok farklı şekilde olabilir. Dolayısıyla, grubunuzla birlikte oturup TCDB'yi mevcut eşitsizliklerle ilgili önemli sorunları gidermek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın haklarını desteklemek için nasıl en etkili biçimde kullanabileceğinizi tartışmanız çok önemlidir.

Amaçlarınızı argümanlarla destekleyin

Ne istediğinizi bilmek önemlidir. Ancak, amaçlarınızın aynı zamanda belediye yöneticilerinin amaçları haline gelmesini sağlamak için ikna edici argümanlar geliştirmeli ve amaçlarınızın belediye tarafından anlaşıldığından ve dikkate alındığından emin olmalısınız. Dolayısıyla, bir diğer önemli adım TCDB'nin neden önemli olduğu ve özellikle de neden belediyeler için önem arz ettiği hakkında güçlü bilgiler ve veriler toplamaktır. Eğer daha önce gerçekleştirilmiş bir TCDB analizi mevcutsa bunu argümanlarınızın dayanağı olarak kullanabilirsiniz.

Vereceğiniz mesajı hedefinizdeki kitlenin anlayacağı dilde hazırlamanız da önemlidir. Örneğin, argümanınızı rakamlar ile destekler ve performans esaslı bütçeleme kavramları kullanırsanız, belediyedeki maliyecilere ulaşmanız daha kolay olacaktır.

Aynı zamanda, belediyenin TCDB uygulaması için yasal ve stratejik gereklerin altını çizmek de önemlidir (bkz. Ek 1).

Amaçlarınızı belediyenin temel öncelikleriyle ilişkilendirin

Önceliklerinizin belediye tarafından dikkate alındığından emin olmak için, davanızın (TCDB uygulaması) belediyenin temel önceliklerinin geliştirilmesine katkı sağladığını gösterin. Dolayısıyla, belediye önceliklerine bağlı olarak, TCDB'yi belediyenin temel öncelikleriyle ilişkilendirmeyi denemeli ve TCDB'nin bu temel önceliklerin sağlanması için nasıl katkı sağlayacağı konusunda argümanlar geliştirmelisiniz. Örneğin, iyi yönetim bir temel öncelik ise, TCDB'nin iyi yönetime katkı sağladığını savunabilirsiniz. Eğer sunulan hizmetlerin geliştirilmesi bir temel öncelik ise, TCDB'nin kurumlara sağladığı daha belirgin bir hedefe sahip yaklaşım sayesinde sunulan hizmetlerin kalitesini yükselteceğine ilişkin iyi bir savunuculuk yapmanız oldukça basittir. TCDB'nin yararları ve avantajları konusundaki temel argümanlar için Bölüm 6'ya bakınız.

Ağ oluşturma ve kilit müttefikler bulmanız, sahip olduğunuz etkiyi ve nüfuzunuzu artırır

Bir STK olarak, çalışmalarınız için kısıtlı kaynaklara sahip olabilirsiniz. Dolayısıyla, nerelerden müttefikler bulabileceğinizi bilmeniz önemlidir. Bu müttefikler diğer STK'lar, üniversitedeki araştırmacılar, bazı ulusal organizasyonlar olabileceği gibi, kamu yönetimindeki istekli çalışanlar veya belediye meclisi üyeleri de olabilir. İyi ittifaklar ve ağlar kurmak daha güçlü ve görünür hale gelmenizi sağlayabilir. Ancak, farklı nüfuz kanalları kullanmak da yararlıdır. Meclis üyeleri kendi partilerindeki iş arkadaşlarına çok daha kolay ulaşabilir ve üzerlerinde sizin sahip olabileceğinizden çok daha fazla nüfuzla sahip olabilirler. Ya da, kamu görevlileri sürecin zamanlaması hakkında çok önemli bilgilere sahip olabilir ve size savunuculuk çalışmalarınızda farklı faaliyetler için en uygun zamanları seçmeniz konusunda yardımcı olabilirler. Aynı zamanda, kamu yönetimi dahilinde toplanan pek çok bilgi ve istatistik bulunmaktadır. Bunlar da size davanızda yardım sağlayabilir.

Mesajlarınızı aktarmak için farklı kanallar seçin

Savunuculuk çalışmaları için kullanılacak pek çok seçenek bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kilit çalışanlarla toplantılar yapmak, kamuya açık etkinlikler, basın açıklamaları ve medyayla çalışma, ağların kullanımı, politika belgelerinin ve destekleyici kanıtların hazırlanması ve meclis toplantıları aracılığıyla savunduğunuz konunun görüşülmesi planlanan konular arasına girmesini sağlamaktır. Farklı kanallar kullanarak savunuculuk çalışmalarınızı planlamak ve bunun tek bir faaliyet olarak değil de, nüfuz sağlamak için farklı kanallar kullanılmasına dayanan daha uzun vadeli bir strateji olmasını sağlamak da büyük yarar sağlayabilir.

Doğru kişileri, doğru zamanlarda, doğru bilgilerle hedefleyin

Savunuculuk çalışmalarının başarısı doğru kişilerin, doğru zamanda ve doğru bilgiler ve veriler kullanılarak hedeflenmesine dayanır. Dolayısıyla, savunuculuk stratejinize belediye bütçelemesinin ve planlamasının zamanlaması ve hangi aktörlerin süreç dahilinde karar verme konusunda hangi rollere sahip olduklarına ilişkin araştırmalar eklemek oldukça önemli olacaktır (TCDB'nin bütçe süreci ile ilişkilendirilmesi ile ilgili bilgiler Bölüm 11'de verilmiştir).

Savunuculuk mesajlarının etkili bir biçimde ifade edilmesi

Mesajınızı hazırlarken, bazı temel ilkeleri takip etmek yararlı olabilir. Aşağıda açık ve etkili bir mesajın hazırlanmasına katkı sağlayabilecek bazı temel ilkeler sıralanmıştır (Kaynak: UNDP 2005):

1. Hedef kitlenizi tanıyın.
2. Siyasi çevrenin yanı sıra güncel önemli konuları, tartışmaları ve farklı pozisyonları bilin.
3. Mesajınızı basit ve kısa tutun.
  - Burada özellikle kastedilen mesajınızın konuyu bilmeyen birisi tarafından anlaşılabilmesini sağlamanızdır. Toplumsal cinsiyet ve eşitlik konuları çoğu kişi tarafından anlaşılabilir dolayısıyla daha basit bir dil ve örnekler kullanmak yararlı olacaktır.
4. Gerçek hayattan hikayeler ve alıntılar kullanın.
5. Kesin ve güçlü bir dil ve aktif fiiller kullanın.
6. Net bilgi ve rakamları yaratıcı bir biçimde kullanın.
  - Savunuculuğunuz, bütçeler ve ilgili politikalar hakkında gerçekleştirdiğiniz analizlere dayanıyor olabilir. Dolayısıyla savunuculuğunuzda araştırmanızdan elde ettiğiniz bilgileri ve rakamları kullanabilirsiniz. Ancak önemli olan, konuyla ilgili genel bilgisi olan kişilerle konuşurken vermek istediğiniz asıl mesajı kaybetmemek açısından bunları ayarında kullanmaktır. Daha teknik bilgiye sahip kişilerle görüşürken ayrıntılı kanıtlar kullanmak konu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olduğunuzu gösterebilir.
7. İletişim kanalınıza göre mesajınızı uyarlayın.
8. Hedef kitlenizin kendi sonuçlarına varmalarına izin verin.
  - Eğer sizin verdiğiniz bilgilere dayanarak kendi sonuçlarına varırlarsa bu konuyu daha çok sahiplenmelerini sağlayacaktır.
9. Hedef kitleyi faaliyete geçmesi için teşvik edin.
10. Gerçekleştirilmesi mümkün bir çözüm sunun.
  - Önemli olan sadece mevcut durum hakkında eleştirel yorumlar sunmaktan öte bu konuda bir çıkar yol da belirtmektir. Problemi çözmek için bir yol önermeniz önemlidir. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, kitlenize "kendi" çözümlerini bulmaları için de olanak tanımanız gerekmektedir.

9- Bütçe ve Politikaların Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakımından İzlenmesi

“Parayı Takip Et” sloganı ile, STK’lar TCDB girişimlerini yönetimleri izlemek ve toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki gelişmelerden sorumlu tutmak için kullanmışlardır.

İzleme faaliyeti, yaşanan gelişmelerin veya belirli amaçlara uygunluğunun takip edilmesi sürecidir. Belediye bütçeleri konusunda pek çok yaklaşım bulunmaktadır. Ancak genel anlamda izleme faaliyetleri bütçe kaynaklarının kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin, kadının güçlenmesinin ve kadın haklarının desteklenmesi için ne düzeyde kullanıldığına odaklanmaktadır. Bütçelerin izlenmesi her zaman politikaların izlenmesi ile de bağlantılıdır; çünkü paranın ne için ve nasıl kullanıldığına bilinmesi de önemlidir.

İzleme faaliyetleri genellikle zorlayıcıdır; çünkü belediyeler bunu bir tehdit veya kontrol edilme olarak algılamaktadırlar. Belediyelerin, aslında kendileri için de yarar sağlayan bu izleme faaliyetlerinin nihai amacını anlaması önemlidir: İzleme faaliyetleri ile STK’lar kamu kaynaklarının verimli ve etkili kullanımının sağlanmasına ve iyi yönetime katkıda bulunmaktadır.

Özellikle neleri izlediğiniz ve tercih ettiğiniz yaklaşımlar önceliklerinize ve izleme amacınıza göre değişir. Ne izlediğinize bağlı olarak, farklı performans seviyelerini göz önünde bulundurmak yararlı olabilir, bakınız Tablo 1.

Tablo 1: Farklı seviyelerde izleme

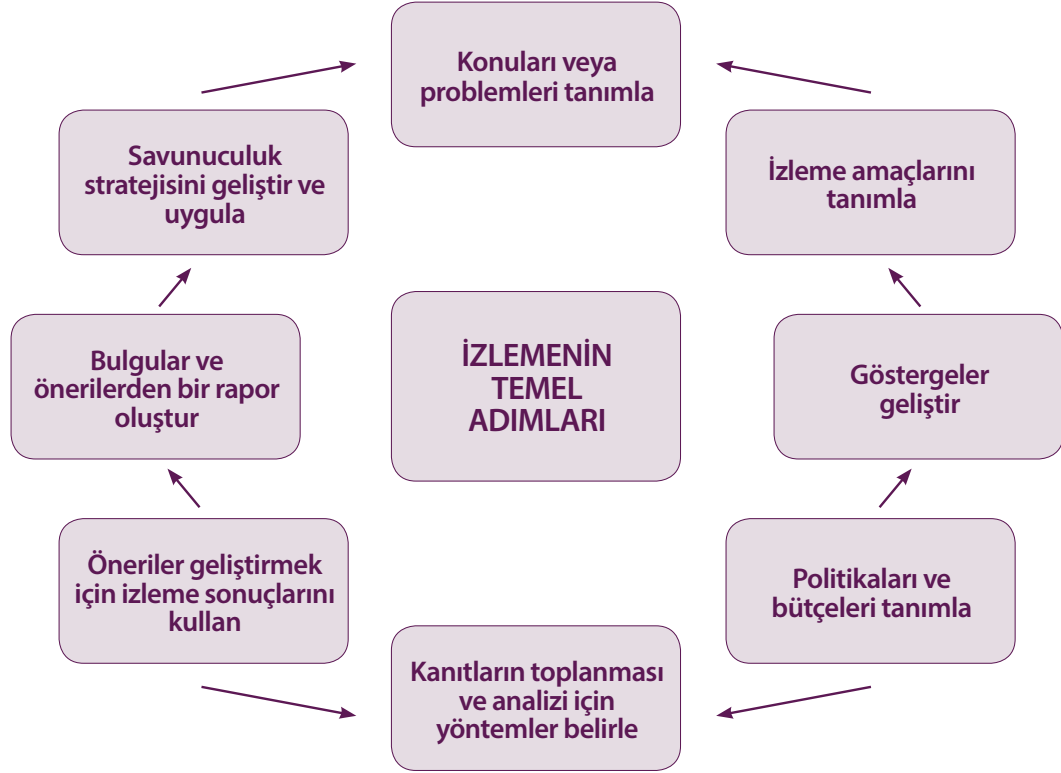
Seviye	İzleme faaliyetleri – Örnek sorular
Karar verme	İlgili politikalar ve bütçelerle ilgili kararların alınmasında kimler rol oynamaktadır? Kadınlar ve erkekler nasıl temsil edilmektedir? Başta toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini temsil eden kişiler olmak üzere, sivil toplumdan paydaşlar bu süreçte önemli bir katılım sağlama olanağı elde etmişler midir?
Girdiler	İzlemek istediğiniz belirli faaliyetler için ne kadar para ayrılmıştır? Geçen yıl(lar)la karşılaştırıldığında bu miktar nasıl değişmiştir? Kadın, toplumsal cinsiyet eşitliği vb. konulardaki faaliyetler için ne kadar para ayrılmıştır? Geçen yıla göre bu miktar nasıl değişmiştir? Bu miktarın toplam bütçedeki yüzdesi nedir? Para faaliyetlerin uygulanması için yeterli para var mıdır? Tahsis edilen miktar gerçekten harcanmış mıdır? Politikaların uygulanması için kaç kişi bulunmaktadır? Kaçı kadın kaç erkek? Erkek ve kadın çalışanların çalışma koşulları nasıldır? Toplumsal cinsiyet konusundaki stratejiler ve faaliyetler veya kadınları ve kadın erkek eşitliğini destekleyen projeler yeterli şekilde finanse edilmiş midir?

Seviye	İzleme faaliyetleri – Örnek sorular
Çıktılar	<p>Sunulan hizmetler, ödenen nakit para vb. nelerdir? Yatırım projeleri nelerdir?</p> <p>Sunulan hizmetlerin kalitesi kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli midir?</p> <p>Kaç kadın ve kaç erkek bu hizmetlerden, yatırımdan veya nakit transferlerinden yararlanmaktadır? Bunlara kimlerin ulaşma olanağı vardır, kimlerin yoktur?</p> <p>Sunulan hizmetler, yatırımlar, nakit transferleri vb. en önemli toplumsal cinsiyet sorunları ve eşitsizlikleri ele almakta mıdır?</p>
Çıktılar ve Etki	<p>Hizmetler, yatırımlar, nakit transferleri vb. kadın erkek eşitliğinin geliştirilmesine katkı sağlamakta mıdır? Yoksa hiçbir değişiklik sağlamamakta ya da eşitsizliklerin artmasına mı neden olmaktadır?</p> <p>Bütçeler (ve politikalar) kadın haklarının gelişimine nasıl katkı sağlamaktadır?</p> <p>Politikalar geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve normlarını zorlamakta ve değiştirmekte başarılı mıdır?</p> <p>Mevcut temel eşitsizliklere göre durum nasıl değişmektedir?</p> <p>Örneğin: Kadınlara şiddette bir azalma var mıdır? Kadın şiddet mağdurları daha iyi korunmakta mıdır? Daha çok kadın iş ve gelir sahibi midir? Bütçeler (ve politikalar) ücretsiz çalışmaların azaltılmasına katkı sağlamakta mıdır?</p>

Bu tablonun amacı bütçe izleme faaliyetlerinin farklı seviyeleri ve odakları hakkında size bir fikir sunmaktır. Soru listesi kesinlikle tamamlanmış değildir. Listenin amacı size nereden başlayacağınıza ve çalışmalarınızı nereye yoğunlaştıracağınıza ilişkin fikirler vermesi açısından örnekler sunmaktır. Kendi izleme faaliyetlerinizi planlarken mutlaka kendi temel izleme soruları listenizi oluşturacaksınız.

Herhangi bir izleme faaliyeti için, öncelikle odak noktanızı netleştirmeniz çok önemlidir. İzleme faaliyetleri ile neyi başarmak istiyorsunuz, amaçlarınız nelerdir? Bu konuda vereceğiniz karar çok büyük ihtimalle STK'nızın önceki odak noktası ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının güçlenmesi konularındaki temel zorluklarına ilişkin gerçekleştirdiğiniz analize dayanacaktır.

Dolayısıyla, kendi izleme faaliyetlerinize başlarken ilk önemli adım, ele almak istediğiniz temel konuları veya problemleri belirlemektir. Buna dayanarak, izleme faaliyetlerinizin belirli amaçlarını tanımlayabilirsiniz. Şekil 1 izleme faaliyetlerinin temel adımlarını göstermektedir ve size faaliyetlerinizi planlama sürecinde yol göstermeyi amaçlamaktadır.

Şekil 1: Bütçelerin ve politikaların izlenmesinde temel adımlar

Kaynak: Özgün derleme

Bütçe izleme faaliyetlerini planlarken bazı zorluklarla karşılaşabilirsiniz. Bunlardan bazıları kısıtlı kaynaklar, derin bir analiz gerçekleştirmeyi engelleyen bilgi eksikliği, bilgi ve veri eksikliği, özellikle de bütçe bilgilerine ulaşamama olabilir.

Bu zorlukları aşmanın kolay bir yolu yoktur. Ancak unutulmamalıdır ki, diğer STK'lar ve paydaşlarla ittifaklar ve ortaklıklar kurmak bu zorlukların aşılmasında yarar sağlayabilir. Analitik çalışmalar için daha ayrıntılı analizler yürütebilecek akademisyenlerle çalışmak size yarar sağlayabilir.

Bilgi ve istatistik eksikliği konusunda; yaptığınız ilk araştırmalarda cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikler olmadığı cevabını sık sık duymanız mümkündür. Her ne kadar bu konu daha geniş çaplı olsa da, yakın bir bakış yararlı olabilir. Muhtemelen bu birim, hizmet kullanıcıları ile ilgili verileri toplamaktan sorumludur. Başlangıç olarak, mevcut verileri kullanabilirsiniz ve ilk izleme çalışmanızın sonuçları veri boşluklarının ortaya çıkarılması ve ek bilgilere olan ihtiyaç konularını içerebilir. Bu durumda, toplanması ve belediye tarafından sağlanması gereken veri ve istatistikler için savunuculuk çalışmaları yapmak, izleme sonuçlarınız ile ilgili savunuculuğunuz kapsamında gerçekleştireceğiniz faaliyetlerinizden biri olabilir.

10- Bütçe ve Politikaların Toplumsal Cinsiyet Perspektifiyle Analiz Edilmesi

TCDB çalışmalarında analizlerin hayati öneme sahip bir rolü vardır. Mevcut eşitsizliklere dayanarak, bütçelerin bu eşitsizlikleri nasıl ele aldığına incelenmesi çok önemlidir.

10.1 TCDB analizi için farklı yaklaşımlar

TCDB analizine ilişkin bir dizi farklı yaklaşım bulunmaktadır:

1. Bütçeyle ilgili karar süreçlerinin analizi
2. Bütçe ve politikaların, belirli hedeflere (kadınların ekonomik güçlenmesi ya da kadına yönelik şiddetin azaltılması gibi) ulaşma üzerindeki etkisinin analizi
3. Seçilen programların ve sektör politikalarının analizi
4. Bütçenin ücretsiz iş yükü üzerindeki etkisinin analizi
5. Bütün (ana) sektörlerin ve bütçe kalemlerinin sistematik analizi ve toplumsal cinsiyet perspektifine oturtulması (anaakımlaştırma)
6. Bütçe kesintilerinin kadın ve erkekler üzerindeki etkisinin analizi (sırasıyla farklı kadın ve erkek grupları üzerindeki etkisi)

Bunlara ek olarak daha farklı yaklaşımlar da bulunabilmektedir. Aslında her belediye TCDB çalışmasına başladığında yerel koşullara uygun yeni yaklaşımlar da geliştirebilir. Burada sunulan yaklaşımlar, kamu bütçesinin harcama yanına odaklanır. Bununla birlikte, bütçenin gelirler tarafına ilişkin bir TCDB analizi de gerekli ve mümkündür. Bu bağlamda, asıl soru, kimin ne kadar vergi ve kullanıcı ücreti ödediğidir. Vergi analizi, ileri düzeyde ekonomik analizi gerektirebilir. Öte yandan, kullanıcı ücretlerindeki değişiklikler ve bunların kadınlar (ve erkekler) üzerindeki etkisi incelemeye değer bir konudur.

Aşağıda, çeşitli alternatifleri değerlendiren kısa açıklamalara yer verilmektedir:

Bütçeyle ilgili karar süreçlerinin analizi

Bu yaklaşımın hedefi, bütçeyle ilgili karar alma süreçlerine kimlerin katıldığını, kaç kadın ve erkeğin bu sürece dahil olduğunu ortaya koymaktır.

İlk adım, bütçenin hazırlanmasına ve kabul edilmesine ilişkin resmi süreçlerde yer alan kişileri tespit etmektir:

- Bütçe hazırlıklarında rol oynayan kamu görevlileri kimlerdir? Mali Hizmetler gibi önemli birimlerinin başında bulunanların kaç kadın, kaç erkektir? Belediye encümeninde kaç kadın ve erkek bulunur?
- Belediye meclisinde, özellikle de Plan ve Bütçe Komisyonunda kaç kadın ve kaç erkek vardır?

- Bütçe sürecinde kime danışılır?
- Ek olarak, resmi olmayan karar süreçlerine de bakılabilir. Bu adım daha zordur; çünkü bu süreç genellikle şeffaf değildir. Sorulabilecek bazı sorular şunlardır:
- Belediyede kararları veren kişilere kimlerin ayrıcalıklı erişimi bulunmaktadır?
- Belediyeye sunulan temel tekliflerin geliştirilmesinde kimlerin rolü vardır?

Belediyenin planlama süreci için de benzer sorular kullanılabilir.

Bu analizin sonuçlarından yola çıkılarak bütçe süreçlerine katılan kadın ve erkekler arasında bir denge sağlanması için öneriler getirilebilir. Ayrıca bu analiz, karar alma sürecindeki olası bir dengesiz katılım hakkında, karar vericileri ve sivil toplumu daha duyarlı hale getirebilir.

Şüphesiz, karar alma sürecine katılan kadınların sayısının artırılması, alınan kararların içeriğini otomatik olarak değiştirmeyecektir. Bununla birlikte, eşit katılım, ilk adımdır. Buna ek olarak farklı grupların, özellikle de daha yoksul kesimlerden kadın ve erkeklerin çıkarlarının da temsil edilmesi sağlanabilir.

Esasen, temel soru şudur: Bir bütçe önleminin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisi nedir? Bu önlem toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini artırmakta mıdır, azaltmakta mıdır yoksa hiçbir etki yaratmamakta mıdır?

TCDB kapsamı içerisinde analizin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.

Bütçe ve politikaların, belirli hedeflere (kadınların ekonomik güçlenmesi ya da kadına yönelik şiddetin azaltılması gibi) ulaşma üzerindeki etkisinin analizi

Bu yaklaşımın odak noktası STK'lar için çok önemlidir. Bu odak noktası da başlangıç noktası olarak belirli amaçların kullanılmasıdır. Bu amaçlar bazı STK'ların savunuculuk çalışmalarının temelinde yer alan amaçlar olabilir; örneğin kadınların ekonomik olarak güçlenmesi ve işgücü piyasasına katılımının artırılması, bu amaçlardan bazılarıdır.

Bu yaklaşım, hedeflerden başlar ve şunu sorgular: Farklı politikalar, toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine ulaşmayı nasıl sağlar? Belirli hedeflere ulaşabilmek için farklı sektör politika ve programları gerekebilir.

Yani, kadınların işgücüne katılımının artırılması örneğinde, bu amaca ulaşmak için farklı istihdam politikaları (kadınlara iş ve eğitim verilmesinin teşviki gibi) uygulanabilir; ama çocuk bakım politikaları (küçük çocuklar için bakım hizmetlerinin sağlanması) ya da ulaşım politikalarına (kadınların iş yerlerine güvenli biçimde ulaşımının sağlanması) da ihtiyaç duyulabilir. Bunlar, sadece birkaç örnektir.

Dolayısıyla analiz, çeşitli sektörler bakarak belirli bir hedefe ulaşmak için farklı sektörel politikaların sağlayabileceği yararları ilişkin öneriler getirecektir.

Bu yaklaşım, STK'ların temel önceliklerinin geliştirilmesine doğrudan katkı sağlayacağı için oldukça yararlı olabilir.

Seçilen programların ve sektör politikalarının analizi

Seçilmiş programların ve/veya belirli bir sektörün analizi, TCDB çalışmalarına ilişkin temel yaklaşımlardan biridir. Belirli bir sektördeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, kamu bütçe ve programlarının bu durumu nasıl değiştirebileceğini irdeler.

Bu bağlamda sorulacak esas soru şudur:

- Bir bütçe önlemi toplumsal cinsiyet eşitliğine nasıl etki eder? Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltır mı, artırır mı yoksa etkilemez mi?

Aşağıda (Bölüm 10.3) TCDB analizinin temel adımları anlatılacaktır. Bu temel adımlar, seçilmiş program ve sektör politikaları analizinin nasıl yapılacağı konusunda yol göstericidir.

Bütçenin ücretsiz iş yükü üzerindeki etkisinin analizi

Bütçenin ücretsiz iş yükü üzerindeki etkisini analiz etmek, özellikle de kadınların ev, çocuk, yaşlı ve hasta bakımı gibi iş yüklerinin analizi, büyük bir önem taşır. Çünkü eşitliğin önündeki en büyük engellerden biri, bu gibi ücretsiz işlerde büyük oranda kadınların çalışmasıdır.

Bu yaklaşımın ana fikri, ücretsiz iş yükünü azaltmak için bütçenin temel hizmetlere yaptığı katkıyı analiz etmektir.

Elbette, bu yaklaşım, yukarıda bahsedilen yaklaşımlarla da birleştirilebilir. Bununla birlikte, burada ayrı bir yaklaşım olarak ele alınmasının nedeni, özel bir önem taşımasıdır. Bu analizi yapmak çoğu zaman oldukça güçtür, çünkü kadınların ücretsiz iş yükleri hakkında çok az veri bulunmaktadır ve kamu hizmetlerinin kadınların işlerini tam olarak nasıl etkilediği açık değildir.

Bütün bu zorluklara rağmen, belirli kamu hizmetlerinin ücretsiz iş yükü üzerinde azaltıcı/ artırıcı etkisine ilişkin bir tartışmadan yola çıkarak genel bir analiz yapmak mümkün olacaktır. Bu, özellikle de çocuk bakımı ve sağlık hizmetleri gibi sektörler açısından çok önemlidir.

Bütün (ana) sektörlerin ve bütçe kalemlerinin sistematik analizi ve toplumsal cinsiyet perspektifine oturtulması (anaakımlaştırma)

Sistematik analiz, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin temeli olmasının yanı sıra belediyelerin de bir sorumluluğudur. STK'lar pilot analiz yoluyla, toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizinin bütçelerin daha etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasına büyük katkı sağladığını ve STK'ların TCDB için savunuculuk çalışmaları gerçekleştirebileceğini gösterebilirler. Ancak, bu tür bir yaklaşımın uygulanması belediyenin sorumluluğundadır.

Bütçe kesintilerinin kadın ve erkekler üzerindeki etkilerinin analizi (farklı kadın ve erkek gruplarındaki etkisi)

Kamu kaynakları kısıtlı olduğu zamanlarda, bütçe kesintilerinin bedelini kimlerin ödeyeceğini bilmek önem taşır. Böyle bir analiz çok zahmetli olabilir, çünkü incelikli bir yöntem ve konuyla ilgili veri gerektirir. Dolayısıyla bu yalnız akademisyenlerin yapabileceği bir şey olabilir.

Ancak, STK'ların bu konudaki rolü bu tür bir analizin gerçekleştirilmesini veya belediye tarafından yetkilendirilmesini savunmak olabilir. Ayrıca, STK'lar bütçe kesintilerinin özellikle kadınları (veya erkekleri) nasıl etkilediğini gösteren belirli veriler toplayabilirler.

10.2 Pilot analiz ile başlamak

Dünya çapındaki pek çok TCDB girişimi, TCDB çalışmalarına belirli bir sektör politikası veya programlar seçerek pilot analiz gerçekleştirme stratejisini benimsemiştir. Bu analiz, ilerleyen aşamalarda diğer politika alanlarını da kapsayacak şekilde genişletilebilmektedir. Böyle bir pilot analizi başlangıç noktası olarak kullanmak oldukça yararlı olabilir; çünkü analiz sırasında farklı analiz araçlarının denenmesi mümkün olacaktır, böylece analiz, belediyenin ve analizi yürüten kişilerin özel ihtiyaçlarına göre uyarlanabilecektir.

Pilot analizde önemli olan konular, analiz sonuçlarının geniş bir alana dağıtılması, pilot analizin TCDB'nin yararlarını gösterecek sonuçlar ortaya çıkarması ve bu sonuçların TCDB'nin belediye bünyesinde daha geniş bir alanda uygulanması için yapılacak savunuculuklarda bir unsur olarak kullanılabilmesinin sağlanmasıdır.

Ayrıca, analizin ve araştırmaların sonuçları belirli konulardaki politikalar ve bütçelerde yapılacak değişiklikler için gerçekleştirilecek savunuculuk çalışmalarına da önemli bir dayanak sağlamaktadır.

Bir STK'nın analiz edilecek sektörü seçerken dikkat etmesi gereken konular sektörün öncelikleri, önem arz eden belirli toplumsal cinsiyet eşitliği konuları ve bunların yanı sıra mevcut bilgiler, veriler ve uzmanlıktır.

İlk adım olarak, önemli olan tam ve kusursuz bir analiz gerçekleştirmek değil, TCDB'nin ilk adımda analizin eksiksiz ve mükemmel olması gerekmez, ama TCDB'nin yararlarını gösterecek ve belediyede savunulmasını kolaylaştıracak sonuçlara varılması önemlidir. Böyle bir pilot analiz, bu konuda daha fazla çalışma yapılması için itici güç oluşturabilir, bütçeleme süreci ve bütçe kullanımında muhtemel değişikliklere ilişkin tartışmaların önünü açabilir. Ayrıca, daha katılımcı bir yaklaşımın desteklenmesi yönünde atılacak ilk adım olabilir.

10.3 Sektör politikaları ve programları için TCDB analizinin temel adımları

Aşağıda TCDB analizinin temel adımları sunulmaktadır. Bu kısım, analizin planlanması için bir kılavuz olarak kullanılabilir. Bununla birlikte, bu rehberin ayrıntılı analitik yöntemler ortaya koymadığını da belirtmek gerekir. Ayrıntılı yöntemler, bu rehberin kapsamı dışındadır. Öte yandan, TCDB analizinin nasıl yapılacağına ilişkin bu rehberden genel bir fikir edinebilirsiniz. Buradan yola çıkarak bir eğitim düzenleyebilir, analizin yürütülmesine destek sağlayabilirsiniz. Öncelikle analiz etmek istediğiniz amaca ve analiz sonuçlarını nasıl kullanacağınıza ilişkin net bir fikir edinmeniz önerilmektedir. Bunu bir açıklığa kavuşturduktan sonra, analize başlamaya hazır hale gelirsiniz ve analitik çalışmanızı yürütürken ihtiyaç duyduğunuz uygulamalı desteğe odaklanabilirsiniz. Böyle bir yaklaşım, genel TCDB eğitimlerinden çok daha yararlı olacaktır.

Adım 1: Programlar/politikalar hakkında bilgi toplama

- Analiz edilecek programlar/önlemler hangileridir ve hedefler nelerdir?
- Hedef kitlede kimler yer almaktadır?
- Bütçenin büyüklüğü nedir? Bütçe ne için harcanmaktadır?

Adım 2: Toplumsal cinsiyete ilişkin sorunların belirlenmesi

- Kadınların ve erkeklerin (ve farklı alt grupların) belirli bir sektördeki durumları?
- İlgili alanları, ihtiyaçları ve öncelikleri nelerdir?
- Program/politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine yer verilmiş midir?
- Kadınlar ve erkekler arasında (ve diğer alt gruplar arasında) dikkate alınması gereken eşitsizlikler var mıdır?

Adım 3: Sektördeki toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi için amaçların tanımlanması

Sektörün genel analizine dayanarak mevcut temel eşitsizlikleri tanımlamanız ve durumun iyileştirilmesi için amaçlarınızın neler olduğunu belirlemeniz çok önemlidir. Buna dayanarak, analizinizi daha odaklanmış bir biçimde gerçekleştirmeniz mümkün olacaktır.

Adım 4: Faaliyetlerin toplumsal cinsiyete duyarlı analizi

Program hakkında genel bir fikir edinip hedef kitleye ilişkin bilgi topladıktan ve toplumsal cinsiyet sorunlarını tespit ettikten sonra, artık çeşitli analitik araçları kullanarak toplumsal cinsiyete duyarlı bir analiz yürütebilirsiniz.

Programların toplumsal cinsiyete duyarlı analizinin yürütülmesinin temel yönleri program faaliyetlerinin ve bütçe tahsislerinin analizidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği önündeki engelleri kaldırarak mevcut eşitsizliklere çözümler getirmek

Bu aşamanın ilk adımı, program hedef ve faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ne ölçüde çözüm getirdiğini değerlendirmektir. Ayrıca 2. Adımda tespit edilen, kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarına programın ne kadar cevap verdiği de incelenir.

- Program mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ele almakta mıdır?

Kamu hizmet ve faaliyet yararlanıcıları ve kullanıcılarının analizi

Bu çalışmanın temel ögesi, programdan yararlananlara yönelik bir analiz yürütmektir. Örneğin, bu program kapsamında kaç kadın ve kaç erkeğin ilgili kamu hizmetlerini kullandığı yararlandığı gibi.

Yatırımlara, kurumlara finansal yardım sağlamaya ya da altyapı hizmetleri kurmaya odaklanan programların doğrudan yararlanıcıları bulunmayabilir. Programı doğrudan kullanan kişiler yoksa dolaylı yararlanıcıların kimler olduğu sorusu önem kazanır. Örneğin bir tiyatroya finansal yardım sağlandığında, dolaylı yararlanıcılara, yani izleyicilere odaklanılarak tiyatroya giden kadın ve erkek sayısına bakılabilir.

- Sunulan hizmetler, kurulan altyapı tesisleri gibi olanaklardan yararlanan kadın ve erkek sayısı kaçtır?
- Kadın ve erkekler farklı hizmetleri farklı şekillerde mi kullanır? Öyleyse bunun nedenleri nelerdir? Hizmet kullanımının önünde engeller var mıdır?
- Kadın ve erkeklere özel hizmetler sunulur mu?

Kamu hizmetinden memnuniyet analizi

Kamu faaliyetlerini analiz ederken önemli olan bir diğer nokta da kadın ve erkeklerin yararlandıkları olanaklardan (hizmet ve altyapı gibi) ne ölçüde memnun olduklarını tespit etmektir. Bu analiz için katılımcı yöntemler kullanılarak sunulan hizmetlerin kalitesi ve yeterliliği hakkında kullanıcıların (ve kullanıcı olmayanların) fikirleri alınabilir. Bu kamuoyu araştırması için anketler, hedef grupları, vatandaş puanlaması gibi yöntemler kullanılabilir. Katılımcı yöntemler, hizmetlerin kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarına karşılık verip vermediğini ve belirli ihtiyaçları karşılamak üzere toplumsal cinsiyete göre farklılaştırılmış hizmetlere ihtiyaç duyulup duyulmadığını anlamaya da yardımcı olur. Bu konuda yol gösterebilecek bazı sorular şunlardır:

- Kadın ve erkekler sunulan hizmetlerden ne kadar memnun?
- Sunulan hizmet miktarı, talebi karşılamak için yeterli mi?
- Hizmetler kadın ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarına yanıt veriyor mu?
- Kadınların ve erkeklerin sahip oldukları farklı roller ve zorunluluklar veya geleneksel normlar kadınların ve erkeklerin kamu hizmetlerinden yararlanma olanaklarını nasıl etkilemektedir?

Kamu hizmetleri ile diğer faaliyetlerin uygulanmasına ilişkin karar sürecinin analizi

- Hizmetlerin sunumu ve koşulları ile ilgili karar verme sürecinde kimin etkisi bulunmaktadır?

Kamu faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisinin analizi

Kamu hizmetlerinin ve diğer kamu olanaklarının doğrudan kullanımına ilişkin analizin yanı sıra, bu hizmetlerin etkisine bakmak da önemlidir. Etkilere ilişkin net bilgi bulunmayabilir; yine de bu, araştırmaya değer bir konudur ve bu konuda akıllıca tahminler yürüterek olası yarınlara varmak mümkündür. Bununla ilgili şöyle sorular sorulabilir:

- Kamu hizmetlerinin kadın ve erkeklerin istihdamı üzerindeki etkisi nedir?
- Kamu hizmetleri, yerleşik toplumsal cinsiyet rollerini ve normlarını değiştirmekte midir? Eğer öyleyse nasıl bir değişim söz konusudur?

¹ Kaynak: TUIK 2012, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=15844>

² Kısmi zamanlı istihdam toplamı 2.942.000; kadın 1.766.000; erkek 1.176.000.

- Kamu hizmetlerinin ücretsiz iş hacmi ve cinsiyete göre ücretsiz iş dağılımı üzerindeki etkisi nedir?
- Bu hizmetler, kadın ve erkeklerin siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlara katılma olanaklarını etkiler mi?

Adım 5: Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe tahsis analizi

Bu adımda, 4. Adımda gerçekleştirilen kullanıcı ve yararlanıcı analizi, bütçe analiziyle birleştirilir.

Kamu gelir ve gider analizi

İlke olarak, TCDB analizinin, hem kamu gelirlerini hem de kamu giderlerini kapsadığını belirtmek gerekir. Bununla birlikte, STK'lar için kamu gelir analizi zor olabilir. Öte yandan, belirli sektör politikaları kapsamında çeşitli gelir tiplerine bakmanın yararlı olacağı da belirtilmelidir. Özellikle de kullanıcı ücretleri açısından, olası bir ücret değişikliğinin kadın ve erkekler üzerindeki etkisi araştırmaya değer bir konudur.

Bütçenin gider kalemlerine ilişkin analiz ise birçok örnekte daha verimli ve net sonuçlar vermektedir.

Belirli hizmetlerin giderlerinin analizi

Kamu harcama etki analizinin hedeflerinden biri sağlanan hizmetler veya alınan nakit transferleri gibi kamu faaliyetlerinin maliyetlerini analiz etmektir. Kamu hizmetlerinin maliyeti ile bu hizmetleri kullanan kişi sayısından yola çıkılarak basit bir etki analizi yapılabilir. Bu analiz, birim hizmet maliyeti ve belirli bir hizmetten yararlanan kullanıcı sayısının hesaplanmasına dayanır. Belirli bir hizmet için yapılan toplam harcama, sağlanan birim hizmet sayısına (örneğin bir eğitim kursunun verildiği yer sayısı gibi) bölünerek birim hizmet maliyeti hesaplanabilir.

Birim maliyet, kadın ve erkek hizmet kullanıcılarının sayısıyla çarpılarak kadın ve erkeklere sağlanan hizmetlerin maliyetleri bulunur. Bu, toplumsal cinsiyete göre kamu harcama etki analizinin basit bir şeklidir.

Bölüm 7.3'te yer alan Voyvodina eğitim kursları analizi, bu analiz tipine bir örnektir. Ayrıntılar için yukarıda açıklanan hesaplamanın yer aldığı Tablo 1-3'e bakınız.

Bütçe tahsisindeki yeterliliğin değerlendirilmesi

Diğer bir yaklaşım da bir programı toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirmek için tahsis edilen bütçenin yeterli olup olmadığına bakmaktır. Bunun için kadın ve erkeklerin çeşitli ihtiyaçlarına yönelik bir analiz gerekir. Bu analiz kapsamında, bir programın farklı ihtiyaçları karşılamak üzere özel hizmetler sunup sunmadığına bakılır.

- Hedef gruptaki kişi sayısı göz önünde bulundurulduğunda mevcut bütçe, programı uygulamak için yeterli midir?
- Mevcut bütçe, kadın ve erkeklerin olası farklı ihtiyaçlarını karşılayabilecek hizmet ve faaliyetler sunmak için yeterli midir?
- Geçen yıldan bu yana programın yürütülmesi için ne kadar bütçe ayrıldı? Bütçe artışları ya da kısıntıları oldu mu?
- Bütçede tahsis edilen paranın tamamı uygulamaya harcandı mı?

Adım 6: Toplumsal cinsiyet eşitliğini artıracak önerilerin geliştirilmesi

- Toplumsal cinsiyet eşitliği elde etmek için hangi faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve bütçe tahsislerinde ne tür değişikliklerin yapılması gerekmektedir?
- Bu önlemlerin uygulanmasından kim sorumludur?
- Hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik ilerlemenin ölçülmesi için kullanılacak göstergeler nelerdir?

Adım 7: Kadınların ve erkeklerin program veya sektör politikasına katılımının güçlendirilmesi için olanaklar tanımlanması

Analiz sonuçları, savunuculuk çalışmaları (bkz. Bölüm 8) ve izleme süreci (bkz. Bölüm 9) için girdi oluşturabilir.

11- STK Çalışmalarının TCDB'yi Planlama ve Bütçelemenin Farklı Aşamalarında Desteklemesi için Olanaklar

Eğer STK'lar bütçeyi etkilemek istiyorlarsa, öncelikle bütçeleme sürecinin neye benzediği hakkında fikir sahibi olmaları önemlidir. Bazı önemli sorular şunlardır:

- Belediye bütçesinin hazırlanması, kabul edilmesi, uygulanması ve denetlenmesinin tipik aşamaları nelerdir?
- Bütçelemenin zaman çizelgesi nasıldır?
- Sürecin farklı aşamalarına kimler dahildir?
- STK'ların resmi katılım olanakları ve gayri resmi etki olanakları nelerdir?

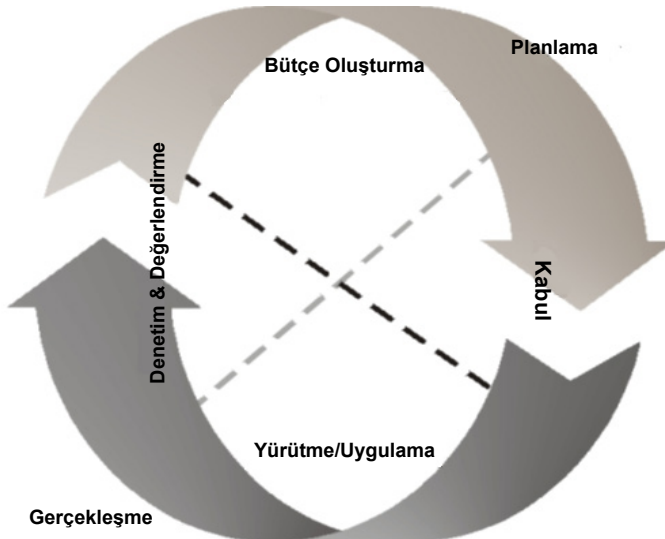
Bütçe sürecini ne kadar iyi bilerseniz, amaçlarınıza ulaşmak için enerjinizi bütçe sürecinin kritik anlarına o kadar iyi şekilde yoğunlaştırabilirsiniz. Eğer belediye bütçesinin şeffaf olmadığını düşünüyorsanız, süreci size ve STK'nıza açıklaması için bir uzman (örneğin belediye yönetiminden biri veya bir araştırmacı) çağırmanı deneyebilirsiniz. Bunu yapmanız size süreci tanımanız açısından çok yarar sağlayabilir.

İlk adım olarak burada sunulan bilgiler bütçe sürecinin genel bir özetidir.

Bütçe süreci genel anlamda dört aşamada açıklanabilir:

1. Bütçe Oluşturma
2. Bütçenin Kabulü
3. Bütçenin Uygulanması
4. Bütçe kontrolü: Denetim ve Değerlendirme

Şekil 1: Bütçe sürecinin aşamaları

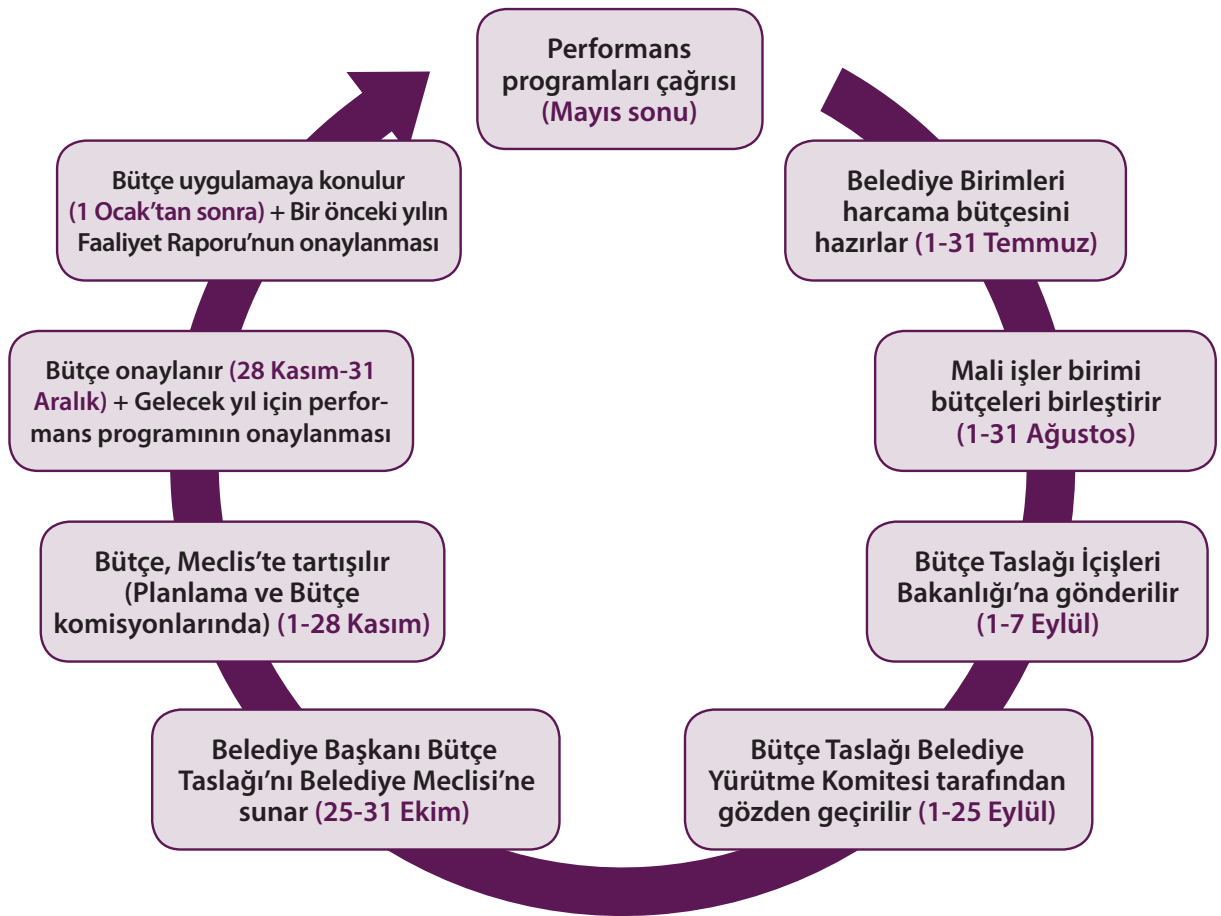

Kaynak: Sharp (2003)

Bu dört aşamanın her birinde STK'ların TCDB girişimleri için olanaklar mevcuttur. Aşağıda bütçe sürecinin farklı aşamalarında gerçekleşen temel faaliyetlerin kısa açıklamaları ve bütçe sürecinin farklı aşamalarında STK'ların TCDB girişimleri için mevcut olan olanakların tanımları yer almaktadır.

Sürecin bu genel resmi, belirtilen dört aşamadaki belirli adımların ve faaliyetlerin incelenmesi için bir temel sunmaktadır. Genel bir özet sunması amacıyla, aşağıdaki şekil Türkiye'deki belediyelerin bütçe sürecinin temel faaliyetlerini özetlemektedir. Şekil aynı zamanda farklı aşamaların zamanlaması hakkında da yol göstermektedir. Zamanlama, STK'ların bütçelerle ilgili savunuculuk çalışmaları ve diğer faaliyetlerinin zamanlamasını belirlemeleri açısından önem arz etmektedir.

Şekil 2: Türkiye'de belediyelerde bütçe süreci

Bütçe hazırlama aşamasında STK çalışmaları için olanaklar

Gelecek yılın bütçesinin hazırlanması normalde her yılın Haziran ve Kasım ayları arasında gerçekleşir. Bu sürede bütçe, belediye başkanı ve mali birimin kılavuzluğu altında belediye yönetimi bünyesindeki birimler tarafından hazırlanır.

Her ne kadar bütçenin hazırlanması kamu yönetimi bünyesinde gerçekleşse de, bütçe hazırlanma aşaması, politika planlaması ve bütçeleme süreçlerine toplumsal cinsiyet perspektifine sahip önceliklerin eklenmesi amacıyla farklı devlet kurumları ile lobicilik ve savunuculuk çalışmaları gerçekleştirmek için önemli olanaklar sunar.

Örneğin, bu aşamada, kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli olan programlara ve faaliyetlere yeterli finansmanın ayrılmasının sağlanmasına odaklanan savunuculuk ve lobicilik çalışmaları gerçekleştirilebilir. Bu aşamada, kadınların ihtiyaçlarının ve önceliklerinin eşit bir biçimde dikkate alınmasının sağlanması önemlidir. Savunuculuk çalışmaları için doğru kişinin belirlenmesi yeterli finansman alınabilmesi açısından önemlidir. Bu kişi ilgili konulara ve istenen değişikliklerin büyüklüğüne bağlı olarak birim yöneticileri, encümen üyeleri veya belediye başkanı olabilir.

Bu aşamada önceki analizlerin sonuçları gibi argümanları destekleyici bilgiler ve veriler sunmak oldukça yararlı olacaktır.

TCDB'nin belediye bünyesinde uygulanması konusunda, bütçe hazırlama aşaması belediye çalışanlarının bütçe planlarının toplumsal cinsiyet perspektifine sahip olmasını sağlamaları açısından çok çeşitli olanaklar sunmaktadır. Hazırlıkların koordineli bir biçimde gerçekleştirilmesi için, belediye başkanının hazırladığı bütçe çağrısının bütçe hazırlıklarına toplumsal cinsiyet perspektifinin nasıl ekleneceğine ilişkin belirli talimatlar içermesi yararlı olacaktır. Dolayısıyla, STK'lar belediye başkanının bütçe çağrısına TCDB talimatlarını eklemesi için lobicilik çalışmaları gerçekleştirebilirler. Bunun yanı sıra, bütçe hazırlanması aşaması bütçe raporlarının da hazırlandığı zamandır. STK'lar toplumsal cinsiyet esaslı bir bütçe beyanının hazırlanması için savunuculuk çalışmaları gerçekleştirebilirler. Bu beyan mecliste bütçe tasarısının sunulduğu sırada sunulmaktadır. Toplumsal cinsiyet esaslı bir bütçe beyanı devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadınların durumunu iyileştirme konularındaki niyeti ve taahhüdünü de ortaya koyacaktır. Bu beyan aynı zamanda, politika taahhütlerine uygun olarak bütçe tahsisi yapıldığını gösterebilir.

Bunun yanı sıra, yasaya göre bütçelerin belediyenin stratejik planlarına dayanılarak hazırlandığı da göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, savunuculuk çalışmalarını aynı zamanda belediyenin planlarının gelişimine, yani belediye seçimlerinden sonraki aylarda hazırlanan Stratejik Plan'a ve yıllık olarak hazırlanan Performans Programı'na göre hazırlamak da etkili olabilir. Eğer planlar toplumsal cinsiyete daha duyarlıysa ve toplumsal cinsiyet öncelikleri içeriyorlarsa finansmanın artırılması için müteakip savunuculuk çalışmaları daha kolay hale gelebilir.

Bütçenin kabul edilmesi aşamasında STK'ların TCDB faaliyetleri için olanaklar

Belediye yönetimi tarafından özenle hazırlanan bütçe tasarısı, belediye başkanı tarafından belediye meclisine her yıl Ekim ayı sonunda sunulur. Bütçe tasarısı, Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ve meclis genel kurulunda tartışılır ve her yıl Aralık ayı sonunda kabul edilir.

Bütçenin meclise sunulması ve görüşülmesi genellikle medyanın ilgisini çeken bir konudur ve dolayısıyla bu aşama TCDB konularının kamunun dikkatine sunulması için bir fırsattır.

Bütçe sürecinin bu aşaması STK faaliyetleri için çeşitli olanaklar sunar. STK'lar için bu aşamadaki temel giriş noktaları şunlardır:

- Kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından özel önem arz eden konular için ayrılan bütçelerin artırılması için lobicilik ve savunuculuk çalışmaları;
- Sivil toplum aktörleri, toplumsal cinsiyet eşitliğinin bütçeler ve bütçe görüşmelerinde ele alınacak diğer konular üzerindeki etkisi hakkında meclis üyelerine bilgi verebilirler ve üyeler de bu konuları bütçe görüşmelerinde dile getirebilirler;

- Sivil toplum ve/veya araştırmacılar toplumsal cinsiyete duyarlı alternatif bütçeler (ya da alternatif öncelik teklifleri) sunabilirler;
- STK'lar bütçenin kadınlar ve erkekler üzerindeki etkisini ve TCDB'nin önemini daha geniş bir kitleye anlatabilmek amacıyla medya çalışmalarına yönelebilirler; eğer STK'lar basın açıklaması yayınlar ya da haberciler için ayrıntılı arka plan yazıları hazırlarlarsa, bütçenin toplumsal cinsiyet özellikleri ile ilgili raporların medyada yaygınlaşması ihtimali artabilir.

Bütçe uygulaması aşamasında STK'ların TCDB faaliyetleri için olanaklar

Bir yılın tamamı bir önceki yıl onaylanan bütçenin uygulanması sürecini oluşturmaktadır. Bütçe uygulamasında, farklı faaliyetler için ne kadar para ayrıldığıнын yanı sıra, bütçelerin ve politikaların nasıl uygulandığı, özellikle de yatırım yapılan hizmetlerin nasıl sunulduğu konuları da oldukça önemlidir.

Bu aşamada, STK'lar hizmetlerin sunulmasına odaklanabilirler. Burada önemli olan bu hizmetlerin sunulmuş şeklinin kadınların ve erkeklerin ihtiyaçlarına aynı şekilde karşılık verebilmesi ve kadınların ve erkeklerin bu hizmetlerden eşit düzeyde yararlanabilmesidir. STK'lar hizmetlerin sunumu üzerinde izleme faaliyetleri gerçekleştirebilirler.

Uygulama aşamasında, STK'lar daha katılımcı yaklaşımlar için de savunuculuk çalışmaları gerçekleştirebilirler. Bu yaklaşımlar hizmetlerin şekillendirilmesi ve kalitelerinin artırılması süreçlerine yararlanıcıların dahil edilmesini ve böylelikle hizmetlerden yararlanan kişilerin görüşlerinin de göz önünde bulundurulmasını kapsar.

Denetim ve değerlendirme aşamasında STK'ların TCDB faaliyetleri için olanaklar

Denetim ve değerlendirme süreci bütçe yılının bitiminden sonra gerçekleştirilir ve genellikle bütçe uygulamasının denetimini ve sonuçların değerlendirilmesini kapsar. Belediyelerin performans raporlaması gerçekleştirmesi ve meclise yıllık raporlar sunması gerekir.

Bu aşama STK'lara toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyen politikaların planlandığı gibi uygulanıp uygulanmadığını izleme olanağı sunar. Denetim raporunun meclise sunumu, toplumsal cinsiyet perspektifine göre yetersiz kalan performanslarla ilgili konuların ortaya konulması için bir fırsat sunar.

Burada sunulan bilgiler STK'ların TCDB çalışmalarını bütçe döngüsüyle nasıl ilişkilendirebileceklerine ilişkin fikirler sunmaktadır. TCDB girişimleri dahilinde geliştirilebilecek daha pek çok seçenek bulunmaktadır. Bölüm 5'te bahsedilen örnek olay incelemeleri de ek bir ilham kaynağı olarak kullanılabilir.

12- Planlama ve Bütçelemede Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Katılımcı Yaklaşımların Güçlendirilmesi

12.1 Niçin vatandaş katılımı?

- Yerel ihtiyaçların daha iyi anlaşılmasını sağlar
- Yerel önceliklerin daha iyi belirlenmesini sağlar
- Daha iyi politika geliştirme ve karar olanağı sağlar
- Yerel destek sağlar ve uygulamanın başarısını güçlendirir
- Verimliliği artırır, kaynak tahsisleri daha iyi yapılır
- Belediye hizmet sunumu daha iyi hale gelir
- Yerel yönetim ile vatandaş/STK'lar arasında diyalogu artırır
- Vatandaşlarda katılım güveni, toplumda uygar kültür oluşturur
- Yerel yönetişimi daha iyi hale getirir

12.2 Yerel düzeyde katılımın yasal çerçevesi

Türkiye’de kanun ve yönetmeliklerde, katılımı amaçlayan farklı araç ve mekanizmalar mevcuttur. 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda birçok hüküm mevcuttur. 5393 sayılı Belediye Kanunu, farklı düzeylerde katılımı ilişkin birçok hüküm içermektedir:

Belediye meclisi toplantısı (madde 20, 21, 23): Ayrıca, toplantının yeri ve zamanı mutlak usullerle belde halkına duyurulur. Meclis toplantıları açıktır.

İhtisas komisyonları (madde 24): Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir.

Stratejik plan ve performans programı (madde 41): Belediye başkanı, mahalli idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma planı ve programı ile varsa bölge planına uygun olarak stratejik plan ve ilgili olduğu yılbaşından önce de yıllık performans programı hazırlayıp belediye meclisine sunar. Stratejik plan, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girer.

Kent konseyi (madde 76): Kent konseyi, kent yaşamında kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usul ve esasları İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Stratejik planlama hakkında mevzuat

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (madde 9), "Kamu idareleri; kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle stratejik plan hazırlarlar" hükmünü içerir.

Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik madde 5, "Stratejik planlama sürecinde; Kamu idaresinin hizmetinden yararlananların, kamu idaresi çalışanlarının, sivil toplum kuruluşlarının, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile ilgili diğer tarafların katılımları sağlanır ve katkıları alınır"; ve madde 15/4: "Stratejik planlar kamuoyuna duyurulur ve kamu idarelerinin internet sitelerinde yayınlanır" hükmünü içerir.

12.3 STK'ların bütçeleme/planlama süreçlerine katılım araçları

Bütçeleme sürecine katılım, STK'lar ve diğer paydaşların bütçeleme sürecine katılması, görüşlerini açıklaması, öneri ve eleştirilerde bulunmasına olanak tanıyan gerekli koşulların oluşturulması demektir. Bütçeleme sürecine katılım iki yönlü etkileşim yaratır. Bir yanda belediye bürokratları, diğer yanda ise STK'lar ve vatandaşlar vardır. Bu bölümde, katılımın yararları, yerel yönetim bütçe süreçlerine katılımın başlıca araçları ve karşılaşılan temel zorluklar açıklanmaktadır.

Stratejik planlama yoluyla katılım

Katılım, stratejik planlamanın temel araçlarından biridir. Belediyenin ilişkide bulunduğu tarafların görüşleri dikkatle dinlenirse, planın uygulanma şansı artar. Öte yandan, belediye hizmetlerinin yararlanıcı ihtiyaçlarına göre biçimlendirilmesi için yararlanıcı talepleri bilinmelidir. Bu nedenle, durum analizi kapsamında, paydaş analizi yapılması önemlidir.

Paydaşlar, belediyenin ürün ve hizmetleriyle doğrudan veya dolaylı ilişkisi olan ve kurumdan olumlu veya olumsuz etkilenen kişiler, gruplar veya kurumlardır. Paydaşlar, iç paydaşlar, dış paydaşlar ve vatandaşlar (yararlanıcılar) olarak tasnif edilebilir.

İç paydaşlar: Belediyenin bir parçası olan ve belediyeyi etkileyen veya belediyeden etkilenen kişiler, gruplar veya (varsa) bağlı kuruluşlardır. Belediye çalışanları, birim amirleri ve belediye başkanı bu gruba giren örneklerdir.

Dış paydaşlar: Belediyeyi etkileyen veya belediyeden etkilenen ancak belediyenin bir parçası olmayan kişiler, gruplar veya (varsa) bağlı kuruluşlardır. Diğer kamu kurumları, özel sektör kuruluşları, sendikalar, sektör birlikleri bu gruba giren örneklerdir.

Vatandaşlar (Yararlanıcılar): Belediyenin sunduğu mal ve hizmetleri kullanan veya bunlardan yararlanan kişiler, gruplar veya kurumlardır. Müşteriler, dış paydaşların bir alt kümesidir.

Yerel yönetimlerde, kentin geleceğinin planlanması bakımından stratejik plan çok önemli olduğundan, yukarıda sayılan paydaş gruplarının katılımı sağlanmalıdır. Bu nedenle, stratejik plan hazırlanırken, bu gruplarla iletişim var olmalı ve görüşleri ve önerileri dikkate alınmalıdır. Kabul edilen girdiler değerlendirilmeli, ancak kabul edilmemişse gerekçeleri paydaşlara açıklanmalıdır. Bunun yapılması, belediye ile sivil toplum arasındaki iletişimi güçlendirir ve sivil toplumun stratejik planı desteklemesini sağlar.

Stratejik planlama bağlamında her türlü katılımı, farklı çıkar gruplarından gelen girdilerin ve kadınların ve erkeklerin diyeceklerinin eşit biçimde dikkate alınması önemlidir.

Belediye meclisi yoluyla katılım

Belediye meclisleri, belediyelerin karar organıdır; halkın seçtiği temsilcilerden oluşur. Belediye meclisi, o kentte yaşayan kişilerin siyasi tercih ve görüşlerini yansıtır. Bu nedenle, vatandaşların siyasi örgütleri ve sivil toplum kuruluşları, belediyenin bütçe yönetimindeki tercihlerini sembolik olarak yansıtır.

Meclis, stratejik plan ve bütçe hazırlama sürecinde önemli rol oynar. Belediye bütçeleri mecliste kabul edilir. Bütçe, belediye meclisi kararıyla kesinleşir. Stratejik plan ve yatırımları değerlendirmek, belediye meclisinin görevidir.

Belediye meclisinde toplumsal cinsiyet eşitliği komisyonu kurulması, örneğin bütçe görüşmeleri gibi meclis görüşmeleri esnasında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusuna daha fazla ilgi gösterilmesini sağlayabilir.

Kent konseyleri yoluyla katılım

Belediyelerin kentin sosyal sermayesi olan insan kaynaklarından yararlanmasına olanak tanımak için, Belediye Kanunu'nun kent konseylerine ilişkin hükümlerinde değişiklik yapılmıştır. Kent konseyi, kent yaşamında kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır.

Kent konseyi, bütçenin katılımcı biçimde yapılması için elverişli ortam oluşturur. Yeni değişiklikler ile, kent konseyi kurulması zorunlu hale getirilmiştir. Kent konseyinde faaliyetlerin etkili

ve verimli yürütülmesi için, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin etkin katılımı gereklidir. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir; ve bu görüşler bütçe hazırlama sürecinde etkili olur.

Kent konseyinde çok geniş yelpazede kurumlar temsil edilmektedir ve bütçe hazırlama süreci bakımından bu kurumların katılımı, bütçe sürecinin hedeflerine ulaşması için kritik önem taşır. Kent konseyi, kendi çalışmalarına kadınların ve erkeklerin eşit biçimde katılmalarını sağlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularına odaklanırken, kent konseyi bünyesindeki kadın meclisi de kadınların daha güçlü biçimde duyulması ve toplumsal cinsiyet eşitliği sorunlarına daha fazla önem verilmesi için olanak sağlar. Ancak, kent konseylerinin bütçe hazırlama sürecine etkin katılımını destekleyen sistem mevcut değildir.

Vatandaşların bütçe hazırlama sürecine katılımı

Bütçe yapımı bürokratik ve teknik bir iştir. Ancak bütçe hazırlama sürecine vatandaşların katılımı bu süreci basitleştirebilir. Yerel bütçelerin bürokratlar tarafından hazırlanmasından önce, yatırım planlama aşamasında, farklı semt ve mahallelerin sakinlerinin kendi muhitlerinde ne tür yatırımlar istediklerini ifade edebilecekleri bir iletişim kanalı bulunmalıdır. Böylece, farklı muhitlerin farklı talepleri değerlendirilerek, başlıca hizmet ihtiyaçları belirlenebilir. Ardından, bütçeleme olanakları dikkate alınarak, tahsis edilecek kaynaklar planlanabilir.

Bu sürecin sağlıklı işlemesi için STK'lar, vatandaşları sürece katılmaya ve görüşlerini ifade etmeye teşvik etmelidir. Semt ve mahalle seviyesinde hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesine katkıda bulunabilirler.

Katılımcı bütçeleme

Katılımcı bütçeleme, vatandaşlar ile belediye görevlilerini bütçe hazırlama sürecinde bir araya getirir ve karar sürecine katılmalarını sağlar. Bu süreç, vatandaşların bir yerel yönetimde mevcut kamu mali kaynaklarının kamu hizmetlerine kısmen veya tamamen tahsis ve yönetimine ilişkin karar verme sürecine katılmalarını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlanabilir. Katılımcı bütçeleme, vatandaşların karar sürecine katılmasını sağlamasının yanı sıra, belediyenin bütçeleme sürecinin şeffaf, verimli ve hesap verebilir olmasına da katkıda bulunur. Sürecin sağlıklı işlemesi için kadın ve erkeklerin eşit biçimde katılmasına özel önem verilmelidir.

Faaliyet raporlama bilgileri

Faaliyet raporu, belediyenin faaliyetlerinin ve yönetiminin yerel kamuoyu karşısında hesap verebilir ve şeffaf olmasını sağlar. Bu raporlar yalnız mali işlemleri içermez; aynı zamanda belediye, belediye faaliyetleri, amaç ve hedefleri, kurumsal kapasitesi ve kapasite değerlendirmesine ilişkin genel bilgileri de içerir. Belediye faaliyetlerinin sonuçları hakkında bilgi vermesi nedeniyle, faaliyet raporu önemli bir belgedir. Bu raporlar, belediyelerin paydaşlara belediye faaliyetleri hakkında düzenli olarak bilgi vermesi olarak görülebilir.

Temel zorluklar

Birtakım olanaklar/araçlar olmasına rağmen, katılım bakımından bazı zorluklar da bulunmaktadır. Başlıca zorluklar şöyle sıralanabilir:

- Katılım alanında sınırlı beceriler, kültür ve deneyim
- Üst düzey belediye yetkililerinin direnç göstermesi
- Mutabakat sağlamada zorluk
- STK'lar ile işbirliğinin eksikliği
- Toplumsal cinsiyete duyarlı katılım hakkında farkındalık eksikliği
- Profesyonel eğitim ve kolaylaştırma ihtiyacına ilişkin farkındalık eksikliği
- Aktif ve kapasiteli STK'ların ve kent konseylerinin olmaması
- Haklar ve yükümlülükler hakkında bilgilerin sınırlı olması.

12.4 Toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşım doğru

Geleneksel katılımcı yaklaşımlardaki, ilgili tüm tarafların katılımı yönündeki temel ilkeye rağmen; deneyimler, bu yaklaşımlarda kadınların genellikle yeterince temsil edilmediğini ve perspektiflerinin genellikle dikkate alınmadığını göstermiştir.

Günümüzde kadınlar ve erkekler toplumda farklı rollere, farklı deneyimlere ve farklı ihtiyaçlara sahiptir. Bazı durumlarda bu farklılıklar kadınların karar alma süreçleri önünde bir engel oluşturabilmekte ve bu süreçlere katılımlarını sınırlayabilmektedir. Bunlara örnek olarak:

- Toplumun diğer bireylerinin (kadınlara) güven duymaması
- Geleneksel roller ve güç paylaşımı
- Erkeklerin bilgi ve kaynaklar üzerindeki tekeli
- Toplantıların kadınlar için uygun olmayan yer ve zamanlarda düzenlenmesi
- Mali kaynaklara erişim veya üzerinde denetim yokluğu
- Özgüven eksikliği (kadınların eğitime ve iş imkanlarına erişiminin daha sınırlı olması, kadınlarda okuma yazma oranının düşük olması gibi sebeplerle)
- Eşit yurttaşlar olarak haklarını yeterince bilmemeleri.

(Kaynak: Leduc, B (2006) Equity-based approach: promoting gender equality and social inclusion [Eşitlik temelli yaklaşım: Toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal içermenin desteklenmesi])

Geleneksel katılımcı yaklaşımların yaygın uygulamalarından farklı olarak, kadınların karar süreçlerine katılmasının önündeki engelleri aşmak için toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı yaklaşım gereklidir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı yaklaşımda, kadın ve erkeklerin farklı rolleri ve deneyimlerine özel olarak dikkat edilir ve dolayısıyla, farklı görüşler, kaygılar, ihtiyaçlar ve öncelikler sürece dahil edilir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı yaklaşım için rehber ilkeler²

Aşağıda, kadınların bilgiye erişimi, görüşlerini ifade etmeleri ve karar süreçlerine katılımını desteklemeye yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı katılımın temel ilkeleri verilmektedir:

Toplumsal cinsiyet roller ve güç ilişkilerinin farkında olmak: Sorunları teşhis ederken, çözümler ararken ve karar verirken, kadınların ve erkeklerin sahip olabileceği farklı roller ve deneyimlerin ve bu farklılıkların planlanan müdahaleyi nasıl etkileyebileceğinin bilincinde olmak çok önemlidir.

Sürece katılım için eşit fırsat sağlamak: Hem kadınlar hem de erkekler, eşit katılım fırsatına sahip olmalıdır. Ancak, mevcut durumları ve kapasiteleri çok farklı olabilir. Örneğin bazı durumlarda, kadınlar ve erkeklerin birtakım sosyal ve kültürel engeller nedeniyle oturup birlikte tartışmaları mümkün olmayabilir ya da bazen kadınlar kamu alanından dışlanmışlıkları nedeniyle veya deneyimsizlik ve/veya güvensizlik nedeniyle geride durabilirler. Bu sınırlamalar dikkate alınarak, başlangıçta kadınlarla ayrı gruplar halinde çalışmak daha etkili olabilir.

Zaman ve yer kadınlar için uygun olmalıdır: Uygun yer ve uygun zaman, kadınların tam ve aktif katılımı için kritik önem taşır. Çoğu durumda, kendi müsait zamanları kadınlardan farklı olan erkekler toplantı zamanlarını belirlemektedir. Dolayısıyla, hem erkekler hem de kadınların müsait oldukları zamanlar seçilmeli ya da kadınlar ve erkekler için kendi müsait oldukları zamanlarda ayrı toplantı düzenlenmelidir.

Toplantının yeri de çok önemlidir. Erkekler kamuya açık yerlerde toplanıldığında kendilerini daha rahat hissederler; öte yandan kadınlar kamuya açık yerlerde (erkeklerin de olduğu bir durumda) kendilerini rahat hissetmeyebilirler. Kadınlar için ayrı toplantı düzenlendiğinde, erkeklerden müdahale korkusu olmadan rahatça konuşabilecekleri bir yer seçmek önemli olabilir.

Katılımcı yöntem ve araçlara toplumsal cinsiyet perspektifini dahil etmek: Her katılımcı yöntem ve araç, hem kadınların hem de erkeklerin görüş ve çıkarlarını yansıtacak şekilde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifini dahil etmelidir. Toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı araçların kullanılması, kadınların sorunları anlamalarına, kendi beceri ve kapasitelerini keşfetmelerine yardım eder ve özgüvenlerini artırır.

Kadınların ve erkeklerin eşit katılımlarının desteklendiği katılımcı bir yaklaşım;

- Kadınlar bilgiye eşit bir şekilde erişebildiklerinde
- Kendi görüşlerini ifade edebildiklerinde
- Görüşlerine kulak verilip tartışıldığında
- Açıklama isteyen sorular sorduklarında
- Karar sürecini etkileyebildiklerinde
- Karar süreci kadınların kaygılarını da kapsadığında
- Kadınların kaygılarına çözüm getiren kararlar uygulandığında daha anlamlıdır.

² Leduc, B (2006) "Equity-based approach: promoting gender equality and social inclusion [Eşitlik temelli yaklaşım: Toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal içermenin desteklenmesi]" adlı yazıdan uyarlanmıştır.

13- TCDB ile İlgili STK Girişimlerinin Planlanması

Bu rehberin tamamında açıkça görüldüğü üzere, TCDB girişimleri için STK'ların sahip olduğu pek çok seçenek bulunmaktadır. Bir TCDB girişimi başlatmak için kullanılacak seçeneklerden bazıları şunlardır:

Bir bütçe grubu oluşturmak (örneğin TCDB Platformu, Kadın Bütçe Grubu)

Böyle bir grup geniş çaplı ittifaklar kurmak ve farklı paydaşları girişime dahil etmek amacını taşıyabilir. Bu paydaşlar STK'lar, belediye meclisi, Kadın meclisi, KÇM'ler ve diğer akademisyenler, işçi sendikalarının temsilcileri vb. olabilir. Bu grup, kamu dışı TCDB çalışmaları için odak noktası olabilir.

Belediye uygulamasının TCDB'ye yönelik olmasının sağlanması için savunuculuk ve lobicilik çalışmaları

İlk adım olarak, belediye için TCDB Yol Haritası'nın kabul edilmesi veya belediyede kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında önem arz eden alanlarda pilot TCDB çalışmalarının başlatılması için savunuculuk çalışmalarının gerçekleştirilmesi hedeflenebilir.

Pilot toplumsal cinsiyet esaslı bütçe analizi gerçekleştirilmesi

Bu tür bir pilot analiz kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında önem arz eden alanlarda gerçekleştirilebilir ve bu analizin sonuçları, odaklanmış savunuculuk çalışmaları ve bütçe değişiklikleri için temel olarak kullanılabilir. STK'ların amaçlara iyi bir şekilde odaklanması ve TCDB'yi sadece TCDB yapmış olmak için yapmamaları önemlidir. Eğer toplumsal cinsiyetin geliştirilmesi için hangi değişikliklerin gerekli olduğuna ilişkin net bir bakışa sahip olunursa, kısa bir süre içinde TCDB faaliyetlerinin temel amaçlara ulaşmak için nasıl kullanılabileceği açıkça görülecektir.

TCDB'nin gelişimini desteklemek amacıyla eğitimlerin organize edilmesi

Bütçe okur-yazarlığı faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi

Bütçeler ve ekonomik politikalar, vatandaşlar ve özellikle de kadınlar tarafından genellikle teknik konular olarak görülmekte ve kişiler bu konularda dahil olmak için kendilerini yeterli görmemektedirler. Dolayısıyla, daha geniş bir kitlenin bütçelerin ve ekonomik politikaların kadınların ve erkeklerin refahı ve toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileri konusunda duyarlı hale getirilmesi ve eğitilmesi oldukça önemli olabilir. Bu tür eğitim faaliyetleri daha geniş bir kitlenin belediye bütçelemeğine dahil olmasının desteklenmesi için bir temel olabilir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe tahsisleri ve politikalar için meclis üyeleri ile işbirliği kurmak

Daha pek çok seçenek olduğunu unutmayın. Bu kısa listeyi TCDB çalışmalarına nasıl başlamak istediğinize ilişkin kendi organizasyonunuz dahilinde gerçekleştirdiğiniz tartışmaları organize etmek için kullanabilirsiniz. Şurası kesindir ki, organizasyonunuzla ve diğer paydaşlarla gerçekleştireceğiniz tartışma süreci sizi kendinize özel bir yaklaşıma yönlendirecektir. Bu yaklaşım belediyenin durumu, mevcut kaynaklar ve toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamındaki önemli zorluklara bağlı olarak belirlenecektir.

Yine de, belirlenen yaklaşımdan bağımsız olarak, aşağıda size girişiminizi planlamanız için yardım sağlayacak bazı genel yönler verilmiştir.

TCDB olanaklarının keşfedilmesi için ilk adımlar

Aşağıda belirtilen aşamalar TCDB girişimi başlatmak isteyen sivil toplum aktörleri için hazırlanmıştır. Bu bilgilerin amacı ilk adımların planlanması için yol göstermektir. Her değişim sürecinin bir ilk adımıyla başladığını unutmayın.

Neden? Sebebin ve amaçların açıklanması

İlk adım olarak TCDB'nin nedeninin TCDB'ye duyulan ilginin ve TCDB çalışmalarıyla hangi amaçlara ulaşılması gerektiğinin açıklanması önemlidir.

Bu amaçlara verilebilecek örnekler, TCDB'yi organizasyonunuzun toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını desteklemek için kullanmak, bütçeleme toplumsal cinsiyete ilişkin özelliklerine ilişkin duyarlılık yaratmak veya belediyenin toplumsal cinsiyete duyarlı planlama veya bütçeleme süreçlerini kabul etmesi olabilir.

İlk bakışta bu amaçların tümü birbirine benzer görünebilir. Ancak belirli faaliyetleri ve girişimin odak noktasını planlarken açık ve net olmanın oldukça yararlı olduğunu fark edeceksiniz.

Kiminle? Girişimin desteklenmesi için ortaklıklar ve ittifaklar kurmak

TCDB ile başka kimlerin ilgilenebileceğini araştırmak kayda değer sonuçlar doğurabilir. Diğer sivil toplum aktörlerinin veya araştırmacıların konuya dahil olması yararlı olabilir. Daha büyük ve çeşitli bir gruba sahip olmak TCDB için gerekli olan daha çok yetkinlik ve daha çok beceri anlamına gelebilir.

Ayrıca, belediye yönetimi veya belediye meclisi dahilinde ittifaklar kurma olanakları olup olmadığı da araştırmaya değer bir konudur. Bu alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini ve TCDB girişiminizi desteklemek isteyen kişiler bulunabilir. Bu kişiler size bilgi ve veri sağlamanın yanı sıra savunuculuk ve lobicilik faaliyetlerinize de destek olabilirler.

Bunun yanı sıra, diğer belediyelerde daha önce TCDB çalışmaları veya bütçe izleme faaliyetleri gerçekleştirmiş organizasyonlarla ve merkez yönetimde aktif çalışmalar gerçekleştiren organizasyonlarla ittifak kurmak da yararlı olabilir. BM Kadınların İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı (BMOP) kapsamında 11 pilot belediye mevcuttur. Diğer pilot belediyelerdeki STK'ların fikirlerinin, projelerinin ve deneyimlerinin incelenmesi de ilgi çekici sonuçlar sunabilir.

Bütçe ve planlama süreci ile ilgili bilgi edinmek

Bütçe çalışmalarını başlatmak için, öncelikle bütçe ve bütçe süreçlerine ilişkin temel bilgileri edinmek önemlidir. Dolayısıyla, ilgili bilgilerin nasıl toplanacağına ilişkin stratejiler geliştirilmesi önerilmektedir. Bu, örneğin, belediyeden bir bütçe uzmanının çağırılması veya özel bir eğitimin organize edilmesi ile gerçekleştirilebilir. Kısa bir süre içinde siz de fark edeceksiniz ki, biraz çaba gerektirse de, bütçe bilgisi aslında kolaylıkla ulaşılabilir bir bilgidir ve oldukça önemlidir. Belediyede bütçeden sorumlu kişilerle iyi ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri sürdürmek gerekli bilgilere ulaşmanıza yardımcı olacaktır.

Bu konudaki bilginizi geliştirerek, güvenilirliğinizi artıracak ve belediye bütçeleri ile alakalı tartışmalara daha kolay katılabileceksiniz. Ayrıca, edindiğiniz bu bilgiler sayesinde çok çeşitli bilgi kaynakları bulunduğunu ve bu kaynaklara ihtiyaç duyduğunuzu fark edeceksiniz. Bütçeler pek çok bilgi içerir ancak her konuda yeterli değildir. Bütçe rakamlarını doğru yorumlayabilmeniz için başka hangi bilgi kaynaklarının size yarar sağlayacağını bilmeniz önemlidir. Hakkında bilgi edinmek isteyebileceğiniz konulardan bazıları şunlardır:

Belediyemizde bütçe süreci ayrıntılı biçimde nasıl organize edilmektedir? Bütçe tasarılarının hazırlanmasında kimlerin etkisi bulunmaktadır? Danışma aşamasında kimlerin etkisi bulunmaktadır? Farklı aşamalarda asıl kararları kimler vermektedir? Kaç kadın ve kaç erkek süreçte rol almaktadır ve hangi konuları temsil etmektedirler? Bilgiler nasıl yayılmaktadır? Hangi bilgilere ihtiyacımız vardır ve bilgilere nasıl ulaşabiliriz?

Bütçeye hangi bilgiler dahildir? Bütçeye hangi bilgiler dahil değildir? Bütçe nasıl okunur? Belirli bir gider kalemi veya hizmet ile ilgili belirli bilgiler nasıl elde edilebilir? Stratejik planlarla yıllık bütçelerin ilişkisi nedir? Gerçek bütçenin anlaşılabilmesi için başka hangi belgelere başvurulmalıdır?

Bunlar sadece ilk aşamada sorulabilecek soruların listesidir. En iyisi bütçeye açık bir görüş ve kafanızda çok sayıda soru ile yaklaşmanızdır. Unutmayın ki, hiçbir soru çok saçma değildir: "Saçma soru yoktur..." Fark edeceksiniz ki, uzmanlar bile bütün soruların cevabını bilemez.

Girişimin kurumsal temelini açıklanması

Girişimin kurumsal temeli nedir? Mevcut bir organizasyona ait bir faaliyete mi dayanacaktır yoksa bu çalışma için yeni bir ittifak veya ağ kurmak mı istiyorsunuz? Bir TCDB Platformu mu yoksa Kadın Bütçe Grubu mu kurmak istiyorsunuz?

Bu konunun, en azından ilk dönem için, sürecin ilk aşamalarında belirlenmesi önerilmektedir. Bu açıklama daha sonra geliştirilebilir çünkü liderlik, kaynaklar, halkın önüne çıkma ve yeni girişimin tanımı gibi pek çok konu üzerinde etkilere sahiptir.

Nasıl? TCDB girişiminin temel stratejilerinin açıklanması

Bölüm 7'de belirtildiği üzere, STK'ların pek çok rolü bulunmaktadır. Buna bağlı olarak TCDB girişiminin temel odak noktası olarak geniş bir yelpazede stratejiler ve genellikle stratejilerin birleşimi mevcuttur. Hatırlatmak gerekirse, temel stratejiler aşağıdaki gibidir:

- TCDB için savunuculuk ve lobicilik çalışmaları
- Araştırma ve analiz
- İzleme
- Farkındalık yaratmak ve eğitimsel faaliyetler
- Temel iktisat bilgisi
- Alternatif bir bütçenin yayınlanması

Stratejiler, amaçların yanı sıra mevcut kaynaklara da bağlıdır. Bu sadece parasal açıdan değil, stratejileri yürütecek kişiler ve kullanılacak bilgiler açısından da geçerlidir.

Ne? Temel faaliyetlerin ve kilit ürünlerin planlanması

Girişiminizi planlarken temel ürünlerinizin neler olduğunu da netleştirmeniz gerekir. Öneriler içeren araştırma raporları mı üretmek istiyorsunuz, yoksa belgeler veya politika bilgilendirmeleri ya da alternatif bir sivil toplum bütçesi mi yayınlamak istiyorsunuz? Belediye bütçesi üzerine yorumlar mı oluşturmak istiyorsunuz yoksa savunuculuk çalışmalarınız için odaklanmış girdiler mi hazırlamak istiyorsunuz? Bu liste daha da uzatılabilir. Temel amaçlarınıza ve faaliyetlerinize göre çalışmalarınızda ne tür ürünler kullanacağınıza karar vereceksiniz.

Raporlarınızı halka duyuracak ve geniş bir kitleye yayacak mısınız?

Ne zaman? Çalışmalarınızın zamanlaması

Bölüm 11'de açıklandığı üzere, bütçe süreci yıl boyunca farklı aşamalar şeklinde organize edilmektedir. Zaman çizelgesi normalde öngörülebilir. Cevaplamanız gereken soru şudur: Faaliyetlerinizi bütçe döngüsünün hangi aşamalarında yoğunlaştırmak istiyorsunuz? Bütçenin hazırlanması mı, bütçenin mecliste kabul edilmesi mi, yoksa bütçenin uygulanması mı?

Faaliyetlerinizi belediyedeki mevcut süreçler ve faaliyetlerden hangileri ile ilişkilendirebilirsiniz? Örneğin, bütçeye katılma olanakları var mıdır? Var ise, bunu toplumsal cinsiyet konularına dikkat çekmek için kullanabilirsiniz. Veya, bütçe üzerinde çalışan başka STK'lar mevcut mudur?

Hangi aşamaları veya süreçleri giriş noktalarınız olarak kullanacağınıza bağlı olarak, faaliyetlerinizin zamanlamasını da planlayabilirsiniz.

Ne kadar? Kaynakları bilmek ve planlamak

Girişiminizi planlarken, mevcut kaynaklara bakmak önemlidir (para, insanlar, zaman, toplumsal cinsiyet, bütçeler ve belirli sektör politikaları hakkında bilgi, ağlar ve ortaklar vb. bakımından). Eğer bazı kaynaklar sınırlıysa, faaliyetlerinizi azaltmak veya ek kaynaklar sağlamak açısından doğru planlama yapmak gerekmektedir.

14- Kaynakça

I. Türkçe kaynaklar

Akduran, Ö. (2013).

5018 Sayılı Kanun ve Kamu İdarelerinde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme. Figen Altuğ, Ahmet Kesik, Murat Şeker (Ed.) Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akduran, Ö. (2012).

Hane Devlet Piyasa: Kadın Emegi ve Sosyal Politikalar Bağlamında Cinsiyetlendirilmiş Bütçe, İstanbul: SAV.

Akduran, Ö. (2010).

Yerel Yönetimde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadınlar için mi? Eşitlik için mi?, İktisat Dergisi, Sayı: 514, s.82-89.

Alkan, A. (2009).

"Kadın Dostu Yerleşimler"e Doğru Yerel Planlama ve Hizmet Sunum Modeli Uygulama Rehberi, Ankara: BM Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı

http://www.bmkadinhaklari.org/unjp/web/yayinlar/Kadin_Dostu_Yerlesimlere_Dogr_u_2009.pdf

Alkan, A. (2008).

Belediye Kadınlara da Hizmet Eder? Kadın Dostu Belediye Hizmetleri: Neden, Nasıl?, İstanbul: Ka-der (gözden geçirilmiş 2. baskı) (2006) ilk baskı, Ankara: Ka-der Ankara, YSCG

http://www.marjinal.com.tr/download/kader_kitaplar/belediyekadınlarada.pdf

Alkan, A. (2005).

Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı, Ankara: Dipnot.

Bağlar Belediyesi. (2011).

Kaynartepede kadın girişimi. Bağlar Belediyesi,

<http://www.baglar.bel.tr/bilgi793-Kaynartepede-kadin-girisimi.html>

BUMKO. (2007).

Analitik Bütçe Sınıflandırması.

<http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/612,abstanitim2007pdf.pdf?0>

BUMKO. (2004).

Performans Esaslı Bütçeleme Rehberi,

<http://www.deu.edu.tr/UploadedFiles/Birimler/12795/pbutcerehber.pdf>

BUMKO. (2011).

<http://www.bumko.gov.tr/proje/ABS/EK1.html>

BUMKO. (2011a).

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Fonksiyonel Kodlar
<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/dg.ashx?BELGEANAH=9807&DIL=1&DOSYASIM=-fonksiyonel.pdf>

BUMKO. (2011b).

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Finansman Tipi Sınıflandırma
<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C-1B43FF746C3B612A7B3F4B>

BUMKO. (2011c).

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ekonomik kodlar- Gider
<http://www.bumko.gov.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C-1B43FF746C3B612A7B3F4B>

Demir, M. (2011)

Devlet Bütçesinin Cinsiyet Eşitliğini Sağlamadaki Rolü. Bütçe Dünyası Dergisi, 35, 136-150.

Erkan, B., Şentürk, M., Akbaş, Y. E., & Paksoy, S. (2012).

Dünyada Ve Türkiye’de Sosyal Bütçeleme (Cinsiyete Duyarlı Bütçe) Yaklaşımı. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 5(9), 85-106.

GABB. (2011).

Yerel Yönetimlerde Cinsiyet Eşitlikçi Politikalar, Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği Eğitim Yayınları-3, İstanbul: GABB.

Genç, M. (2011).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Ulaşmada Mali Politika Aracı: Bütçeler. Bütçe Dünyası Dergisi, 35(1), 121-135.

Genç, M. (2010a).

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kamu Hizmetlerinde Etkinlik, Sayıştay Dergisi, 77, 33-61.

Genç, M. (2010b).

Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığına Yönelik Kamu Faaliyetleri ve bu Faaliyetlerin Mali Yansımaları, Maliye Dergisi, 159, 476-495.

Günlük Şenesen, G. (2013).

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kapsam, Örnekler ve Türkiye için Öneriler. Figen Altuğ, Ahmet Kesik, Murat Şeker (Ed.) Kamu Bütçesinde Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Günlük Şenesen, G. (2010).

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Türkiye için bir Değerlendirme. Sermin Sarıca(Ed.) Tülay Arın’a Armağan- İktisat Yazıları , İstanbul: Belge Yayınları, 77-93.

Kerimoğlu, B. vd. (2009).

Belediye Bütçesi Nasıl İzlenir?, Ankara: TEPAV.

http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271241449r7524.Belediye_Butcesi_Nasil_Izlenir.pdf

Klatzer, E. (2011),

Yerel Yönetimlerde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Bütçeleme Klavuzu, İstanbul: TESEV.

KSGM. (2006).

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Rolü / Aralık 2006, 139 s.

http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/eski_site/Pdf/butceleleme.pdf

Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği. (2006).

Resmi Gazete Tarihi: 10.03.2006 Resmi Gazete Sayısı: 26104.

Mutluer, M. K., Öner, E., & Kesik, A. (2010).

Teoride Ve Uygulamada Kamu Maliyesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Şenol, N vd. (2010),

Kadın Dostu Kentler, Birleşmiş Milletler Kadın ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı, Ankara.

II. İngilizce kaynaklar

1. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme – terimler, ilkeler

Budlender, D., & Hewitt, G. (Eds.). (2003).

Engendering Budgets: A Practitioners' Guide to Understanding and Implementing Gender-Responsive Budgets. Commonwealth Secretariat.

http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7BF59912-40C3-47A6-89C2-F3E5A0EA9B74%7D_Engendering%20Budgets%20final%20doc.pdf

Budlender, D. (Ed.). (2002).

Gender Budgets Make Cents: Understanding Gender Responsive Budgets. Commonwealth Secretariat. (this publication also contains an overview of GRB initiatives around the world as of 2001)

http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%7BBE-440E9C-4B8C-408E-B862-E28610A579F6%7D_GBMC%201%20Understanding%20GB.pdf

2. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ve ücretsiz çalışma/bakım işleri; makroekonomik yaklaşım

Beigewum, (2002).

Frauen Macht Budgets, Staatsfinanzen aus Geschlechterperspektive. (Women Power Budgets, Public finance from a Gender Perspective), available in German only, Mandelbaum, Vienna.

Elson, D. (2008).

Budgeting for Women's Rights, Monitoring Government Budgets for Compliance with CE-DAW, A summary guide for policy makers, gender equality and human rights advocates, UNIFEM.

Elson, D., & Cagatay, N. (2000).

The social content of macroeconomic policies. World Development, 28(7), 1347-1364.
<http://csde.washington.edu/~scurran/files/readings/May19/Elson.%20Social%20Content%20of%20Macroeconomic%20Policies.pdf>

Elson, D. (1999).

Gender budget initiative: background papers. Commonwealth Secretariat.
<http://www.undp.mn/publications/GenderBudgets/Budgets%20CD%20section%203/3.1%20gender%20neutral%20gender%20blind.pdf>

3. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme araçları

Budlender, D., Sharp, R., & Allen, K. (Eds.). (1998).

How to do a gender-sensitive budget analysis: Contemporary research and practice. Commonwealth Secretariat, 37-50.
<http://www.llbc.leg.bc.ca/Public/PubDocs/docs/360141/AusAIDTr.pdf>

With regard to budget statement and call circular, the following document can be helpful:

Budlender, D. (2007).

Gender-responsive call circulars and gender budget statements. Guidance sheet series No1, January 2007,
http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=documents&path=resources/by-type/guidance-sheets/call-circulars-and-gender-budget-statements-unifem-2006&Itemid=381

4. Performans esaslı bütçeleme ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme

Sharp, R. (2003).

Budgeting for equity: Gender budget initiatives within a framework of performance oriented budgeting.

http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=document&path=resources/by-theme-issue/public-finance-management-system/budgeting-for-equity-gender-budget-initiatives-within-a-framework-of-performance-oriented-budgeting&Itemid=566

5. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme örnek olay incelemeleri

Dünyadaki Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme faaliyetlerinin önemli bir koleksiyonunu www.gender-budgets.org adlı internet sitesinde ve daha ayrıntılı olarak da aşağıda belirtilen sitede bulabilirsiniz:

http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=documents&path=resources/by-region-country&Itemid=251

Budlender, D., & Hewitt, G. (Eds.). (2002).

Gender budgets make more cents: Country studies and good practice. Commonwealth Secretariat.

http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%257B94E74D65-1E1F-4BE2-81D6-A68AB9D1959C%257D_Gender%2520Budgets%2520Makes%2520More%2520Cents.pdf

Avustralya

Sharp, R., & Broomhill, R. (2002).

Budgeting for equality: The Australian experience. *Feminist economics*, 8(1), 25-47.

http://www.siyanda.org/docs/sharp_broomhill.pdf

Güney Afrika

Birkaç makale ile 5 Kadın Bütçesi bu adreste yayınlanmıştır:

<http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=document-s&path=resources/by-region-country/africa-documents/south-africa&Itemid=540>

Uganda

Fowode adlı STK birçok çalışma gerçekleştirmiştir:

www.fowode.org. Daha önceleri, Acfode de oldukça aktif olmuştur: www.acfoce.org

Sivil toplum ve devlet eliyle hazırlanan birçok materyal aşağıdaki internet sitelerinde bulunabilir:

<http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=document-s&path=resources/by-region-country/africa-documents/uganda&Itemid=540>

Uganda Women's Network: www.uwonet.or.ug

Fas

Çeşitli makaleler için:

<http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=document-s&path=resources/by-region-country/arab-states-documents/morocco&Itemid=541>

Brezilya

<http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=documents&path=resources/by-region-country/latin-america-and-caribbean-documents/what-can-we-expect-from-gender-sensitive-budgets-strategies-in-brazil-and-in-chile&Itemid=544>

UK Women's Budget Group [Birleşik Krallık Kadın Bütçe Grubu]

<<http://www.wbg.org.uk/>>

Scottish Women's Budget Group [İskoç Kadın Bütçe Grubu]

<<http://www.swbg.org.uk/>>

Güneydoğu Avrupa ülkeleri (Arnavutluk ve Voyvodina, Sırbistan dahil):

UNIFEM. (2010),

Gender Responsive Budgeting in South Eastern Europe: UNIFEM experiences.

http://www.unifem.sk/uploads/doc/GRBinSEE_UNIFEMexperiences.pdf

İsviçre

Madoerin, M. (2007).

Gender-Responsive Budgeting initiatives in Switzerland: work in progress. Muenchenstein & Berne. Confederación Suiza.

http://www.equality.ch/pdf_d/P_Budgetanalyse_Madoerin_E2.pdf>

İtalya

Addabbo, T. (2008).

Gender Budgeting & Capability Approach: Methodological Issue and Applications.

http://www.generoypresupuestos.net/pdfs/Tindara_Addabbo_en.pdf

Almanya

<<http://www.berlin.de/sen/gender/gender-budget/index.html> >(Almanca)

Endülüs Özerk İli

<http://www.juntadeandalucia.es/haciendayadministracionpublica/planif_presup/genero/informe.html> (İspanyolca)

2012 Gender Impact Report of Andalusia (İngilizce)

<http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=document-s&path=resources/by-theme-issue/local-level-grb/informe-ingles-andalusia-pdf&Itemid=553>

6. Toplumsal cinsiyete duyarlı katılımcı yaklaşımlar

Leduc, B. (2006).

Equity-based approach: promoting gender equality and social inclusion. Training Manual for Development Workers, p 92. Kathmandu: CECI-Nepal

Gurung M.B. and Leduc B. (2009).

Guidelines for a Gender Sensitive Participatory Approach

<http://www.icimod.org/resource/1288>

7. Rehberler

Council of Europe. (2009).

Gender Budgeting, practical implementation Handbook, author: Sheila Quinn,
http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/equality/03themes/gender-mainstreaming/CDEG%282008%2915_en.pdf

Development Initiatives Network(DIN), 2006.

Training Manual on Gender Budget Analysis,
http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=documents&path=resources/by-type/training-manuals&Itemid=155

GTZ. 2006,

Manual for training on gender responsive budgeting, prepared by Katrin Schneider,
http://www.gender-budgets.org/index.php?option=com_joomdoc&view=documents&path=resources/by-type/training-manuals/gtz-manual-for-training-on-gender-responsive-budgeting&Itemid=155

Budlender, D., Sharp, R., & Allen, K. (Eds.). (1998).

How to do a gender-sensitive budget analysis: Contemporary research and practice. Commonwealth Secretariat.

http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/%257B1171EF87-2C5C-4624-9D76-B03CF35F4E65%257D_AusAIDTr.pdf

TESEV. (2011),

Gender Responsive Budgeting at local level. A manual for local stakeholders, TESEV, Istanbul (available in English and Turkish).

UNDP. 2006,

Gender Responsive Budgeting in Practice: A Training Manual,
http://www.unifem.org/materials/item_detail.php?ProductID=85

UNFPA/UNIFEM. 2006,

Gender Responsive Budgeting and Women's Reproductive Rights: a resource pack,
<http://www.unfpa.org/public/publications/pid/371>

Diğer kaynaklar:

Alexander, P., & Baden, S. (2000).

Glossary on macroeconomics from a gender perspective. BRIDGE (development-gender), Institute of Development Studies, University of Sussex..

Canadian International Development Agency (CIDA). (1997).

Guide to Gender Sensitive Indicators,
[http://www.acdi-cida.gc.ca/INET/IMAGES.NSF/vLUIImages/Policy/\\$file/WID-GUID-E.pdf](http://www.acdi-cida.gc.ca/INET/IMAGES.NSF/vLUIImages/Policy/$file/WID-GUID-E.pdf)

European Commission. (2004).

Toolkit on Mainstreaming Gender Equality in EC Development Cooperation, Section 3.
<http://ec.europa.eu/europeaid/sp/gender-toolkit/en/content/toolkit.htm>>

European Commission. (2001).

295. Programme of action for the mainstreaming of gender equality in community development co-operation. Annex I. 21 June 2001.

OECD. (2013).

Gender Equality Indicators: What, Why and How?,
<http://www.oecd.org/social/gender-development/44952761.pdf>

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). (2006).

Glossary On Gender-Related Terms,
<http://www.osce.org/gender/26397>

UN, Economic and Social Council (ECOSOC). (1997).

Generic Mandates, 1997/2.
<http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/ECOSOCAC1997.2.PDF>>

United Nations Development Programme (UNDP). (2001).

Gender Mainstreaming Learning and Information pack, Online:
<http://www.undp.org/content/dam/undp/library/gender/Institutional%20Development/TLGEN1.6%20UNDP%20GenderAnalysis%20toolkit.pdf>

United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT). (2004).

Urban Governance Toolkit Series,
<http://www.unhabitat.org/documents/faqgPP.pdf>

15- Ekler

Ek 1: Türkiye’de TCDB’nin Yasal Altyapısı

Her ne kadar Türkiye’de yürürlükteki mevzuatta TCDB’ye açık atıf olmasa da, yasal ve stratejik belgeler içerisinde yer alan birçok unsur TCDB için önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Bu bölümün başlıca amacı, TCDB çalışmaları için yasal dayanak ve TCDB’yi savunan faaliyetlerde destekleyici argümanlar sağlayacak uluslararası ve ulusal yasal ve stratejik metinleri ortaya koymaktır.

Uluslararası taahhütler bağlamında Türkiye, kadın erkek eşitliği konusunda yasal bağlayıcılığı olan **Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni** (CEDAW) imzalamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 90. maddesine göre, temel haklar ve özgürlükler alanındaki uluslararası sözleşmeler, CEDAW da dahil olmak üzere, ulusal hukuk karşısında önceliğe sahiptir.

Her ne kadar CEDAW bütçelere yönelik özel hükümler içermese de, bütçe politikaları ve süreçleri, ilgili CEDAW ilkelerine bağlı kalmak zorundadır (Elson 2008). Bu durum özellikle kadınların hem resmi düzeyde hem de özde eşitliğe sahip olmasını gerektiren eşitlik ilkesi (madde 3) için geçerlidir. Bütçeler açısından bakıldığında, özde eşitlik şu anlama gelir: Bütçe önlemleri kadınların durumunu erkeklerin durumuna göre fiilen ve reel anlamda iyileştirmelidir.

Türkiye ayrıca **1995 yılında Pekin’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı** belgelerini de çekince koymadan kabul etmiştir. Eylem Platformu kadınların ilerlemesi için bütçe kullanımına yönelik doğrudan atıf içerir. Eylem Platformu’nun VI. Bölümünde (Mali Düzenlemeler) yer alan 345. maddede TCDB uygulamalarına özel atıf yapılmaktadır:

*“Kadının ilerlemesi için mali kaynaklar ve insan kaynakları genellikle yetersiz olmuştur. Kadının ilerlemesi için Nairobi İleriye Yönelik Stratejilerinin uygulanmasının bugüne kadarki yavaş gelişiminin nedenlerinden biri de budur. Birleşmiş Milletlerin daha önceki zirve ve konferanslarında kabul edilen, konuya ilişkin taahhütlerin dahil olduğu Eylem Platformu’nun tam ve etkin bir biçimde uygulanması, kadının güçlendirilmesine yönelik mali kaynak ve insan kaynaklarını sağlamaya ilişkin siyasi bir kararlılığı gerektirmektedir. **Bu da, politika ve programların bütçesine ilişkin kararlarda, cinsiyete dayalı bakış açısına yer vermeyi ve kadın erkek eşitliğini güvenceye alacak özel programların yeterli finansmanını gerektirecektir.** Eylem Platformunu uygulamak için fonların belirlenmesi ve bütün sektörlerdeki mevcut kaynakların harekete geçirilmesi gerekecektir. Programlar içinde ve arasında politikaların yeniden düzenlenmesine ve kaynakların yeniden tahsisine ihtiyaç olabilir ama her politika değişikliğinin mali düzenlemeler gerektirmeyeceği ortadadır. Yenilikçi fon bulma yollarıyla sağlanacak kaynaklar dahil, hem özel hem de kamu sektörlerinden sağlanacak ek kaynakların harekete geçirilmesi gerekli olabilir” (Birleşmiş Milletler, 1995: madde 345).*

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 10. maddesi kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğunu belirtmekle kalmaz; ayrıca “Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz” da demektedir. Bu hüküm özel bir öneme sahiptir; çünkü planlama ve bütçeleme sistemi, önceliklerin ve politikaların iyi biçimde uygulanması ve sonuçların sağlanması açısından kamu idarelerinin temel araçlarından biridir. Dolayısıyla, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliğin uygulamada da var olması için,

toplumsal cinsiyete duyarlı planlama ve bütçeleme son derece önemlidir. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesi TCDB için de dayanak oluşturur. Anayasası'nın 10. maddesi TCDB için de dayanak oluşturur.

Yakın zamandaki gelişmelerden biri olarak, Kasım 2012'de **Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) tarafından geçici olarak kurulan Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Konulu Alt Komisyon** büyük önem taşır. Alt Komisyon, yerel yönetimler ve Belediyeler Birliği de dahil, çeşitli kamu kuruluşları, üniversiteler, kadın STK'larının temsilcileri ve çeşitli aktivistler ile danışma toplantıları yapmıştır. Alt Komisyon tarafından hazırlanan TCDB Raporu Ocak 2014'te KEFEK tarafından onaylanmıştır. Raporda aşağıda belirtilen tespit ve öneriler ortaya konulmuştur (Önerilerin tam metni için Ek 4'e bakınız):

- Toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretilmesi
- Genişletilmiş GSYH hesaplamaları hakkında çalışmaların yürütülmesi
- Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde farkındalık oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi ve örnek uygulamalar geliştirilmesi
- Bakanlıklar, kamu idareleri ile mahalli idarelerin politikalarını toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla geliştirmeleri
- TBMM ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme
- Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına yönelik eğitimler verilmesi, kılavuzlar hazırlanması
- Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunun lisans, yüksek lisans veya doktora programlarında müfredat içine alınması
- Merkezî yönetim bütçe kanun tasarısı ekleri arasına toplumsal cinsiyet raporunun eklenmesi veya bütçe gerekçesinde bir bölüm açılmasının sağlanması
- Performans denetimlerinin cinsiyete duyarlı hale getirilmesine yönelik Sayıştay'da farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesi
- Yerel yönetimlerde farkındalık oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi ve örnek uygulamalar geliştirilmesi

Yine TCDB uygulamalarına ilişkin yakın tarihli başka bir gelişme ise TCDB'nin 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'na dahil edilmesidir. Kalkınma Planı'nda "Toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlenmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amaçtır" (madde 249) şeklinde ifade edilen hedefe ulaşmak için geliştirilen politikalarından biri de, TCDB alanında çalışmalar yürütmektir. Kalkınma Planı'na dahil edilen, yukarıda sözü edilen politika aşağıda belirtildiği şekilde ifade edilmiştir:

"Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulacak ve örnek uygulamalar geliştirilecektir" (madde 257).

Kalkınma Planlarının orta vadeli programlar, yıllık programlar, kurumsal stratejik planlar, bölgesel kalkınma ve sektörel stratejilerin hazırlanması için temel oluşturduğu dikkate alındığında, önümüzdeki dönemde kamu kuruluşlarının politikalarını, yatırımlarını, kurumsal ve yasal düzenlemelerini hazırlarken örnek TCDB uygulamaları geliştirmeleri beklenmektedir.

Bunlara ek olarak, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye ilişkin konular, aşağıda belirtilen iki Başbakanlık Genelgesine ve bir İçişleri Bakanlığı Genelgesine dahil edilmiştir:

- 2010/14 sayılı ve “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi
- 2006/17 sayılı ve “Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler” konulu Başbakanlık Genelgesi
- 2007/6 sayılı ve “Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu” konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi

“Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu Başbakanlık Genelgesi’nde iki önemli hüküm yer almaktadır:

- Madde 4: Kamu kurum ve kuruluşları hazırlayacakları stratejik plan, performans programları ve faaliyet raporlarına kadın-erkek eşitliği yaklaşımını dahil edeceklerdir.
- Madde 12: Çalışma yaşamına ilişkin istatistikler cinsiyet temelinde toplanacaktır. Ayrıca ev ortamında çalışan kadınlara ilişkin düzenli ve sistemli istatistikler toplanacak, araştırmalar yapılacaktır.

“Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Önlemler” konulu Başbakanlık Genelgesi’nde, “Kadına Yönelik Şiddet Konusundaki Çözüm Önerilerinin Yaşama Geçirilmesinde Koordineli Çalışması Gereken Kurumlar” başlığı altında TCDB uygulamalarına yönelik önlemleri de içeren “Hizmet Kurumları” başlıklı bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölümdeki önerilerde madde 6 şöyledir:

Madde 6: Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturularak, toplumsal cinsiyet rolleri açısından bütçelerin etki ve sonuçları görünür kılinarak, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe analizleri yapılmalıdır.

Anılan Genelge’ye göre, başlıca sorumlu kurum Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüdür ve tüm ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve STK’lar da işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşlar olarak belirlenmiştir.

“Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu” konulu İçişleri Bakanlığı Genelgesi’nde ise giderlerin karşılanmasına yönelik özel bir hüküm yer almaktadır:

Madde 6: Şiddet mağdurlarının ilgili ve güvenli bir yere sevkine kadar geçen sürede; iaşe, barınma, tedavi ve ulaşım gibi birtakım ihtiyaçlarının belediyeler, İl/İlçe Özel İdareleri ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kaynaklarından karşılanması komisyonlarca karara bağlanacaktır.

Bunlara ek olarak, **Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından hazırlanan “2008-2012 Dönemi Stratejik Planı”**nda belirtilen hedeflere göre: “2012 yılına kadar kadının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği bilinci yükseltilecektir” ve bu hedefin gerçekleştirilmesi için belirlenen stratejiler arasında “Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bütçe oluşturulmasında bilinç yükseltilmesine ilişkin çalışmalar yapılacaktır” denilmektedir (KSGM, 2007: 64).

Ayrıca KSGM tarafından 2008-2013 dönemi için hazırlanan **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı**, TCDB uygulamalarına açıkça gönderme yapmaktadır: “Kadınların ilerlemesini sağlayacak kurumsal mekanizmalar oluşturulacak, var olan mekanizmaların kapasiteleri güçlendirilecektir” şeklinde ifade edilen birinci hedefin gerçekleştirilmesi için belirlenen stratejiler arasında bu konuya ilişkin özel bir strateji de yer almaktadır ve “Ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme uygulaması için hazırlık çalışmalarının yürütülmesi” şeklinde dile getirilmiştir. Bu konu ile doğrudan ilgili ve sorumlu olan kurum Maliye Bakanlığı’dır ve işbirliği yapılacak kuruluşlar ise Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı olarak belirlenmiştir.

Ayrıca, 2007-2010 dönemi ve şu anda yürürlükte olan 2012-2015 dönemi için hazırlanan “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planları” da TCDB uygulamalarına yönelik bazı atıflar içermektedir.

Yerel yönetim reformu ve TCDB

Türkiye’de on yılı aşkın süredir özellikle katılımcı demokrasinin güçlenmesini de hedefleyen idari reformlar ön planda olmuştur. Bu reformlar şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve aynı zamanda katılımın artırılması gibi daha kapsamlı hedefler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Reformlar, 2004 yılında yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Kanunu gibi yasama önlemlerini de içermektedir. Aynı zamanda, yasal dayanağı 5393 sayılı Belediye Kanunu olan kent konseyleri ve kadın meclisleri gibi özel yapıların kurulması da reformlar kapsamında yer almıştır. Kent konseyi olarak adlandırılan yapının amacı merkezi hükümetin taşra teşkilatını, yerel yönetimleri ve sivil toplum kuruluşlarını ortaklık anlayışı ve topluluk çerçevesinde bir araya getirmektir. Bu belirtilenler ve diğer yakın zamanda gerçekleştirilen yasal ve yapısal reformlar “devlet merkezli” yönetim modelinden uzaklaşarak daha “vatandaş merkezli” bir yönetim modelinin benimsenmesi olarak görülebilir. Her ne kadar gelişmelerin hızının daha da artırılması gerekse de, yukarıda belirtilenlere benzer mekanizmaların varlığı toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin yerel düzeyde uygulanmaya başlanmasını kolaylaştıracaktır.

Türkiye’de son zamanlarda gerçekleşen ve halen devam eden yerel yönetim reformu, yerel yönetimler için hazırlanacak bir kapasite geliştirme programının da temelini oluşturmuştur. Daha da önemlisi, bu reformlar kapsamında katılımcı demokrasiyi geliştirmek için gösterilen çabadır. Sivil toplumun kamu yönetimine katılması, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemenin temel ilkesini yansıtır. Bu ilke, bütçe kararlarının daha geniş katılımı ile verilmesi ve kadınların söz hakkına sahip olmasını sağlar.

Türkiye’de TCDB faaliyetleri

Türkiye’de özellikle 2005’ten bu yana çok çeşitli TCDB faaliyetleri yürütülmektedir. Bu faaliyetler genel olarak projeler ve programlar şeklinde uluslararası kurumlar ile işbirliği halinde gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede, birçok uluslararası TCDB uzmanı deneyimlerini ve uzmanlıklarını paylaşmak üzere Türkiye’ye davet edilmişlerdir.

Bugüne kadar, Türkiye’deki TCDB faaliyetleri büyük ölçüde eğitim ve duyarlılaştırma faaliyetlerine odaklanmışlardır. Özellikle yerel düzeyde çeşitli projeler TCDB eğitim bileşenlerini dahil etmişlerdir. Maalesef, bu projelerin çoğunluğunun izleme faaliyetleri yürütülmemiştir. Şu anda, bu eğitimlerinin ardından belediyelerde veya bölgelerde ne tür uygulamalar yapıldığına ilişkin bir izleme sistemi bulunmamaktadır. TCDB faaliyetlerinden çıkarılan önemli derslerden biri de tek seferlik ve izole olarak gerçekleştirilen eğitimlerin sürdürülebilir değişiklikler ile sonuçlanmadıklarıdır. TCDB belirli bir eğitim ile öğrenilebilen ve sonrasında kolayca uygulanan bir araç değildir. Aksine, TCDB uzun vadeli bir süreç, uzun dönemli destek gerektiren ve anlamlı biçimde uygulanması gereken bir değişiklik sürecidir.

Akademik düzeyde, TCDB kavramlarını ve uluslararası deneyimleri içeren bir dizi makale yayınlanmıştır. Bu çalışmalara yönelik anketler ve listeler ile Türkiye’deki TCDB girişimlerinin bir değerlendirmesi için Günlük-Şenesen (2013) tarafından yayınlanan makaleyi görebilirsiniz. Günlük-Şenesen (2010), kamu belgelerinin toplumsal cinsiyet değerlendirmesini ve TCDB ile olan bağlantılarına yönelik örnekler sunar. TCDB hakkında Türkiye’de tamamlanmış olan iki doktora tezi bulunmaktadır. Dr. Özgün Akduran tarafından hazırlanan tez, uluslararası TCDB tartışmalarına ilişkin özet bilgi sunar. Bu tez içerisinde aynı zamanda Diyarbakır Sur Belediyesi’ne ilişkin bir örnek olay incelemesi de bulunmaktadır. Tez, kitap olarak da yayınlanmıştır (Akduran 2012). Dr. Mustafa Şahin tarafından 2011 yılında tamamlanan tez ise TCDB hakkındaki uluslararası literatürü değerlendirir ve Türkiye’de TCDB uygulamalarının kurumsal ve hukuki yönlerini merkezi hükümette odaklanarak tartışmaktadır.

Devam eden faaliyetler

Kadın Dostu Kentler

Kadın Dostu Kentler (Nisan 2011-2013) Programı toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerel düzeyde yaygınlaştırılmasını hedefler. Bu Programlar daha önceden UNFPA ve İçişleri Bakanlığı tarafından uygulanan ve Sabancı Vakfı tarafından finanse edilen Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Geliştirilmesi Programı’nın (2006-2010) ikinci aşamasını oluşturur.

Genel hedef, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaştırılması ve kadın dostu toplumlar için uygun bir ortam yaratılması, kadın STK’ları, yerel dernekler ve devlet kurumları ile yerel düzeyde diyalog kurularak toplumsal cinsiyetin planlama süreçlerinde anaakımlaştırılması için yerel yönetimlerin kapasitelerinin geliştirilmesi ve son olarak kadın STK’larının toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın dostu hizmetleri savunabilmeleri için kapasitelerinin geliştirilmesidir.

BMOP Programının ortakları UNFPA, UNDP ve İçişleri Bakanlığı ile SIDA’dır (finanse eden ortak). Programın ilk aşamasında altı pilot il seçilmiştir, ikinci aşamasında ise yedi yeni il dahil edilmiştir.

Program faaliyetleri fırsat veren bir ortam yaratma, kamu kurumları içerisinde toplumsal cinsiyete duyarlı kurumlar ve süreçler yaratılması ve kadın STK'ların kapasite geliştirme süreçlerine odaklanması dolayısıyla TCDB bağlamında özellikle önem taşımaktadır. TCDB eğitimleri dahil bir dizi eğitim ve ilgili faaliyetler yürütülmüştür. Yerel düzeydeki toplumsal cinsiyet eşitliği mekanizmaları ile toplumsal cinsiyet eşitliği planları yoluyla kurumsallaşmanın yaygınlaştırılması yaklaşımı TCDB bağlamında özellikle önemlidir.

Kamu politikaları, yerel yönetimler, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme: Kadın Dostu Kentler, Türkiye örneği

Şu anda Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından desteklenen "Kamu Politikaları, Yerel Yönetimler, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Kadın Dostu Kentler, Türkiye Örneği" adlı bir araştırma projesi yürütülmektedir (2013-2014). Projede İstanbul, Kocaeli ve İstanbul Bilgi üniversitelerinden araştırmacılar yer almaktadır. Bu araştırmanın amacı Türkiye'de yerel yönetimlerin politikalarının toplumsal cinsiyet dirliği üzerindeki etkilerini Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe yaklaşımıyla anlamaktır. Araştırma iki grup şehri kapsamaktadır: birinci grup Birleşmiş Milletler tarafından onaylanan Türkiye'de Kadın Dostu Kentler projesi kapsamında seçilen şehirleri, ikinci grup ise diğerlerinin arasından seçilen şehirleri içermektedir. Yerel kamu politikalarının toplumsal cinsiyet dirliği üzerindeki etkileri kadın dostu kentler ve diğerleri karşılaştırılarak incelenmektedir. Bu çerçevede, araştırma iki aşamalı olarak gerçekleştirilecektir, birinci aşamada her iki gruptaki belediyelerin bütçeleri ve stratejik planları üzerinde toplumsal cinsiyet denetimi yapılacak ve toplumsal cinsiyete yönelik kamu politikaları belirlenecektir. Bunun ardından, hizmet sunucularının yaklaşımları ve hizmetlerin faydalanıcıların bu politika ve programlara olan erişimleri yerel düzeyde yüz yüze, derinlemesine mülakatlarla anlaşılmalı ve karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

Haklı Kadın Platformu

Haklı Kadın Platformu Türkiye'den 42 STK'yı bir araya getirir. Platform ilk olarak Hürriyet Yönetim Kurulu Başkanı tarafından kurulmuş ve 2011 yılında yeni bir sosyal sorumluluk projesi olarak başlatılmıştır. STK'lar ile akademisyenler, gazeteciler, yazarlar, iş kadınları, hukukçular ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşan Platformun 100.000'e yakın üyesi bulunmaktadır. Temel olarak, bu yeni kuruluş kadınların mecliste eşit temsiline, her türlü şiddetten korunma, iş yerinde eşitlik ve cinsiyet ayrımına karşı hukuki korumaya yönelik konulara odaklanır.

Haklı Kadın Platformu ve TCDB:

Haklı Kadın Platformu Türkiye'de toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi savunan ilk kadın STK'larından biridir. Platform kadınlara karşı cinsiyet ayrımcılığının merkezi hükümet tarafından hazırlanan bütçenin cinsiyet ayrımcılığını eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, istihdam ve ulaşım gibi tüm alanlarda ortadan kaldırmayı hedefleyen biçimde planlanmadığı veya dağıtılmadığı süreçte engellenemeyeceğini savunmaktadır.

Platform, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçeğe dönüştürülmesinin ön koşullarından birinin kamu bütçesinin kadınların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dağıtılması olduğuna inanmaktadır. Türkiye'de merkezi hükümet tarafından hazırlanan bütçeler de yerel yönetimlere ait bütçeler de kadınların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde planlanmamakta ve dağıtılmamaktadır.

Platformun ilk eylemlerinden biri Maliye Bakanlığı'na bir mektup göndererek tüm kamu kuruluşlarının ve kurumlarının bütçelerinin toplumsal cinsiyete duyarlı biçimde hazırlanmasını talep etmek olmuştur. Platform'a göre bu Bakan tarafından daha önce verilen bir sözdür ve bu mektup da bu sözünü hatırlatmak üzere yazılmıştır.

Platform 2012 yılının Ekim ayında İstanbul, Bilgi Üniversitesi'nde "Eşitlikçi Bütçeleme" adıyla bir çalıştay düzenlemiştir. Bunun yanı sıra, Platform 2014 yılında gerçekleşecek yerel seçimler öncesinde TCDB için farkındalık yaratmak amacıyla bir dizi toplantı düzenlemeyi planlamaktadır.

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD)

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) Toplumsal cinsiyete duyarlı ve hak temelli izleme ve değerlendirme alanındaki çalışmalar yapmaktadır. CEİD hükümet tarafından hazırlanan toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını, yasa ve uygulamaları izlemeyi amaçlar. Katılımcı bir anlayış içinde, alanda faaliyet gösteren çeşitli sivil örgütlerin, uzmanların ve izlemeye konu olan paydaşlarının bir arada çalışabileceği, bağımsız, sürdürülebilir, etkin ve zamanında izleme ve raporlamanın geliştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Kurum, insan haklarının izlenmesi konusunda sivil toplumda biriken önemli bir deneyim olduğuna ve bu deneyimin sistematik bir biçimde değerlendirilmesi gerektiğine, özellikle kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanında görünür ve etkin kılınması gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca politikaların izlenmesinin ve kamunun hesap verebilirliğinin sağlanmasının önemi konusunda farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır.

Bu çerçevede, CEİD hükümetin kadına karşı şiddet ile mücadele mekanizmasının ve bunun temel kurumlarından biri olan "Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM/KOZA)"nin izleme ve değerlendirmesini mümkün kılacak bir bağımsız bir izleme modeli oluşturmayı hedefleyen bir proje yürütmüştür.

Türkiye’de bugüne kadar gerçekleştirilen TCDB faaliyetleri

Kurum	Faaliyet	Tarih	Not
İstanbul Üniversitesi, Küresel Siyaset ve Yönetim Uygulama ve Araştırma Merkezi (KÜSYAM)	-1 günlük Çalıştay: “Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme” ve -Uluslararası Konferans “Toplumsal Cinsiyet Dirliği ve Bütçeleme: Uluslararası Deneyimler Işığında Tartışmalar” (Tindara Addabbo, Angela O’Hagan, Christine Färber, Şemsa Özar, Gülay Günlük Şenesen tarafından sunular)	9 Mayıs 2013 İstanbul 10 Mayıs 2013 İstanbul	Yerel yönetim temsilcileri, TBMM- Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu üyeleri, STK’lar ve akademisyenler.
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV)	-Birleşmiş Milletler Demokrasi Fonu ve Türkiye Açık Toplum Vakfı tarafından finanse edilen ve TESEV İyi Yönetişim Programı tarafından “Merkezi Sosyal Bütçelerin İzlenmesinin Aktif Yurttaşlık ile Güçlendirilmesi” projesi kapsamında yürütülen TCDB faaliyetleri. Elisabeth Klatzer tarafından hazırlanan “Yerel Düzeyde Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme: Yerel Paydaşlar için” (TESEV 2011).	2011 Kadıköy, Kocaeli, Bursa, Edirne ve Diyarbakır	Temel olarak kadın meclisleri üyelerini hedefleyen eğitim faaliyetleri.
Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği	TCDB eğitimi (2 gün)	2009-2011	Belediye başkanları, belediye meclis üyeleri (toplam 55 belediyeden 148 katılımcı)
BMOP Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması (2006-2010)	TCDB Eğitimi (Gülay Günlük-Şenesen, Ayşegül Yakar Önal, Özgün Akduran tarafından verilmiştir) BM Kadın Birimi’nin desteği ile TCDB eğitimi (Debbie Budlender tarafından verilmiştir)	Aralık 2010 Trabzon, Nevşehir 2008	Yerel yöneticiler ve kadın STK’ları
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	TCDB hakkında 2 – günlük çalıştay (Konuşmacılar: Ailsa McKay, Elizabeth Villagomez, Gülay Günlük Şenesen, Mustafa Şahin)	Kasım 2008 Ankara	Kamu kurumları, akademisyenler
Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG)	TCDB hakkında 1 – günlük Çalıştay (Konuşmacılar: Ailsa McKay, Şemsa Özar, Gülay Günlük-Şenesen)	Kasım 2008	STK’lar ve akademisyenler
Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı	Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitimi (Sheila Quinn tarafından verilmiştir)	Mart 2006 İstanbul	Kadın STK’ları, akademisyenler, KSGM ve Beyoğlu belediyesi görevlileri

Ek 2: Bütçe Okuma

Farklı bütçe modelleri ve bütçe okuma

10.03.2006 tarihli ve 26104 sayılı Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği uyarınca, belediye bütçesi gelir, gider ve finansman ekonomik sınıflandırma bölümlerinden oluşur.

Bu doğrultuda, gider bütçesi dört bölümden oluşur: Kurumsal, fonksiyonel, finansman tipi ve ekonomik sınıflandırma.

1. Gider bütçesi

Kurumsal sınıflandırma

Kurumsal sınıflandırma giderler konusunda kimin yetkili olduğunun anlaşılmasını sağlayan bir sınıflandırma çeşididir. Dört düzeyden oluşur. Her düzey iki rakam ile kodlanmıştır. Birinci düzey kurumun il özel idaresi, belediye, bağlı idare veya birlik olduğunu gösterir; ikinci düzey il özel idaresi, belediye, bağlı idare ve birliğin bulunduğu ilin plaka numarasını ifade eder; üçüncü düzey il özel idaresi, büyükşehir belediyesi, il belediyesi, bağlı idare, ilçe belediyesi, ilk kademe belediyeleri ve belde belediyeleri için ortak kodları ve birlikler için ortak kodları ifade eder; ve dördüncü düzey il özel idareleri ve ilçe kurumlarındaki destek hizmet birimlerini, üçüncü düzeyde kodlanan belediye ve bağlı idarelerin birimleri ile il dahilindeki tüm belde belediyelerini ve birlikleri gösterir.

Tablo-1 Örnek kurumsal kod gösterimi

KURUM				Fonksiyonel Kod				Finansman tipi	Ekonomik				Açıklama	Bütçe ödeneği (TL)
I	II	III	IV	I	II	III	IV	Kod	I	II	III	IV		
46	21	45	35										Kültürel ve Sosyal İşlerin İdaresi	X TL

Kaynak: Sur Belediyesi

Örnek üzerinden göstermek gerekirse; Tablo 1 Sur Belediyesi Kültürel ve Sosyal İşlerin İdaresi için hazırlanan gider bütçesi Kurumsal Kodunu belirtmektedir. Bu doğrultuda, "46" bu harcama biriminin bir belediye olduğunu gösterir, "21" rakamının Diyarbakır için plaka numarası olması dolayısıyla, harcama birimi Diyarbakır'dır; "45" kod numarasını³ ifade eder, Bakanlık tarafından belirlenen ilk belediye Sur İlçesi'dir, ve son olarak "35" Sur Belediyesi tarafından "Kültürel ve Sosyal İşlerin İdaresi"ne verilen kod numarasıdır.

³ Kurumsal kodlamanın üçüncü ve dördüncü düzeylerindeki ilçe, ilk kademe ve belde belediyeleri ve birliklerin kurumsal kodları Bakanlık tarafından tanımlanır.

Burada ele alınması gereken nokta kanunlara göre herhangi bir yükümlülüğü olmayan ve herhangi bir kanuna dayanarak kurulmuş olmayan birimlerin kurumsal sınıflandırmada yer alamayacağını belirlenmiş olmasıdır. Büyük ihtimalle her kamu kurumunda var olan dördüncü düzeyde birimleri için, Maliye Bakanlığı sabit kodlar belirlemiştir. Örneğin özel kalem müdürlüğünün dördüncü düzey kurumsal kodu "02" olarak belirlenmiştir. Belediye'nin faaliyetleri gereğince Bakanlık tarafından belirlenenler dışında yeni bir birim oluşturması halinde, Sur Belediyesi aynı "Kültürel ve Sosyal İşlerin İdaresi"nde olduğu gibi kendisi bir kod numarası atayabilir.

Kurumsal kodlama Bakanlık tarafından yayınlanan "Kurumsal Sınıflandırma Anahtarı" ışığında hazırlanmıştır.⁴ Buna yönelik olarak, kurumların Bakanlık tarafında belirlenenler ve sabit kodlar atanan birimler dışında ek hizmet birimleri oluşturması halinde, Sur Belediyesi'nin yaptığı gibi – yeni birimin ilk kelimesinin ilk harfine uygun olarak - kendileri alfabetik sıraya göre 30 ile 60 arasında bir sayı atayabilirler.

Fonksiyonel Sınıflandırma

Gider bütçesinin fonksiyonel sınıflandırması harcamaların harcama yapan kurum tarafından gerçekleştirilen hangi faaliyete yönelik yapıldığını göstermesi anlamına gelir. Fonksiyonel sınıflandırma da dört düzeyden oluşur; birinci düzey iki rakamlı olarak kodlanır, ikinci ve üçüncü düzeyler tek rakamla kodlanır ve dördüncü düzey yine iki rakamla kodlanır. Buna göre, birinci düzey il özel idareleri, belediye, bağlı idareler ve birliklerin hizmetlerini ifade eder ve bunlar on gruba ayrılan kamu faaliyetlerinin bir parçasıdır; ikinci grup bu hizmetlerin ayrıldığı programları ifade eder; üçüncü düzey nihai hizmetleri belirtir.

Dördüncü düzey muhtemel gereksinimler için boş bırakılmıştır; kamu hizmetlerine ait projeler dördüncü düzeyde takip edilebilir. Tablo 2, birinci düzey fonksiyonel kodları ve bunlara karşılık gelen hizmetleri göstermektedir.

Tablo-2 Birinci düzey fonksiyonel kodlar ve hizmetler

KOD	AÇIKLAMA
01	Genel kamu hizmetleri
02	Savunma hizmetleri
03	Kamu düzeni ve güvenlik hizmetleri
04	Ekonomik işler ve hizmetler
05	Çevre koruma hizmetleri
06	İskan ve toplum refahı hizmetleri
07	Sağlık hizmetleri
08	Eğlence, kültür ve din hizmetleri
09	Eğitim hizmetleri
10	Sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri

Kaynak: (BÜMKO, 2011a)

⁴ Belediye, Bağlı İdare ve Birlikler Kurumsal Sınıflandırma Anahtarı için bakınız: BÜMKO, 2011 Ek 1 (<http://www.bumko.gov.tr/proje/ABS/EK1.html>)

Kurumların faaliyetlerinin bazılarının bu hizmet grupları içerisinde yer almaması durumunda, mevzuat yeni bir faaliyet alanı eklemeyi öngörmez. Bunun yerine mevzuat bu faaliyeti “en yakın niteliklere sahip grubun içerisine” dahil etmeyi öngörür. Sur Belediyesi örneğinde, Kadın Destek Merkezleri’ne ilişkin giderler (eğitici ücretleri, inşaat giderleri, kreşler için malzeme giderleri vb.) birinci düzey fonksiyonel kodu olan “08-Eğlence, Kültür ve Din Hizmetleri” altında gösterilmiştir. Bu giderlerin ayrıntıları da ikinci ve üçüncü düzey kodlardan seçilen uygun kodlar ile Ek-3 içerisinde gösterilmiştir.

Sur Belediyesi örneğinde, Kadın Destek Merkezleri (KADEM) ile ilgili giderler en yakın faaliyet alanı olan “35- Kültürel ve Sosyal İşlerin İdaresi” altında gösterilmiştir. Tabloda görüleceği üzere, kullanılan fonksiyonel kod da birinci düzey kodu olan “08- Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri” olarak belirlenmiştir. İkinci düzey “02- Kültür hizmetleri” olarak gösterilmektedir. Üçüncü düzey gider niteliğinin türüne bağlı olarak “0 – Kültür hizmetleri” olarak belirlenmiştir.

Sur Belediyesi örneğinde, Kadın Destek Merkezleri (KADEM) ile ilgili giderler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir: Kurumsal kod için

Tablo-3 Fonksiyonel sınıflandırma ve fonksiyon tipi kod göstergesi

KURUM				Fonksiyonel Kod				Finansman Tipi	Ekonomik				Açıklama	Bütçe Ödeneği (TL)
I	II	III	IV	I	II	III	IV	Kod	I	II	III	IV		
46	21	45	35										Kültürel ve Sosyal İşlerin İdaresi	X TL
				08									Dinlenme, Kültür ve Din Hizmetleri	
					2								Kültür Hizmetleri	
						0							Kültür Hizmetleri	
								05					Yerel Yönetimler	

Finansman tipi sınıflandırma

Ve finansal türde sınıflandırmada giderin hangi kaynak ile karşılandığı gösterilmektedir. Tablo-4'te görüldüğü üzere, finansal türde kodlama tek düzeyden oluşur ve tek rakamlı sayılarla kodlanmıştır.

Tablo-4 Finansal türde kodlar

KOD	AÇIKLAMA
1	Genel Bütçeli İdareler
2	Özel Bütçeli İdareler
3	Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar
4	Sosyal Güvenlik Kurumları
5	Mahalli İdareler
6	Özel Ödenekler
7	Dış Proje Kredileri
8	Bağış ve Yardımlar

Kaynak: (BÜMKO, 2011b)

Sur Belediyesi'nin bir yerel yönetim birimi olması dolayısıyla, Tablo-3'te gösterildiği üzere, atanan finans kodu "05" olarak belirlenmiştir. Buna rağmen, yine 26104 sayılı Mahalli İdareler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği'ne göre, kurum tarafından sunulan hizmetlerin finansmanı kendi kaynaklarından karşılanıyor ise, "5- Mahalli İdareler" olarak kodlanacaktır. Yabancı proje fonlarından karşılanıyor ise "7- Dış Proje Kredileri" olarak ve bağışlar ve yardımlar ile finanse ediliyor ise o zaman "8-Bağışlar ve Yardımlar" olarak kodlanacaktır.

Ekonomik Sınıflandırma

Son olarak, ekonomik sınıflandırma kurumların faaliyetlerini ekonomik ve finansal türlerine göre gösteren bir sınıflandırma çeşididir. Buna göre, ekonomik sınıflandırma dört düzeyden oluşur. Birinci düzey iki rakamla, ikinci ve üçüncü düzeyler tek rakamla ve dördüncü düzey de iki rakamla kodlanır. Birinci düzey ekonomik kodlar Tablo-5 ile verilmiştir.

Tablo-5 Birinci düzey ekonomik kodlar

KOD	GİDERLERİN EKONOMİK SINIFLANDIRMASI
01	Personel Giderleri
02	Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri
03	Mal ve Hizmet Alım Giderleri
04	Faiz Giderleri
05	Cari Transferler
06	Sermaye Giderleri
07	Sermaye Transferleri
08	Borç Verme
09	Yedek Ödenekler

Kaynak: (BÜMKO, 2011c)

Yönetmeliğe göre, kurumların Maliye Bakanlığı tarafından Genel Bütçe için belirlenen dört düzeyli ekonomik kodlardan sadece gerek duyduklarını kullanmaları beklenmektedir. Sur Belediyesi Kadın Destek Merkezleri (KADEM) faaliyetleri için yapılan harcamalar için birinci düzeyden bir ekonomik kod kullanmıştır, "03- Mal ve Hizmet Alım Giderleri". Bu tarz faaliyetler için gider türüne göre ikinci düzeyde "2- Tüketime Yönelik Mal ve Malzeme Alımları", 3- Yolluklar, 4- Görev Giderleri veya "5- Hizmet Alımları" başlıkları altında gösterilmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik giderlerin nasıl yapıldığını görmeyi zorlaştırmaktadır. Bunun nedeni yer verilen İdarenin birçok diğer giderinin de bulunmasıdır. Belediyenin muhasebe birimi ile gerçekleştirilen mülakatta, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik giderlerin sadece Kadın Destek Merkezleri'nden (KADEM) gelen fişlerin toplanması ve sınıflandırılması sonucu hesaplanabileceği belirtilmiştir (Ahmet İpek- Sur Belediyesi ile Mülakat, 2011). Ancak, sivil toplum kuruluşlarının bakış açısından bakıldığında, "Bütçe Gider Fişi" bütçenin daha derin bir analizini gerçekleştirmek üzere uygun bir başlangıç noktası sunar. Bilindiği üzere, bilgi edinme hakkı çerçevesinde, hangi kaynak tahsisinin hangi hedefin gerçekleştirilmesi için ayrıldığını ve ne için harcılandığını öğrenmek mümkündür. Vatandaşlar ve sivil toplum kuruluşları, yıllık bütçeler belediye birimleri tarafından hazırlanırken doldurulan "Bütçe Gider Fişini" isteyerek bilgi edinebilirler. Bu sadece bütçenin toplumsal cinsiyete duyarlılığını ölçmek için iyi bir zemin oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda bütçe üzerinde kamu denetimi yaratır (Kerimoğlu vd., 2009).

Yukarıda genel hatlarıyla tanımlanan bütçe tekniğinin ilk bakışta bütçedeki toplumsal cinsiyet eşitliği stratejisini hedefleyen faaliyetlere yönelik giderleri görmeye ve takip etmeye izin vermediği açıktır. Bu bağlamda, bütçenin fonksiyonel sınıflandırması bütçelere toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımın dahil edilmesi için uygun fırsatlar sunar. Fonksiyonel sınıflandırmaya göre bütçe analizi yapmanın olumlu yönleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Giderlerin hangi hizmet alanlarına ait olduğunu belirtmek adına, her hizmet alanının toplam bütçe içerisindeki oransal dağılımı hesaplanarak, belediyenin en fazla finansal kaynağı ayırdığı hizmet alanını belirlemek için fırsat sunar.
- Belediye bütçesinin fonksiyonel dağılımını ve hangi hizmetlerin daha ağır bastığını ortaya koyduktan sonra, her hizmet alanı için yapılan harcamaların ne olduğunun ayrı ayrı sorgulanması yapılabilir.
- Belediyelerin gider kalemleri içinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik spesifik kalemler olup olmadığı irdelenebilir.

Ancak, bütçe belgesi içerisinde doğrudan toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik giderleri göstermek için de çaba gösterilmektedir. Trabzon İl Özel İdaresi bu yaklaşımın bir örneğini oluşturur.

Trabzon İl Özel İdaresi mevcut bir birimin kurumsal kodu altında o birime ait herhangi bir gider türüymüş gibi toplumsal cinsiyet eşitliği gideri göstermiş ve açıklama kısmına “toplumsal cinsiyet gideri” ifadesi eklemiştir. Bu uygulamayı başlangıçta gider miktarını ve yerini görebilmemiz açısından olumlu şekilde almak mümkündür. Ancak gider incelendiği zaman, kurumsal kodunun “35-Mali Hizmetlerin İdaresi”, fonksiyonel kodunun “01-Genel kamu hizmetleri” ve ekonomik kodunun da “05-Cari Transferler” olduğu görülmüştür.⁵ Buna rağmen, 30.000 TL’lik bir miktarın Yerel Eylem Planı çalışmalarına bir defada aktarıldığı belirtilmesine rağmen, nasıl ve hangi faaliyetler için harcandığı açıkça belirtilmemiştir. Bu gider kalemine bağlı olarak, İl Özel İdaresi Temsilcisi ile yapılan görüşmede, 30.000 TL nin büyük kısmının Trabzon’da yaşayan kadınların öncelikli ihtiyaçlarını tespit için bir araştırma şirketi aracılığı ile gerçekleştirilen araştırma giderlerine ve arta kalan küçük bir miktarın ise 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için kadın hemşerilere dağıtılan çiçek alımı olduğunu belirterek Paranın verimli biçimde harcanmadığını dile getirmiştir. Tablo-6’da yer verilen Trabzon İl Özel İdaresi 2010 ödenek beyanı UNFPA tarafından yürütülen Kadın Dostu Kentler Projesi çerçevesinde hazırlanan Yerel Eşitlik Eylem Planı (YEEP) için yapılan harcamanın nasıl yapıldığını göstermektedir. Ancak, 2011 ödenek beyanı için herhangi bir benzer tablo bulunmamaktadır. Dolayısıyla Kadın Dostu Kentler Projesi’nin tamamlanmasından sonra, takiben herhangi bir adım atılmadığını ve hiçbir kurumsallaşma ve dönüşümün gerçekleşmediğini göstermektedir. Bu durum toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelerin yürürlüğe konulmasına yönelik teknik dönüşüm için temel olarak siyasi farkındalık ve ısrarlı bir talep olması gerektiğine dair teorimizi doğrulamaktadır.

---

⁵ **Kurumsal Kod**

44 İl Özel İdaresi
61 Trabzon Plaka Kodu
35 Mali Hizmetlerin İdaresi

Fonksiyonel kod

01 Genel Kamu Hizmetleri
3 Genel Hizmetler
9 Diğer Genel Hizmetler
01 Muhtelif İhtiyaçlar

Ekonomik Kod

05 Cari Transferler
4 Hanehalkına Yapılan Transferler
7 Sosyal Amaçlı Transferler
90 Sosyal Amaçlı Diğer Transferler

Tablo-6: Trabzon il özel idaresi 2010 ödenek beyanı içerisinde poplumsal cinsiyete duyarlılık

KURUM				İŞLEV KODU				FİNANSMAN TİPİ	EKONOMİK				AÇIKLAMA	ÖDENEK
I	II	III	IV	I	II	III	IV	KOD	I	II	III	IV		
44	61	35	00	01	3	9	1	5	5	4	7	90	Trabzon'da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için Yerel Eşitlik Eylem Planı	30.000 TL

Kaynak: Trabzon İl Özel İdaresi

2. Gelir bütçesi

Giderler dışındaki bütçe gelirleri sadece ekonomik sınıflandırma ışığında sınıflandırılır ve dört düzeyde ayrıntılandırılır. Üçüncü ve dördüncü düzeyler Bakanlık tarafından Bakanlık görüşü alınarak belirlenir.

Tablo-7 Bütçe gelirlerinin ekonomik sınıflandırması

Gelir Kodu	Gelir türü	Açıklama
01	Vergi gelirleri	Belediyeler tarafından tahsil edilen vergiler, resim ve harçlar vergi gelirleri içerisinde yer alır. Örneğin emlak vergisi, çevre temizlik vergisi, inşaat harçları.
03	Teşebbüs ve Mülkiyet Gelirleri	Bunlar belediye tarafından tahsil edilen ve resimler ve harçların dışında kalan gelirlerdir. İşletme ve mülklerin faaliyetleri sonucunda malların ve hizmetlerin satışı ile elde edilirler. Örneğin su, doğal gaz, toplu taşıma gelirleri.
04	Alınan Bağış ve Yardımlar ile Özel Gelirler	Diğer kamu kuruluşları veya gerçek ve tüzel kişilerden belediyelere yapılan tüm bağış ve yardım türleri bu kapsamda yer alır. Örneğin, merkezi hükümet bütçesinden nüfus oranına göre belediyelere aktarılan pay, BELDES projesi kapsamında aktarılan kaynak, ve kişilere ve kurumlara verilen bağışlar ve yardımlar.
05	Diğer Gelirler	Belediye tarafından tahsil edilen faiz, gecikme cezası ve benzeri ödemeler.
06	Sermaye Gelirleri	Taşınır ve taşınmaz mallar ile menkul kıymetler ve altın satışından elde edilen gelirler.
08	Alacaklardan Tahsilat	Belediye herhangi bir kurum veya kişiye borç para vermiş ise, borç verilen bu para karşılığında tahsil edilen miktar bu kapsamda yer alır.
09	Red ve İadeler (-)	Red ve iadeler belediyeler için gelir kalemi olmadığından dolayı (-) ile gösterilmişlerdir. Belediye başka bir kurum adına belirli bir gelir ile birlikte gelir elde ediyor ise ve bu geliri elde ettikten sonra bu miktarı kuruma geri ödüyor ise, bu bütçeye red ve iade olarak yansıtılır. Örneğin, emlak vergisinin toplanması sırasında, %10 oranında "Taşınmaz Kültürel Varlıkların Korunması için Katkı Payı" alınmaktadır ve bu İl Özel İdaresi hesabına yatırılır. Bu örnek red ve iade kapsamına girer.

Belediye gelirlerinin ekonomik sınıflandırılmasının sunumunda, birinci düzey gelir türünü belirtir; ikinci düzey vergi türünü ifade eder; üçüncü düzey vergi tahsil edilen varlık türünü belirtir; ve dördüncü düzey de vergilendirilen varlığı belirtir.

Tablo-8 Eskişehir BB gelir bütçesi, örnek sunum

Gelir Kodu				Açıklama	2013 Gelir Tahmini
I	II	III	IV		
01				Vergi Gelirleri	8.727.000
01	2			Mülkiyet Üzerinden Alınan Vergiler	4.000
01	2	9		Mülkiyet Üzerinden Alınan Diğer Vergiler	4.000
01	2	9	51	Bina vergisi	1.000
01	2	9	52	Arsa vergisi	1.000
01	2	9	53	Arazi Vergisi	1.000
01	2	9	54	Çevre Temizlik Vergisi	

Ek 3: Terimler sözlüğü

1	Cinsiyet	Tüm insanlar kadın ya da erkek olarak dünyaya gelirler. Cinsiyet kavramı kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farkları ifade eder. Büyük bir çoğunluk için, biyolojik cinsiyet zaman içerisinde değişmez.
2	Toplumsal Cinsiyet	Toplumsal cinsiyet kavramı kadınların ve erkeklerin farklı sosyal rollerini, sorumluluklarını ve kimliklerini ifade eder. Bu kavram aynı zamanda belirli bir toplumda kadınlar ve erkekler arasındaki güç ilişkilerini de anlatır. Toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişkileri ülkeler ve kültürlere göre farklılık gösterebilir ve hatta bir toplum içerisindeki farklı gruplar arasında da çeşitlilik gösterebilir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve ilişkileri sabit değildir, değişiklik gösterebilir.
3	Cinsiyet İlişkileri	Herhangi bir toplumsal cinsiyet sisteminin özelliklerini belirleyen, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkiler ve eşit olmayan güç dağılımı. (Avrupa Komisyonu, 2004)
4	Cinsiyet Körü	Cinsiyet boyutunu ele almayı göz ardı etmek/dikkate almamak (toplumsal cinsiyete duyarlı veya cinsiyet ayrımı gözetmeyen kavramlarının aksine). (Avrupa Komisyonu, 2004)
5	Cinsiyet Ayrımı Gözetmeyen	Cinsiyet ilişkileri veya kadın erkek eşitliği konusunda fark yaratacak olumlu veya olumsuz herhangi bir etkiye sahip olmamak. (Avrupa Komisyonu, 2004)
6	Toplumsal Cinsiyete Duyarlı	Cinsiyet boyutunu ele almak ve göz önünde bulundurmamak. (Avrupa Komisyonu, 2004)
7	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Kavram, tüm insanların kişisel becerilerini geliştirmek ve katı cinsiyet rolleri olmadan seçim yapmaları konusunda özgür oldukları anlamına gelir; ayrıca kadınların ve erkeklerin farklı davranışlarının, arzularının ve ihtiyaçlarının eşit olarak dikkate alındığını, değerlendirildiğini ve eşit oranlarda öncelik verildiğini ifade eder. (Avrupa Komisyonu, 2004)
8	Geçici Özel Önlem	Geçici Özel Önlem belirli bir grubu hedef alan ve ayrımcılığı ortadan kaldırmayı ve önlemeyi amaçlayan veya mevcut tavırlardan, davranışlardan ve yapılardan kaynaklanan dezavantajları gidermeyi hedefleyen önlemleri ifade eder. Eğitim ve istihdam alanlarında kadın kotaları örnek olarak verilebilir. (Aynı zamanda pozitif ayrımcılık/olumlu eylem olarak da adlandırılır). (Avrupa Komisyonu, 2004)

9	Toplumsal Cinsiyeti Anaakımlaştırma	“Toplumsal cinsiyet perspektifinin anaakımlaştırılması planlanan herhangi bir alana yönelik tüm seviyelerde gerçekleştirilen herhangi bir eylemin, mevzuat, politikalar ve programlar da dahil, kadınlar ve erkekler için sonuçlarını değerlendirme sürecidir. Hem kadınların hem de erkeklerin kaygılarını ve deneyimlerini tüm siyasi, ekonomik ve toplumsal süreçlerde politika ve programların tasarım, uygulama, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinin ayrılmaz bir parçası haline getirmek üzere tasarlanmış bir stratejidir. Böylece kadınlar ve erkekler bu politika ve programlardan eşit olarak yararlanırlar ve eşitsizlik sürekli hale getirilemez. Buradaki nihai hedef toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasıdır” (ECOSOC, 1997).
10	Cinsiyet Uçurumu	Kadınlar ve erkekler arasındaki herhangi bir alana yönelik katılım düzeyleri, erişim düzeyleri, haklar, ücretler veya imtiyazlar açısından uçurum. (Avrupa Komisyonu, 2004)
11	Cinsiyete göre İşbölümü	Kadınlar ve erkekler arasında özel ve kamu alanlarında ücretli ve ücretsiz işlerin bölümü. (Avrupa Komisyonu, 2004)
12	Mesleki Ayrışma	Kadınların ve erkekleri farklı türde ve düzeylerdeki faaliyetlerde ve işlerdeki oranı, kadınların erkeklere göre daha dar bir meslek grubu ile kısıtlanmaları (yatay ayırım), ve daha düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda bırakılmaları (dikey ayırım). (Avrupa Komisyonu, 2004)
13	Bakım İşi	İnsani faaliyetlerin, hem maddi hem de sosyal anlamda, mevcut ve gelecekteki işgücü ve insan nüfusunun tamamı ile ilgilenme sürecine yönelik, yemek, giysi ve barınmanın ev içerisinde sağlanmasını içeren bir parçası. Sosyal olarak yeniden üretim sözü edilen şekildeki ihtiyaçlarının tümünün ekonomi içerisinde ücretli veya ücretsiz bileşenler olarak sağlanmasıdır. (Alexander ve Baden, 2000)
14	Yeniden Üretim Sektörü	İnsani faaliyetlerin, hem maddi hem de sosyal anlamda, mevcut ve gelecekteki işgücü ve insan nüfusunun tamamı ile ilgilenme sürecine yönelik, yemek, giysi ve barınmanın ev içerisinde sağlanmasını içeren bir parçası. Sosyal olarak yeniden üretim sözü edilen şekildeki ihtiyaçlarının tümünün ekonomi içerisinde ücretli veya ücretsiz bileşenler olarak sağlanmasıdır. Ekonomi, yeniden üretim emeğini sermaye araçlarının bakımından daha farklı görür. Ancak her ikisi de ekonomik faaliyet olarak kabul edilir. Yeniden üretim sektörü genellikle ücretsizdir ve ulusal hesapların dışında tutulur. Yeniden üretim işleri ise büyük ölçüde kadınlar tarafından yapılmakta ve kadınların ayırdığı zamanın çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadır (Alexander ve Baden, 2000)

15	Yeniden Üretim Hakları	Yeniden üretim hakkı bir bireyin veya bir çiftin çocuklarının sayısına, çocukları arasındaki zamana ve çocuklarının zamanlamasına özgürce ve sorumlu biçimde karar vermeleri için gerekli olan bilgi ve fırsatları elde etmelerini sağlayan haktır. Aynı zamanda en iyi standartlarda cinsel ve üreme sağlığına sahip olmalarını sağlayan haktır (Avrupa Komisyonu, 2004).
16	Toplumsal Cinsiyet Analizi	Kadınlar ve erkekler ile bireylere atanan toplumsal cinsiyet rolleri arasındaki durumların, ihtiyaçların, katılım oranlarının, kaynaklara ve gelişime erişim, varlıkların kontrolü, karar verme yetkisi gibi konulardaki farkların araştırılmasıdır. (Avrupa Komisyonu, 2004) Örnek: Toplumsal cinsiyet analizi kadınlar ve erkekler için ülkenizdeki miras haklarına yönelik kanunlar ve geleneklerdeki farkları incelemektir. Kosova'da miras konusunda kadınlar ve erkekler arasında fark bulunmamaktadır, ancak gelenekler söz konusu olduğunda kırsal bölgelerdeki kadınlardan miras yoluyla elde ettikleri mülkleri erkek kardeşlerine devretmeleri beklenmektedir (AGİT, 2006).
17	Toplumsal Cinsiyet Etki Değerlendirmesi	Politika önerilerini kadınları ve erkekleri farklı etkileyip etkilemedikleri yönünden incelemek, ayrımcılık etkilerinin nötrleştirilmesinin sağlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi amacıyla bu önerilerin kabul edilmesi (Avrupa Komisyonu, 2001).
18	Toplumsal Cinsiyet Denetimi	Politikaların, programların ve kurumların toplumsal cinsiyete ilişkin kriterleri ne şekilde uyguladıklarının analizi ve değerlendirilmesi. (Avrupa Komisyonu, 2004)
19	Cinsiyet Körü Bütçe	Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve kadınlar ile erkekler arasında eşitsiz güç dağılımına neden olan ve toplumsal cinsiyete duyarlı biçimde hazırlanmamış olan bütçeleri ifade eden terim.
20	Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme	Kadın ve erkekler ile kız ve oğlan çocuklarının, sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayatta farklılaşan deneyimlerine, istek ve ihtiyaçlarına duyarlı bir biçimde planlanıp hazırlanan bütçelerdir. Bu özellikleriyle toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeler, kaynakların ve gücün iki cins arasında adil dağılımına hizmet ederek, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında bir araç olarak önem kazanmaktadırlar. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, bütçe döngüsünün her aşamasında toplumsal cinsiyet boyutunun anaakımlaştırılması için tasarlanmış bir yaklaşımdır. Genel olarak, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme bir devletin ulusal ve yerel gider ve gelir politikalarının kadınlar ve kız çocukları ile erkekler ve oğlan çocukları üzerindeki farklı etkilerini incelemeyi hedefler. Etki analizine ek olarak, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarını ve önceliklerini dikkate alan gelirlerin ve giderlerin tekrar öncelik kazanmasını hedefler. İncelenen ülkeye bağlı olarak, eşitsizliğe yönelik diğer faktörlere de odaklanılabilir. Bunlara yaş, din veya etnik köken veya ikamet edilen yer (kırsal/kentsel, farklı bölgeler) gibi faktörler dahil edilebilir. (GTZ, 2006)

21	Kamu Bütçesi	Kamu bütçesi, geçerli olduğu süre boyunca kamu idaresi tarafından yapılması planlanan harcamalar ile toplanması beklenen gelir rakamlarını tahmini olarak gösteren belgedir. Bütçeler TBMM tarafından onaylandıktan sonra kanun niteliği kazanırlar ve harcama arttırıcı ve gelir azaltıcı tekliflerle değiştirilemezler (Mutluer vd., 2010).
22	Yerel Yönetim Bütçesi	Bütçe bir yönetim biriminin bir mali yıla ilişkin olarak gelir ve gider tahminlerini gösteren yasal bir belgedir. Bu belge merkezi yönetime dâhil kamu idareleri için TBMM'nin onayı ile kanun olarak, belediyelerde ise belediye meclisinin onayı ile belediye yöneticilerine gelir toplama ve harcama yapmalarına yetki veren bir meclis kararı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kerimoğlu vd. 2009).
23	Bütçe Satırı/Bütçe Kalemi	Bütçede yer alan gelir ve giderlerin toplu olarak veya ayrı ayrı unsurlarına göre satır olarak gösterilme şekline bütçe kalemi denmektedir.
24	Bütçe Kodu	Kamu hizmetleri ile bu hizmetlerin finansmanı için ihtiyaç duyulan kaynakların mali politikalar doğrultusunda sınıflandırılmasıdır. Analitik Bütçe Sistemine göre harcama, kurumsal, fonksiyonel, finansman tipi ve ekonomik kodlama olarak 4 farklı şekilde sınıflandırılır. Gelir ise sadece ekonomik koda göre sınıflandırılır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Oturum 5, Bilgi Notu: Farklı Bütçe Gösterimleri ve Bütçe Okuma.
25	Performans Esaslı Bütçeleme	Kamu kurumlarının temel görevlerini ve bu görevlerin yerine getirilmesi sonucunda başarılacak hedefleri ile amaçları belirleyen, bu hedefler ve amaçlar doğrultusunda kaynakların tahsis edilmesini ve kullanılmasını sağlayan, performans bölümüne göre hedeflerin başarılı olup olmadığını değerlendiren ve sonuçları raporlayan bütçeleme sistemidir. Performans esaslı bütçeleme nin ana öğeleri; stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporudur (BÜMKO, 2004).
26	Katılımcı Bütçeleme	Katılımcı Bütçeleme doğrudan, tercihe bağlı ve evrensel demokrasinin bir sürecidir. Bu süreç içerisinde kişiler kamu bütçeleri ve politikalar hakkında tartışabilir ve karar verebilirler. Vatandaşların katılımı yöneticileri veya kanun koyucuları seçmek üzere oy verme eylemi ile sınırlı değildir. Aynı zamanda harcama önceliklerine karar vermeleri ve hükümetin yönetilme şeklini kontrol etme fırsatı da bulurlar. Geleneksel politikanın uygulayıcısı olmaktan çıkar ve kamu yönetiminin kalıcı bir destekçisi haline gelirler. Katılımcı bütçeleme doğrudan demokrasi ile temsili demokrasiyi birleştirir. Bu başarısına özellikle önem verilmelidir. Hatta Katılımcı Bütçeleme, katılımcı demokrasinin bir parçası olup, diğer bir deyişle doğrudan veya yarı-doğrudan demokrasi ile temsili demokrasinin öğelerinin bir karışımıdır (BM-HABITAT, 2004).

27	Analitik Bütçe Sistemi	<p>5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 2003 yılından sonra uygulanmaya başlanan bütçeleme sistemidir. Devletin mali istatistiklerinin daha düzenli, güvenilir, tutarlı, ölçmeye ve analize elverişli şekilde tutulması amacıyla hazırlanmıştır. Geliştirilen bu yeni sınıflandırma sistemi Analitik Bütçe Sınıflandırması (ABS) olarak adlandırılmıştır.</p> <p>Sistem geliştirilirken, Government Finance Statistics (GFS-Devlet Mali İstatistikleri) esas alınmıştır.</p> <p>GFS; ekonomik analiz yapmak amacıyla devletin nakit alındıklarını ve ödemelerini (muamelelerini) kayıt eden uluslararası kabul edilmiş bir sistemdir (BÜMKO, 2007).</p>
28	Bütçe Süreci	<p>En basit şekliyle, bütçe döngüsü dört aşamadan oluşur:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bütçe Oluşturma - Bütçenin Kabulü - Bütçenin Uygulanması - Bütçe kontrolü: Denetim ve Değerlendirme
29	Stratejik Plan	<p>Kamu idarelerinde; kalkınma planları, programlar, ilgili mevzuat ve benimsedikleri temel ilkeler çerçevesinde geleceğe ilişkin misyon ve vizyonlarını oluşturmak, stratejik amaçlar ve ölçülebilir hedefler saptamak, performanslarını önceden belirlenmiş olan göstergeler doğrultusunda ölçmek ve bu sürecin izleme ve değerlendirmesini yapmak amacıyla katılımcı yöntemlerle hazırlanan plandır (BÜMKO, 2004).</p>
30	Performans Programı	<p>Bir mali yılda, kamu idaresinin stratejik planı doğrultusunda harcama birimince yürütülmesi gereken faaliyetleri, bu faaliyetlerin kaynak ihtiyacını, performans hedef ve göstergelerini içeren programlardır (BÜMKO, 2004).</p>
31	Faaliyet Raporu	<p>Bütçeyle ödenek tahsis edilen harcama birimleri tarafından hazırlanan birim performans programları uyarınca yürütülen faaliyetlerin, belirlenmiş performans hedef ve göstergelerine göre gerçekleşme durumu ile meydana gelen sapmaların nedenlerini açıklayan, birim hakkındaki genel ve mali bilgileri içeren rapordur (BÜMKO, 2004).</p>
32	Cinsiyete Göre Ayrıştırılmış Veriler/ İstatistikler	<p>Verilerin ve istatistiksel bilgilerin karşılaştırılmalı analiz yapılabilmesi için cinsiyete göre toplanması ve ayrıştırılmasını ifade eder. Aynı zamanda cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikler adını da almaktadır. (Avrupa Komisyonu, 1998)</p> <p>Cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerin mevcudiyeti toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme için asli önem taşımaktadır. Yeterli veri olmadan anlamlı bir analiz yapmak çok zor olacaktır. Bir ülkenin cinsiyete göre ayrıştırılmış verilerinin olması için, bireylere ilişkin tüm veriler cinsiyete göre ayrıştırılmış biçimde toplanmalı, sunulmalı ve incelenmelidir (GTZ, 2006; UNDP, 2001).</p>

33	<p>Toplumsal Cinsiyet Göstergesi/Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Gösterge</p>	<p>Göstergeler nötr araçlar değildir; tüm yöntemlerde olduğu gibi siyasi değerlerden ve içerikten etkilenirler. Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler toplumdaki toplumsal cinsiyete ilişkin zaman içerisinde gerçekleşen değişikliklerin ölçülmesini sağlar (CIDA, 1997).</p> <p>'Toplumsal cinsiyete duyarlı', 'toplumsal cinsiyet konusunda hassas' veya 'toplumsal cinsiyet' göstergesi zaman içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin değişiklikleri ölçer. Bu göstergeler nicel olabilir ve cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiksel verilere dayanırlar - kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı ölçülürler. Okuryazarlık bunun bir örneğidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği göstergeleri aynı zamanda nitel değişiklikleri de gösterirler - örneğin, kadınların güçlenme düzeylerindeki artış veya toplumsal cinsiyete yönelik tutumlarda değişiklikler. Toplumsal cinsiyet eşitliği ölçümleri kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerdeki değişiklikleri de gösterebilir. Aynı zamanda kadınlar ve erkekler için belirli bir politika, program veya faaliyetin çıktılarını veya kadınların ve erkeklerin durumları veya pozisyonlarındaki değişiklikleri, örneğin yoksulluk veya katılım oranlarını da gösterir (AGIT, 2013).</p> <p>Bir gösterge belirli bir zaman içerisinde belirli bir bağlamda gerçekleşen değişiklikleri gösteren istatistiksel bir ölçümdür.</p> <p>(Örneğin: bir ülkede yetişkinlerin okuryazarlık oranları 1970 yılında %24 iken 2000 yılında %38'e yükselmiştir). İstatistikten farklıdır çünkü bir gösterge belirli bir norm ile karşılaştırmayı içerir. Sadece bilgi vermez.</p> <p>Toplumsal cinsiyete duyarlı gösterge ise zaman içerisinde toplumsal cinsiyete ilişkin meydana gelen değişikliklerin ölçümüdür (örneğin, bir ülkedeki kadın-erkek okuryazarlık farkı). Toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler zaman içerisinde bir toplumda gerçekleşen toplumsal cinsiyete ilişkin değişiklikleri gösterme işlevine de sahiptir. Kullanışlı olmalarının nedeni kadınların ve erkeklerin zaman içerisinde durumlarında ve rollerinde meydana gelen değişiklikleri göstermelerinden dolayıdır. Bu yüzden de toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne kadar geliştiğini ölçmeye yardımcı olurlar (CIDA, 1997).</p> <p>Örnekler:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Belediye kütüphanesinden yararlanan kadın/erkek vatandaşların yüzdelik oranı - Bölge düzeyinde kadın/erkekler tarafından idare edilen yoksul evlerin yüzdelik oranı - Belirli bir dönemde belediye tarafından sağlanan toplu ulaşımdan yararlanan kadın/erkek vatandaşların yüzdelik oranı. - Belediye tarafından sağlanan mesleki eğitim kurslarına katılan kadın/erkek katılımcıların yüzdelik oranı - Belediye tarafından sağlanan mesleki eğitim kurslarına katıldıktan sonra işe giren kadın/erkek katılımcıların yüzdelik oranı
34	<p>Sektörler arası veya Bölgelerarası Yaklaşım</p>	<p>Bu yaklaşım toplumsal cinsiyet analizi ile sınıf, etnisite ve diğer sosyal farklar gibi diğer boyutları birleştirir. Böylece kadın ve erkeklerin farklı gruplarının sosyal ve ekonomik durumlarına ilişkin daha gerçekçi ve kapsamlı bir resim elde edilmesi hedeflenir.</p>

Ek 4: TBMM'nin TCDB Raporunda Yer Alan Tespit ve Öneriler

1. Genel değerlendirme

Birinci bölümde yer verildiği üzere ülkemizde toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye ilişkin politika oluşturmaya, bilgi ve farkındalık düzeyinin yükseltilmesine yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Politika oluşturulmasına ilişkin;

- 2000 yılında hazırlanan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı "Toplumda Kadın Katılımı" Özel İhtisas Komisyonu Raporu,
- "Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler" ile ilgili 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi,
- Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013),
- Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2007-2010)
- Kadın istihdamının artırılmasına yönelik 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi, sayılabilir.

Kuşkusuz en önemli gelişme Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)'nda sağlanmıştır. Onuncu Kalkınma Planında toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında, kadınların sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamdaki rolünün güçlendirilmesi, aile kurumunun korunarak statüsünün geliştirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin kuvvetlendirilmesi temel amacı doğrultusunda belirlenen politikalar arasında toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesi yer almıştır.

Farkındalık oluşturulması ve bilgilenmeye yönelik çalışma ve uygulamalar kapsamında kamunun yanı sıra kadın örgütleri, sivil toplum kuruluşları, akademisyenler, uluslararası kuruluşların da ciddi faaliyetler yürüttükleri görülmektedir. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Eğitim Toplantısı (KSGM), Kadın Dostu Kentler Projesi, BM Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında devam eden projeler, KEİG Platformu tarafından yapılan Çalıştay, Yerel Yönetimlerde Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Marmara Modeli Eğitim Projesi, Toplumsal Cinsiyet Temelli Yerel Bütçe Analizi Projesi, Eşitlikçi Bütçe Çalıştayı, Dirlik Temelli Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme (DTCDDB) konulu uluslararası bir toplantı anılabilir.

Bununla birlikte, son dönemde toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde pozitif etki potansiyeli taşıyan birçok politika hayata geçirilmiştir. Bunlardan bazıları, şartlı nakit transferi, kadın istihdamını teşvik, KÖYDES, taşımali eğitim, ücretsiz kitap dağıtımı, üniversitelerde harçların kaldırılması, kadına yönelik şiddetle mücadele, engellilerin bakımı ve rehabilitasyonu, yeşil kartlılara sağlık imkânları, gelir vergisinden muaf tutma, kız öğrenci yurtlarının kapasitesindeki büyük artışlar bu kapsamda anılabilir.

Literatür ışığında toplumsal cinsiyet eşitliğini, kadınların kamu hizmetlerine erişimlerini, kadınların güçlenmeleri ve ev içi emekleri üzerindeki baskının azalmasını sağlayan bu politika önceliklerinin toplumsal cinsiyet etki analizleri yapılmadığı için görünürlükleri ve kadınların güçlenmesine yaptıkları katkı düzeyi somut olarak ortaya konulamamıştır. Bunun bir istisnası, etki analizi yapılan şartlı nakit transferi olmuştur. Merkezi yönetimin yanı sıra yerel yönetimlerde de ciddi adımlar atıldığı görülmektedir.

TCDB literatüründe son zamanlarda hızlı bir gelişim söz konusudur. Bununla birlikte, halen toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısının bütçenin tüm boyutları ve aşamalarına dahil edildiği uygulanabilir bir çerçeve oluşturulamamıştır. Kabul etmek gerekir ki, cari bütçe süreci teknik düzeyde literatürün ele aldığı çerçeveden daha kapsamlı ve detaylı bir bilgi havuzuna sahiptir. Kapsam itibarıyla toplumsal cinsiyet perspektifinin entegrasyonuna ihtiyaç duyulan ve henüz ele alınmamış bir dizi çalışma alanının bulunduğu görülmektedir: Bütçe kod yapısı ve muhasebe sistemi, mali işlem süreçleri, iç kontrol sistemleri (iç denetim-ön mali kontrol), dış denetim ilk akla gelen çalışma alanları olarak sayılabilir. Kritik öneme sahip husus bütçe sürecinin her aşamasının birbirine entegre olmasıdır. Herhangi bir aşamada yer alan mali bir kurum veya kural dışında bırakılırsa sistemin işleyişi mümkün olmamaktadır.

Öte yandan, bütçe alanında sözkonusu çalışma konularının çoğu çeşitli uluslararası kuruluşlarca üretilen norm, standart, sınıflandırmalara dayanmaktadır. Ülkelerin kendi özgün uyarlanmaları ihmal edilmemek kaydıyla bu çerçeveye entegrasyon sağladıkları görülür.⁶ Bu açıdan GFS, COFOG, INTOSAI standartlarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi, dünyada TCDB alanında sağlanacak gelişmelere büyük bir ivme kazandıracaktır. Keza, kamu ihale sistemleri de örneğin Avrupa ölçeğinde Avrupa Birliği müktesebatına göre şekillenmektedir.

2. Tespit ve öneriler

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımının uygulanabilirliğine yönelik tespit ve önerilere aşağıda yer verilmiştir:

> Toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretilmesi

TCDB uygulamaları açısından en temel gereksinim toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretimi ve derlenmesidir. Bununla birlikte literatürde de (the UNECE Task Force on Gender Statistics, 2010) vurgulandığı üzere toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretiminde cinsiyet bazında ayrıştırılmış veri ve istatistiklerin ötesinde politika eksenli bir perspektife gereksinim olduğu görülmektedir. Özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı göstergeler toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklere dayanılarak üretileceğinden bu ihtiyaç belirgin bir biçimde kendini hissettirmektedir.

Türkiye’de toplumsal cinsiyete duyarlı veri ve istatistiklerin üretilmesine yönelik 10/11/2005 tarihli ve 5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu’nun 3. maddesinde düzenlenmiş olan Resmi İstatistik Programı işlevselleşebilir. Resmi İstatistik Programında ulusal ve uluslararası düzeyde ihtiyaç duyulan konularda kamu kurum ve kuruluşları tarafından üretilecek resmî istatistiklere ilişkin beş yıllık çerçeve belirlenmektedir. Kurum ve kuruluşların görev alanları ile ilgili resmî istatistiklere ilişkin veri derleme, değerlendirme ve yayımlama görev ve yetkisi Resmi İstatistik Programında açıkça belirtilecektir. Bu doğrultuda, Programda yer almak suretiyle Merkezi Yönetim Bütçe Kapsamında yer alan kamu idareleri teşkilat kanunlarında yer alan görev, yetki ve sorumlulukları çerçevesinde yürütmekte oldukları kamu hizmetleri ve faaliyetlerine ilişkin verileri toplumsal cinsiyet bazında toplamaları mümkün hale gelebilir. Tabiatıyla, ilgili kamu idarelerinin,

⁶ GFS 2001 (The Government Finance Statistics Manual), COFOG (Classification of the Functions of Government), ESPROS (The European System of integrated Social Protection Statistics), IPSASB (International Public Sector Accounting Standards Boards), ESA 95 (The European System of Accounts), IFAC (The International Federation of Accountants), IIA (The Institute of Internal Auditors), INTOSAI (International Organization of Supreme Audit Institutions).

veri derleme sürecinde, hizmet sunumuna kadar geçen aşamanın ötesinde kamu hizmeti sunumundan yararlananlar açısından da konuya yaklaşmaları önem taşımaktadır. Ayrıca, kamu hizmeti sürecinden bağımsız olarak ilgili politika alanına ilişkin verilere ihtiyaç vardır.

Veri ve bilgilerin aynı zamanda araştırmacılar ve uzmanlar, uluslararası örgütler, sivil toplum örgütleri (başta sendikalar olmak üzere) ve çalışan örgütleri tarafından alanın cinsiyet gerçekliğine ve özellikle toplumsal cinsiyetlerin sübjektif taleplerine yönelik olarak da üretilmesi önemlidir. Bununla birlikte, bütçe sürecine konu olacak istatistikî verilerin teknik sıhhati açısından 6. maddenin son fıkrasında yer alan hüküm işletilmelidir. Bu çerçevede, istatistikî sonuçlar içeren araştırma faaliyetleri yürüten gerçek kişiler veya özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşların, araştırmalarının sonuçlarını basın ve yayın yoluyla kamuoyuna açıklamaları hâlinde, araştırmanın kapsam, örnekleme yöntemi ve örnek hacmi, veri derleme yöntemi ve uygulama zamanını araştırma sonuçlarıyla birlikte kamuoyuna açıklamakla yükümlü oldukları hatırlanmalıdır. Kamu kaynağı tahsis sürecinde kullanılacak verilerin metodolojik açıdan yetkin olması beklenir.

> Genişletilmiş GSYH hesaplamaları hakkında çalışmaların yürütülmesi

Genişletilmiş GSYH kadınların görünmeyen emeğinin ve genel olarak bakım ekonomisinin boyutlarının mevcut GSYH'ye dahil edilmesine imkan veren bir kavramsallaştırma değildir. 5429 sayılı Türkiye İstatistik Kanunu ve Resmi İstatistik Programı (2012-2016)'nın üçüncü bölümünde yer aldığı üzere gayri safi yurtiçi hasıla hesaplarına ilişkin istatistiklerin üretimi TÜİK'in yetki ve sorumluluğundadır. Bununla birlikte genişletilmiş GSYH hesaplamaları için zorunlu olan zaman kullanım anketleri de TÜİK tarafından ilk defa 2006 yılında üretilmiştir.⁷ Öte yandan, bütçenin dayandığı makro çerçevenin belirlendiği Orta Vadeli Program'ın hazırlanmasından sorumlu kuruluş Kalkınma Bakanlığı'dır. Bu itibarla, TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı'nın işbirliği içinde genişletilmiş GSYH hesaplamalarına ilişkin çalışmaları yürütmesi uygun olacaktır. Bu alanda ihtisaslaşmış akademisyenlerin veya araştırmacıların de bu çalışmalara dâhil edilmesi ve özellikle Almanya ve Finlandiya örneklerinin yerinde incelenmesi için çalışma ziyaretleri gerçekleştirilmesinde büyük yarar vardır.

> Merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinde farkındalık oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi ve örnek uygulamalar geliştirilmesi

Ülkemizde özellikle yapılan bütçe reformu sonucu hayata geçirilen performans esaslı bütçeleme sisteminin en önemli özelliği politika öncelikleri ile kaynak kullanımının entegrasyonudur. Bu bütünleşmenin sağlandığı temel bütçe belgeleri kamu idaresinin stratejik planı, performans programı ve faaliyet raporudur. TCDB yaklaşımının orta ve uzun vadede uygulanabilirliği ideal olarak bu belgelerde içerilmesiyle mümkündür.

⁷ Türkiye İstatistik Kurumu, EUROSTAT'ın başlattığı uluslararası karşılaştırılabilir nitelikte zaman kullanım anketi çalışmaları kapsamında Zaman Kullanım Anketi'ni ilk kez 1 Ocak - 31 Aralık 2006 döneminde Türkiye genelinde toplam 5070 örnek hanede uygulamıştır. Ankette 15 ve daha yukarı yaştaki tüm fertlerin, bir hafta içi ve bir de hafta sonu olmak üzere iki günde 24 saat boyunca yaptığı tüm günlük faaliyetlerini 10'ar dakikalık aralıklarla hazırlanan günlüklere kaydetmeleri yoluyla bilgiler derlenmiştir, bkz. erişim adresi: www.tuik.gov.tr

Bu belgeleri kamu idareleri kendileri hazırlamakla birlikte, bu belgelerin taşınması gereken norm ve standartlar Kalkınma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından belirlenmektedir.⁸ Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın görev, yetki ve sorumluluğundadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı aynı zamanda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008–2013)'nin koordinasyonundan da sorumlu kuruluştur. Tüm bu hususlar dikkate alındığında Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın TCDB'ye yönelik çalışmalarını gerek kendi bünyelerinde gerekse kamunun koordinasyonunda yürütümü anahtar öneme sahiptir.

> Bakanlıklar, kamu idareleri ile mahalli idarelerin politikalarını toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşımla geliştirmeleri

Her kurumun kendi görev alanına dair politikalarında kadınların ve erkeklerin farklılaşan ve hatta özgülleşebilen ihtiyaçları ve yaşam koşullarını eşit önemde değerlendirmesi ve hizmetlerini bu doğrultuda toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece politikaların etkileri itibarıyla toplumsal ilişkilerde var olan kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizlikleri azaltması beklenmelidir. Kamu hizmetlerine kitlesel bir görünüm içinde kadınların ve erkeklerin erişimleri açısından kadın örgütleri ile uygulamada iş birliği ve kamuoyu denetimini olanaklı kılan, taleplerin iletildiği ve müzakere edildiği formel mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Bu kapsamda kurumların toplumsal cinsiyet körlüğü ile mücadelelerinde aşağıdaki öncelikleri dikkate alması gerekmektedir:

- Aile içi eşitsiz sorumluluk dağılımı sonucu kadınların evde yoğun çalışmaları nedeniyle kamu hizmetlerinden yararlanamayabilecekleri gibi kamu hizmetlerindeki yetersizliklerin de kadınların omuzlarındaki iş yüklerini artırabileceği ve bu nedenle özellikle çocuk, hasta, yaşlı veya engelli bakımına ilişkin sosyal hizmetlerin güçlendirilmesi,
- Kadınların erkeklere göre zaman yüklerini azaltan ve böylece gelir getirici çalışma veya kendilerini geliştirebilecekleri boş zaman için kullanabilecekleri zamanı artıran eğitim, sağlık durumunu ve refahlarını iyileştiren kamu altyapı hizmetlerinin artırılması,
- Kadın ve kız çocuklarının kamu hizmetlerinden uzaklık, zaman ve güvenlik sorunları nedeniyle yararlanamayabileceklerinden hareketle kamu hizmeti sunumlarının bu yönleriyle değerlendirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması, ayrıca kadınların kamusal alanla iletişiminin ve bilgilenme kanallarının erkeklere göre çok daha yetersiz olması nedeniyle kadınları kamu hizmetlerine erişimleri ve hakları hakkında bilgilendirme hizmet ve imkânlarının artırılması,

⁸ 5018 sayılı Kanununun 9 uncu maddesinin üçüncü fıkrasına göre stratejik plan hazırlamakla yükümlü olacak kamu idarelerinin ve stratejik planlama sürecine ilişkin takvimin tespitine, stratejik planların kalkınma planı ve programlarla ilişkilendirilmesine yönelik usul ve esasların belirlenmesine Kalkınma Bakanlığı yetkilidir. Kamu idarelerinin bütçelerinin dayandığı stratejik planlarda belirlenen performans göstergelerine uygunluğu ve idarelerin bu çerçevede yürütecekleri faaliyetler ile performans esaslı bütçelemeye ilişkin diğer hususları belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir. Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve ilgili kamu idaresi tarafından birlikte tespit edilecek olan performans göstergeleri, kuruluşların bütçelerinde yer alır. Performans denetimleri bu göstergeler çerçevesinde gerçekleştirilir.

- Kamu hizmetlerinden yararlanmanın bir harcama yapılmasını (maliyet) gerektirdiği hallerde özellikle düşük ve orta gelir düzeyine sahip ailelerde kadınların ve kız çocuklarının gereksinimlerinin ikincilleşebilme ve baskılanabilme hususunun değerlendirilmesi ve bu çerçevede gerekli adımların atılması,
- Kamu hizmetlerinde çalışanlara toplumsal cinsiyete duyarlı hizmete ilişkin bilgi ve farkındalık eğitimlerinin verilmesi, kadınların kamu istihdam alanında oranının artırılması ve karar alma süreçlerindeki konumlarının güçlendirilmesi,
- Kamu ihalesisteminde aranan şartların son dönemde gelişme gösteren kadın girişimciler açısından zor ve dezavantajlı sonuçlara yol açıp açmadığının değerlendirilmesi ve bu yönde gerekli çalışmaların yapılması.

> TBMM ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme

TBMM'nin bütçe hakkı demokrasimizin vazgeçilmez öneme sahip temellerinden birini oluşturmaktadır. TBMM'nin bütçe hakkı Anayasamızın 87, 160-165 inci maddeleri ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nda düzenlenmiştir. 5018 sayılı Kanun'un 5 inci maddesinde kamu malî yönetiminin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütçe hakkına uygun şekilde yürütüleceği, 6085 sayılı Kanun'un 34'üncü maddesinde de denetimin en temel amaçlarından birinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bütçe hakkının gereği olarak kamu idarelerinin faaliyet sonuçları hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve kamuoyuna güvenilir ve yeterli bilgi sunulması olarak hüküm altına alınmıştır.

Bilindiği gibi performans esaslı bütçeleme sistemi TCDB yaklaşımının uygulanabilirliği açısından son derece önem taşıyan bir çerçeve sağlamaktadır. Ülkemizde de yapılan bütçe reformundan sonra yukarıda da belirtildiği üzere sistem eski girdi bazlı yaklaşım doğrultusunda sadece kaynak ayırma ve kullanım boyutunun ötesine taşınmıştır. Artık esas olan politika amaç ve hedefleri ile gerçekleştirmelerin belirlenmesi ve değerlendirilmesidir. Ancak, TBMM'de bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarının kanunlaşma sürecinin komisyon aşaması sadece Plan ve Bütçe Komisyonu'nda yapılmaktadır.⁹ Diğer ihtisas komisyonlarının üyeleri sınırlı bir şekilde Plan ve Bütçe Komisyonu'ndaki görüşmelerde söz alabilmekte ve katkı verebilmektedir. Reformun gerekleri doğrultusunda tasarıların görüşmelerinde Plan ve Bütçe Komisyonu dışında diğer ihtisas komisyonlarının katkılarına da gereksinim bulunmaktadır.¹⁰

Mevcut bu işleyişin sınırlılıklarını aşmak ve TBMM çalışmalarının cinsiyete duyarlı hale getirilmesi açısından Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu TBMM teamüllerine dayalı olarak bakanlıklar ve kamu idarelerinin bütçe ve kesin hesapları üzerinde bilgi almak ve müzakere gerçekleştirmek için kamu idarelerini davet edebilir. Bununla birlikte, kamu idarelerinin görev alanında faaliyet gösteren kadın örgütlerinin ve dış denetim raporu hazırlayan Sayıştay denetçilerinin de bu toplantıları katılımının sağlanması gerekir.

⁹ Plan ve Bütçe Komisyonu'nda çalışmalar Maliye Bakanı'nın bütçe sunuşu ile başlar. Ardından tasarıların geneli üzerine müzakereler yapılır, sorular yöneltilir ve Hükümet adına, genellikle Maliye Bakanı tarafından açıklamalar getirilir. Tasarıların maddelerinin geçilmesi oylanır, kabul edildiğinde birinci madde (Gider maddesi) okunduktan sonra, her bir kamu idaresinin bütçe ve kesin hesabının görüşmelerine geçilir. Gerekli görüşmeleri müteakip, kamu idarelerinin bütçelerinin oylanmasına geçilir. Tüm kamu idareleri için yukarıda belirtilen prosedür tamamlandıktan sonra, Plan ve Bütçe Komisyonu'nda ikinci maddeden itibaren diğer maddelerin görüşülmesine ve oylanmasına devam edilir, nihayetinde tasarıların tümü oylanmak suretiyle, komisyon aşaması tamamlanmış olur.

¹⁰ Bu konuda 23. yasama döneminde TBMM Başkanı Köksal TOPTAN tarafından verilen Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki İçtüzük Teklifi (Sıra Sayısı 107) kadük olmuştur.

Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun rolünün güçlendirilmesine yönelik Komisyona bilgi ve enformasyon desteği sağlayacak kurumsal bir işbölümünün oluşturulması gerekmektedir. TBMM İdari Teşkilatı Araştırma Merkezi Başkanlığı bünyesinde bu amaç doğrultusunda bir bölümlendirmeye gidilmesi ve ihtisaslaşması büyük önem taşımaktadır.

> Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına yönelik eğitimler verilmesi, kılavuzlar hazırlanması

> Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunun lisans, yüksek lisans veya doktora programlarında müfredat içine alınması

> Merkezî yönetim bütçe kanun tasarısı ekleri arasına toplumsal cinsiyet raporunun eklenmesi veya bütçe gerekçesinde bir bölüm açılmasının sağlanması

Bakanlar Kurulu tarafından nihaleştirilen Merkezî Yönetim Bütçe Kanun Tasarısı malî yılbaşından en az yetmiş beş gün önce TBMM'ye sunulur. Merkezî Yönetim Bütçe Kanun Tasarısına, TBMM'de görüşülmesi sırasında dikkate alınmak üzere çeşitli belgeler eklenmektedir.¹¹ Bu ekler arasına toplumsal cinsiyet raporu (gender report) eklenebilir. Veya birinci bölümde açıklanan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı KSGM tarafından hazırlanan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları baz alınarak eylem planlarının uygulanmasında sorumluluğu olan kamu kurum ve kuruluşlarının eylem planı hedef ve stratejileri doğrultusunda gerçekleştirecekleri program/projeler ile öngördükleri bütçelerin yanı sıra uygulama sonucunda ulaşılabilecek hedefleri açıklayan bir rapor hazırlayarak bütçe ekinde sunmaları da alternatif olarak değerlendirilebilir. Ayrıca hali hazırda ilgili Bakanın onayı ile uygulamaya konulan söz konusu eylem planlarının Bakanlar Kurulu Kararı vb. düzenlemelerle uygulamaya konulmasının sahiplenilme açısından yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

> Performans denetimlerinin cinsiyete duyarlı hale getirilmesine yönelik Sayıştay'da farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesi

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu kapsamında bakanlıklar, kamu idareleri ve yerel yönetimler TBMM adına Sayıştay tarafından dış denetime tabi tutulmaktadır. Bu dış denetim, düzenlilik ve performans denetimlerinden oluşmaktadır. Literatürde de ele alındığı üzere özellikle performans esaslı bütçeleme sisteminin bütçenin toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkilerinin izlenebilmesi açısından sunduğu imkanlar göz önüne alındığında Sayıştay'ın performans denetimi kapsamında farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesi uygun olacaktır.

Bilindiği gibi, TBMM'nin bütçe ve kesin hesap kanun tasarıları üzerinde yaptığı müzakerelerde kamu idarelerinin faaliyet raporları değerlendirilirken yararlanılan en önemli kaynak Sayıştay'ın dış denetim sonuçlarıdır. Bu kapsamda Sayıştay tarafından yapılacak performans denetimleri toplumsal cinsiyete duyarlı performans göstergeleri ışığında yapılacaktır. Daha açık bir ifadeyle, performans programlarında belirlenecek cinsiyet duyarlı amaç ve hedeflere dönük gerçekleştirmeler cinsiyet duyarlı performans göstergeleri ışığında denetime konu olacaktır.

¹¹ Tasarının ekleri şunlardır: a) Bütçe gerekçesi, b) Yıllık ekonomik rapor, c) Vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri ile benzeri uygulamalar nedeniyle vazgeçilen kamu gelirleri cetveli (vergi harcamaları), d) Kamu borç yönetimi raporu, e) Genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin son iki yıla ait bütçe gerçekleştirmeleri ile izleyen iki yıla ait gelir ve gider tahminleri, f) Mahallî idareler ve sosyal güvenlik kurumlarının bütçe tahminleri, g) Merkezî yönetim kapsamında olmayıp, merkezî yönetim bütçesinden yardım alan kamu idareleri ile diğer kurum ve kuruluşların listesi.

Bu açıdan bakıldığında Sayıştay tarafından farkındalık oluşturulması ve örnek uygulamalar geliştirilmesine yönelik yürütülecek çalışmalarda TBMM ve Maliye Bakanlığı ile işbirliği büyük önem taşımaktadır. Paralel olarak yerel yönetimlerin de Sayıştay denetimi kapsamında olması nedeniyle yerel yönetimlerin denetimi konusunda aynı işbirliğinin İçişleri Bakanlığı, belediyeler ve Türk Belediyeler Birliği ile sağlanması yararlı olacaktır.

Bu çerçeveden bağımsız olarak 6085 sayılı Kanununun 45 inci maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı; araştırma soruşturma ve ihtisas komisyonlarının kararına istinaden Sayıştay'dan belirli konularda denetim talebinde bulunabilmektedir. Bütçe bağlamında çeşitli politika alanlarında bu mekanizmanın da işletilmesi mümkündür.

Bununla birlikte, Sayıştay açısından önemli bir imkân, denetimler sırasında denetçiler tarafından gerekli görülmesi halinde, meslek mensuplarının koordinasyonunda çalışmak ve incelenecek konu ile sınırlı olmak üzere Sayıştay dışından uzman görevlendirilebilmesidir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet uzmanlarından da denetimlerde yararlanılması mümkündür.

> Yerel yönetimlerde farkındalık oluşturulmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi ve örnek uygulamalar geliştirilmesi

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara yerleştirilmesine ve toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeye yönelik işbölümünün belirlenmesi ve iş birliği mekanizmalarının kurulması yerel yönetimler için de vazgeçilmez öneme sahiptir.

Belediye başkanına bağlı toplumsal cinsiyet eşitliği birimlerinin kurulması ve bu birimin koordinasyonunda tüm hizmet birimlerinden temsilcinin yer alacağı bir komisyon veya çalışma grubu oluşturulması mümkündür. Yürütülecek çalışmalarda belediye meclislerinin Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonları ile iş birliği içinde olunması büyük önem taşımaktadır.

Yürütülecek çalışmalarda belediye meclislerinin kadın-erkek fırsat eşitliği komisyonları ile kent konseyleri bünyesinde oluşturulan kadın meclislerinde kurulan "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grupları"nın iş birliği içinde olması; toplumsal cinsiyet eşitliğinin belediyelerin stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporlarında gözetildiğinin denetlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Belediye meclislerinin kadın-erkek fırsat eşitliği komisyonları da, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76'ncı maddesi üçüncü fıkrası kapsamında kent konseylerinden de alınacak görüş doğrultusunda ve ilgili kanunlara da dayanmak suretiyle, belediyenin stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporu üzerine bilgilenmek amacıyla belediye genel sekreteri, daire başkanları ve hizmet birim yöneticilerini davet edebilir.

Bilindiği gibi 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun kapsamı içinde merkezi yönetimin yanı sıra mahalli idareler de yer almaktadır. Dolayısıyla mahalli idareler de diğer kamu idareleri gibi stratejik plan, performans programı ve faaliyet raporu hazırlamakla yükümlüdürler. Bu bağlamda merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin aralarında bilgi ve tecrübe paylaşımı mümkündür.

UN Women

Avrupa ve Orta Asya Bölge Ofisi

Abide-i Hürriyet Cad. İstiklal Sok. No:11
KEY Plaza Kat:8 34381 Şişli, İstanbul

Ankara Program Ofisi

BM Binası, Birlik Mahallesi, Katar Caddesi
No:11, 06610 Çankaya, Ankara

www.eca.unwomen.org

www.bmopkadinhaklari.org